

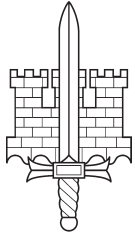

Maanpuolustuskorkeakoulu

Taistelutehon laskemiseen vaikuttaneet tekijät sodan 1941–44 aikana ja siitä tehtävät johtopäätökset

Paavo Junntila

Maanpuolustuskorkeakoulu

**Taistelutehon laskemiseen
vaikuttaneet tekijät sodan
1941–44 aikana ja siitä tehtävät
johtopäätökset**

Paavo Junttila

Suomalaisen sotataidon klassikot

© Maanpuolustuskorkeakoulu ja tekijät

Kannen kuva:
Puolustusvoimat

Kuvat:
Puolustusvoimat

Toimittaneet:
Petteri Jouko, Eelis Turjanmaa, Timo Häivälä ja Kirsti Puronen

Taitto:
Kalevantuli

ISBN 978-951-25-2724-3 (Sid.)
ISBN 978-951-25-2723-6 (PDF)

Painopaikka:
Juvenes Print 2015

Sisällys

PETTERI JOUKO

Lukijalle	1
------------------------	----------

PETTERI JOUKO

Pitkän linjan kehittäjä – Paavo Junntila	4
---	----------

TEEMU TALLBERG

Taistelutehon jäljillä: Paavo Junntilan tutkimus sotilassosiologian valossa	36
--	-----------

PAAVO JUNNTILA

Taistelutehon laskemiseen vaikuttaneet tekijät sodan 1941-44 aikana ja siitä tehtävät johtopäätökset	47
---	-----------

I Johdanto	54
-------------------------	-----------

II Taistelutehon perusteet sodan 1941-44 alkaessa	56
--	-----------

A. Taisteluteho ja sen sopeutuminen suomalaiseen luonteeseen.....	56
---	----

B. Talvisodan ja sotien välisen ajan vaikutus taistelutehoon	58
--	----

III Taistelutehon laskemiseen vaikuttaneet yleiset tekijät	60
---	-----------

A. Kasvatukselliset ja taistelutaidolliset tekijät	60
--	----

1. Johto ja johtajat.....	60
---------------------------	----

2. Koulutus	65
-------------------	----

3. Taistelutottumus.....	67
--------------------------	----

4. Kuri	67
---------------	----

5. Rangaistukset.....	68
-----------------------	----

6. Fyysillinen kestävyys	69
--------------------------------	----

B. Materiaaliset tekijät.....	71
-------------------------------	----

1. Aseistus.....	71
------------------	----

2. Asevaikutus ja taistelujen luonne.....	72
---	----

3. Linnoituslaitteet	72
----------------------------	----

4. Huolto.....	74
----------------	----

C. Sosiaali-psykologiset tekijät	76
--	----

1. Mielialatekijät	77
--------------------------	----

a. Virkistystoiminta	77
----------------------------	----

b. Taloudelliset asiat ja lomakysymys.....	79
--	----

c. Johtopäätös	81
----------------------	----

2. Propagandatekijät	82
----------------------------	----

a. Tiedotustoiminta ja oma propaganda.....	82
--	----

b. Vihollisen propaganda ja huhut	83
---	----

c. Kotirintama ja ulkopuoliset tapahtumat.....	85
3. Miehistöaines.....	86
a. Ikäluokkakysymys	86
b. Miehistöaineksen alkuperä.....	87
D. Johtopäätös.....	88
IV Taistelutehon laskeminen sodan eri vaiheissa.....	90
A. Yleistä	90
B. Hyökkäysvaihe.....	90
1. Yleistä	90
2. Tärkeimmät tekijät ja niiden vaikutus.....	92
a. Tiedotustoiminta	92
b. Väsymisilmiöt	93
c. Lupailuilmiot.....	95
3. Johtopäätös.....	96
C. Puolustusvaihe	96
1. Yleistä	96
2. Kotiuttamiskriisi ja asemasodan alkuvaihe	97
3. Toimettomuus ja epätarkoituksenmukainen toiminta.....	98
4. Aktiivinen toiminta	101
5. Johtopäätös.....	103
D. Vetäytymisvaihe	103
1. Yleistä	103
2. Johtoportaiden osuus.....	104
3. Asevaikutus ja taistelutottumus	105
4. Torjuntavaihe ja ”Lapin sodan” erikoispiirteet	106
5. Johtopäätös.....	107
V Yhteenveto	108

Lukijalle

Omien joukkojemme suorituskyvyn yliarviointi lienee niitä suurimpia virheitä, joita voimme rauhan aikana tehdä. Sotatieteiden kunniatohtori, eversti Sampo Ahto opetti sotahistoriaa elävään tyyliinsä kadettikurssilleni 1980-luvulla. Muistan hänen näkemyksensä siitä, että suomalaisten sotilaiden osaaminen jatkosodassa ei tarkoita välttämättä sitä, että olisimme tulevassa sodassa yhtä osaavia kuin nuo nyt jo varjojen armeijoihin pääosin siirtyneet miehet ja naiset. Nykykriteerein arvioituna Suomella oli jatkosodan päättyessä ammattiarmeija. Ja silläkin armeijalla oli kestävyys, joka joutui todelliselle koetukselle kesällä 1944.

Paavo Junttila seurasi aitiopaikalta tuota koetusta. Kenraalimajuri Jussi Sihvon kommentama 10. Divisioonana oli Neuvostoliiton strategisen iskun painopistesuunnassa. Junttila työskenteli nuorena kapteenina tuon divisioonan esikunnan operatiivisessa osastossa. Joukkojen tilanneilmoitukset ja lukuisat käskyt tilanteen vakauttamiseksi kulkivat hänen käsiensä kautta kesäkuun epätoivoisina päivinä.

Junttila palasi näkemäänsä ja kokemaansa oppilasupseerina 1950-luvun alussa Sotakorkeakoulussa kirjoittaessaan diplomityönsä, joka nyt julkaistaan Suomalaisen sotataidon klassikot -sarjassa. Sodan kokemukset olivat vielä vahvasti pinnassa Junttilan aloittaessa kurssinsa. Suuri osa kurssilta laadituista diplomitöistä liittyikin sotakokemuksiin.

Taistelutehon laskemiseen vaikuttaneet tekijät sodan 1941–1944 aikana ja siitä tehtävät johtopäätökset on klassikkosarjan neljäs osa. Edellisissä osissa olemme tarkastelleet puolustusjärjestelmän osatekijöiden muodostumista maalla, merellä ja ilmassa. T. V. Viljasen tekstissä kuvattiin suurhyökkäyksen torjuntaan liittyviä haasteita, kuten tässäkin tekstissä, mutta erityisesti taktiikan kehittämisen näkökulmassa. Richard Lorentzin käsikirjoitus kuvasi suomalaista ilmasotataidon kehitystä. Jouko Pirhosen diplomityö taas arvioi suomalaisen merisotataidon erityispiirteitä. Sarjan neljännessä osassa siirrymme tarkastelemaan johtamista ja sotilassosiologiaa. Kaksi kommentaarikirjoitusta selittää Junttilan tekstiä. Sotilassosiologian professori Teemu Tallberg liittyy Junttilan tekstin omaan artikkelissaan oppiaineensa kontekstiin. Omassa artikkelissani käsittelen Paavo Junttilan sotilasuraa, joka olisi syvällisemminkin tutkimuksen arvoinen. Junttila oli eräs niistä, jotka loivat ja kehittivät alueellisen puolustusjärjestelmän.

Jälleen kerran on ilo kiittää monia. Ensimmäiseksi haluan kiittää Paavo Junttilan vaimoa Mirjam Junttilaa, joka oli vuonna 2005 poisnukkuneen miehensä rinnalla jo jatkosodan aikana. Rouva Junttila luovutti diplomityön tekijänoikeudet toimituskunnan käyttöön ja valotti haastattelussa miehensä sotilasuraa.

Tutkija Eelis Turjanmaa teki miehen työn naputtelemalla Junntilan diplomityön sähköiseen muotoon. Meidän kaikkien kannattaisi harjoitella kymmensormijärjestelmä jo nuorehkoina tutkijoina kuten Eelis. Dosentti Mikko Karjalainen ja kapteeniluutnantti Juuso Säämänen ovat ystävällisesti antaneet arkistoista etsimäänsä materiaalia käyttöni. Kiitokset kielenhuollosta kuuluvat jälleen Sara Hännikäiselle. Johanna Palokangas ja Päivi Vestola Sotamuseosta etsivät ystävällisesti kuvia käyttöni. Yliopistoharjoittelijat Kirsti Puroinen ja Timo Häivälä auttoivat niin ikään kuvituksen etsimisessä. Erityiskiitos kuuluu Maanpuolustuskorkeakoulun tukisäätiölle, joka on rahoittanut taitto- ja painokulut.

Helsingissä 20.11.2015

Päätoimittaja
Eversti, FT

Petteri Jouko

Petteri Jouko¹

Pitkän linjan kehittäjä – Paavo Junttila

”Erinomainen johtaja ja hyvä kouluttaja. Hyvä kurinpitotaito. Esiintyminen sotilaallista, rauhallista ja vakuuttavaa. Suhtautuminen henkilöihin luontevaa ja asiallista. Henkilökohtaisesti rohkea.” Näihin sanoihin on tiivistetty kenraaliluutnantti Paavo Junttilan (1918–2005) sodanajan henkilöarviointi.² Nykysukupolvi tuntee Junttilan kenties parhaiten hänen uransa loppuvaiheilta, jolloin hän oli torjumassa Neuvostoliiton esityksiä sotilaallisen yhteistyön tiivistämisestä. Junttilan ura ja toiminta sijoittuvat ajoittuvat kuitenkin ajanjaksoon, jolloin luotiin ja vakiinnutettiin alueellinen puolustusjärjestelmä. Neuvostoliiton sotilas-poliittisten tavoitteiden torjunta oli vain pintasilaus Junttilan sotilasurasta.

Tämän artikkelin päämääränä on kuvata Paavo Junttilan sotilasuraa ja hänen vaikutustaan suomalaisessa puolustusjärjestelmässä. Tehtävä on haastava. Puolustusvoimien laajuisessa järjestelmässä on aina lukuisia joukko päättäjiä ja vielä lukuisampi joukko valmistelijoita, joiden käsien ja kirjoituspöytien kautta asiat etenevät päätöksiin ja toimeenpanoon. On vaarana, että historiankirjoittaja nostaa, painaa tai unohtaa toimijoita, joilla kaikilla on ollut panoksensa kehitystyössä.

Käsillä olevassa tekstissä ei siis väitetä, että Paavo Junttila olisi luonut tai kehittänyt kaikki kuvatut ilmiöt. Joidenkin kokonaisuuksien kehittämiseen hän on osallistunut painokkaasti, jossain hänen merkityksensä on taas vähäisempi. Asioiden käsittely ei ole täysin tasapainoinen. Tekstissä nostetaan esille erityisesti sotilaallisen valmiuden ja taktiikan kehittämiseen liittyviä kokonaisuuksia. Näin ollen esimerkiksi materiaalista kehittämistä, johon Junttila etenkin uransa jälkipuoliskolla jo asemansa johdosta osallistui, ei käytännössä tarkastella lainkaan.

Tutkija on myös aina jossain määrin lähteittensä vanki. Kenttäohjesäännön uusimista 1960-luvun vaihteessa tarkastellaan tekstissä laajasti, koska aineistoa on käytössä runsaasti. Lisäksi se nivoutuu paljolti Junttilan omaan kokemusmaailmaan suurhyökkäyksen torjunnasta. Junttilan työskentely Pääesikunnan komento-osastossa taas ohitetaan nopeasti, koska nimenomaisesti Junttilan toimintaa kuvailevaa aineistoa on ollut käytössä niukalti.

---

1 Eversti Petteri Jouko toimii tätä kirjoitettaessa Sotataidon laitoksen johtajana Maanpuolustuskorkeakoulussa.

2 Kansallisarkisto (KA), Paavo Johannes Junttilan nimikirjaote (54395).

Sotilasura alkaa sodasta

Paavo Johannes Junttila syntyi kesäkuun 24. päivänä vuonna 1918 Viipurin lääniin Vuokselassa. Ylioppilaaksi hän kirjoitti vuonna 1939 Viipurin kaksoislyseosta ja astui pian sen jälkeen varusmiespalvelukseen JP 4:ssä, joka sijaitsi tuolloin Kiviniemen kasarmeilla. Koulutus jäi pahasti kesken, kun pataljoona siirrettiin lokakuun alussa suojajoukkotehtäväänsä Raudun ryhmässä. Sota oli alkamassa. Lähteistä ei löydy vastausta siihen, miksi jääkäri Junttila siirrettiin pian sodan alkamisen jälkeen Sissipataljoona 2, joka perustettiin joulukuun alussa.³

Majuri Soravaaran komentama pataljoona siirrettiin juuri ennen joulua Tolvajärven kautta Vegarusjärven ja Aittojoen alueelle, jossa se taisteli koko talvisodan osana Ryhmä Talvelaa. Sodan aikana vielä alikersantiksi ylennettävä Junttila sai ensimmäiset taistelukokemuksensa korpiolosuhteissa.

Pataljoona aloitti jouluaattona annetun käskyn mukaisesti vihollisen häiritsemisen sissitoiminnalla toiminta-alueellaan yli 20 asteen pakkasten hyydyttäessä neuvostojoukkojen liikkeen pääosin alueen harvalle tiestölle. Laajalla alueella toimineet suomalaisosastot tekivät hyökkäyksiä venäläisten käyttämille majoitusalueille sekä tiestölle pyrkien häiritsemään niiden toimintaa. Toiminnan luonteesta antaa elävän kuvan ote pataljoonan sotapäiväkirjasta 7.1.1940: ”Noin 25–30 autoa käsittävän kolonnin ensimmäinen vaunu ajoi miinaan ja lensi ilmaan. Kovaa vauhtia ajaneessa kolonnassa syntyi paha ruuhka. Ihmeteltävän nopeasti räjähdysten jälkeen oli kolonnasta avattu kiivas kiväärituli. Katkaistuaan puhelinjohdot ja ammuttuaan konepistooleilla lyhyen ajan syntyneitä ruuhkaa partio vetäytyi pois.”⁴

Sissitoiminnan lisäksi pataljoona suojasi Osasto Pajarin pohjoista sivustaa Aittojoella. Tammikuussa neuvostojoukot yrittivät murtaa pataljoonan puolustuksen useaan otteeseen. Aktiivisen ja päättäväisen Talvelan sähkösanoma pataljoonan komentajalle kuvastaa hyvin hänen edellyttämänsä toimintamallia: ”Huomautan, että tehtävänä on aktiivinen puolustus hyväksikäyttäen liikkuvuuttanne eikä passiivinen asemassa makaaminen. Kaikki vihollisen etenemisyrietykset on lyötävä takaisin tarmokkaalla vastahyökkäyksellä.” Pataljoona joutuikin jännittämään voimansa kestävytyksensä rajamaille tammi-helmikuun vaihteessa neuvostojoukkojen hyökätessä useita kertoja tykistön ja kranaatinheitinien tukemana pataljoonan asemia vastaan. Murtoon päässyttä vihollista yritettiin lyödä öisin tehtävin vastaiskuin yli 30 asteen pakkasessa. Vastaiskut kilpistyivät aluksi – kuten niin usein talvisodassa – neuvostojoukkojen tuliyliivoimaan. Vasta

3 Kansallisarkisto, SPK 3502. Sissipataljoona 2:n sotapäiväkirja.

4 Kansallisarkisto, SPK 3502. Sissipataljoona 2:n sotapäiväkirja.

kun suomalaiset olivat saaneet tykistöä ja lisävoimaa alueelle, onnistuttiin hyökkääjä lyömään takaisin.⁵

Mikä oli Junttilan saamien sotakokemusten merkityksellisyys hänen myöhemmän uransa kannalta? Sodan aikana ensin korpraaliksi ja sitten alikersantiksi ylennetty Junttila sai mielikuvan sissitoiminnasta ja suomalaisten olosuhteiden hyväksikäytöstä. Junttilan hyvin tunteneen Eero Eräsaaren mukaan pakkasessa syntynyt kokemus toiminnasta vihollisen selustassa kantoi läpi Junttilan uran.⁶ Täysin toisenlaisen kokemuksen Junttila tuli saamaan kesällä 1944, jolloin hän näki omin silmin esimerkin siitä, kun olosuhteita ei kyetä käyttämään hyväksi, vaan joukot joutuvat taistelemaan alivoimaisina epäedullisissa olosuhteissa. Tähän palataan kirjoituksessa myöhemmin.

Junttila aloitti heti talvisodan jälkeen reserviupseerikurssin numero 46, josta hänet siirrettiin joukkueenjohtajaksi Taipalsaarella sijaitsevan 2. Prikaatin polkupyöräkomppaniaan. Siellä hän palveli varusmiespalveluksensa loppuun ja kuukauden va-palveluksen jälkeen aloitti opinnot Kadettikoulussa 25. Kadettikurssilla. Kurssin aloitti 215 kadettia, joista lähes kaikilla oli sotakokemusta.⁷

Kadettikurssin koulutus oli käytännönläheistä. Kadettikoulun johtaja antoi helmikuussa 1941 käskyn taktiikan ja taistelukoulun opetuksesta. Koulutus tuli aina mahdollisuuksien mukaan siirtää maastoon. Taktiikassa oli käytettävä sovellusesimerkkejä, jotka nivoutuivat talvisodassa koettuun. Taistelukoulutus tuli jakaa kahteen osioon: taisteluharjoituksiin, joissa taktinen toiminta korostui, ja taisteluharjoitteluun, jossa joukon johtaminen ja käskeminen olivat pääosassa. Taisteluharjoittelu tuli järjestää nousujohteisesti. Ryhmän ja joukkueen toiminnan kertaamisen jälkeen oli jatkettava nopeasti komppanian taisteluun, jotta se ehdittäisiin opettamaan kadeteille välttävästi. Opetuksessa tuli painottaa suullista käskemistä ja käskemisen nopeutta.⁸

Junttilan kadettikurssi keskeytyi kesäkuussa 1941 liikekannallepanon yhteydessä, jolloin kovakuntoinen Junttila määrättiin joukkueen johtajaksi Kevyt Osasto 12:n 2. Komppaniaan. Osasto kuului Päijänteen sotilaslänin perustamaan 10. Divisioonaan, joka ryhmittyi perustamisensa jälkeen Savitaipaleen–Lemin alueelle. Sieltä yhtymä siirtyi puolustukseen itärajan tuntumaan, kunnes divisioonan hyökkäysoperaatiot alkoivat elokuun alussa.⁹

Rajan ylityksen ja Hiitolan valtauksen jälkeen Kevyt Osasto 12 suunnattiin osana Osasto Särmää käyttämään saavutettua menestystä hyväksi. Olihan polkupyörin etene-

---

5 Kansallisarkisto, SPK 3502. Sissipataljoona 2:n sotapäiväkirja.

6 Eversti Eero Eräsaaren haastattelu, 22.12.2010. Materiaali kirjoittajan hallussa.

7 25. Kadettikurssi 1941–1991 50 Vuotta- juhla- ja muistokirjanen (toim. Vilho Tervasmäki & al.), 10.

8 KA T 17651/8, Kadettikoulun asiak 470/I/2, 5.2.1941.

9 KA SPK 5929, 10. Divisioonan taistelukertomus ajalta 13.6.–30.10.1941. Junttila harrasti koko ikänsä hiihtoa, ja hän oli hyvä suunnistaja. Rouva Mirjam Junttilan haastattelu 13.11.2012. Aineisto tutkijan hallussa.

vien kevyiden osastojen siirtonopeus täysin toista luokkaa kuin jalkaväkirykmenttien pataljoonien. Eteneminen pysähtyi kuitenkin nopeasti suomalaisjoukkojen törmättyä venäläisvahvistuksiin. Osasto kävi usean päivän torjuntataisteluita venäläisten vastahyökkäyksiä vastaan.¹⁰ Näissä taisteluissa komppanian päällikkö haavoittui ja vänrikki Junttila määrättiin ottamaan komppania komentoonsa.¹¹ Syyskuussa 4. Luokan Vapaudenristillä palkittu Junttila johti komppaniaansa aina maaliskuuhun saakka, jolloin Kevyt Osasto 12 kotiutettiin osana kenttäarmeijan uudelleenjärjestelyitä.¹²

Perikadon partaalla – kesän 1944 suurhyökkäys kapteeni Junttilan silmin

Junttila siirtyi 10. Divisioonan esikunnan operatiiviselle osastolle pian hyökkäysvaiheen päättymisen jälkeen. Hänen kokemuksensa divisioonan esikunnassa tiivistyvät luonnollisesti kesäkuun 1944 tapahtumiin. Hän toimi kapteeniksi jo ylennettynä divisioonan esikunnan operatiivisessa toimistossa.

Suurhyökkäyksen alkaessa Junttila oli matkalla, ja välittömästi tiedon saatuaan hän kiirehti toimipaikalleen.¹³ Junttila näki karttojensa ja silmiensä edessä divisioonan taistelukyvyyn romahtamisen. Hyökkäyksen voima ja nopeus oli niin valtava, että divisioonan puolustus romahti kahdessa vuorokaudessa. Divisioona ei yhtymänä enää kyennyt taistelemaan systemaattisesti. Syyt – jotka esiintyvät Junttilan diplomityössäkin – tulivat tilanneilmoituksina hänen pöydälleen. IV Armeijakunnan esikunta oli jo 13.6. pyytänyt divisioonalta arviota sen taistelukunnosta ja syitä pakokauhuun ja niistä johtuneisiin merkittäviin kalustotappioihin.¹⁴ Armeijakunnan esikunnan pyyntö on jossain määrin erikoinen, erityisesti pyynnön syitä koskeva osio. Oliko IV Armeijakunnan esikunnalla mitään käsitystä siitä, millainen neuvostohyökkäyksen voima tosiasiallisesti oli ollut? Vai oliko syyllisen etsintä jo alkanut? Oli vastaus mikä tahansa, syyllinen löytyi. Aluevastuussa olleen 10. Divisioonan komentaja kenraalimajuri Jussi Sihvo vapautettiin tehtävistään vain muutamaa vuorokautta myöhemmin.¹⁵

Divisioonan alajohtoportaiden antamista tilanneilmoituksista muodostuu masentava, mutta osin heterogeeninen kuva. Jalkaväkirykmentti 1:n käsin ruutupaperille kir-

10 KA 16955, Kevyt Osasto 12:n sotapäiväkirja 17.6.1941–28.3.1942.

11 KA 16957, Kevyt Osasto 12, 2. Komppanian sotapäiväkirja 27.6. 1941–24.2.1942.

12 Ari Raunio, ”Uudelleenjärjestelyt sekoittavat kenttäarmeijan teoksessa” *Jatkosodan historia, Osa II* (Porvoo: WSOY 1993), 148.

13 Rouva Mirjam Junttilan haastattelu 13.11.2012. Aineisto tutkijan hallussa.

14 KA T 8594b/15, VI Armeijakunnan esikunnan asiak 13/III/2. Sal, 13.6.1944.

15 Janne Mäkitalo & Jukka Vainio, *Valkeasaarella läpimurto. Jalkaväkirykmentti 1 jatkosodassa*, (Saarijärvi Offset 2013), 305.

10.DE:n toimisto II:n ja III:n henkilökunta Vahvialassa vuonna 1944. Kapteeni Paavo Junttila ensimmäinen vasemmalta.

joitettu tilanneilmoitus ei anna selkeää mielikuvaa siitä, milloin rykmentti olisi taas toimintakykyinen. Syyt kalustotappioihin ja toimintakyvyttömyyteen nousevat sen sijaan murheellisen selkeästi esille. Vihollisen tulivalmistelu oli yksinkertaisesti murskannut puolustusasemat ja tuhonnut rykmentin taistelukyvyn. Suuret tappiot ja merkittävät päällystötappiot – kahdeksan komppanianpäällikköä – sekä viestiyhteyksien katkeaminen tekivät johdetusta taistelusta mahdotonta. Kaikki tämä ja venäläisten hyökkäysjoukkojen, erityisesti panssareiden, nopea eteneminen saivat aikaan taistelukyvyn romahtamisen, jota rykmentin komentaja eversti T.V. Viljanen kuvaa sanoin ”turvattomuuden tunne”.¹⁶ Vihollinen oli temmannut aloitteen, joka ei ollut enää saatavissa takaisin.

Pääiskusta hieman sivusuunnassa olleen JR 58:n komentaja eversti Juva arvioi rykmenttinsä operaatiokykyiseksi saatuaan sekä materiaali- että upseeritädennystä. Ryk-

16 KA T 8594b/15, JR 1 esikunnan numeroimaton asiakirja 14.6.1944. T. V. Viljanen kuvailee tuota turvattomuuden tunnetta myös henkilökohtaisella tasolla yleisradiolle antamassaan haastattelussa. Hänen mukaansa tuntui siltä, että ylemmät johtoportaat eivät olleet missään määrin kiinnostuneita hänen rykmenttinsä tilanteesta. Yle Areena, <http://areena.yle.fi/1-2278761>. Sotilaat kertovat: kenraaliluutnantti Tauno Viljanen JR1. Tiedosto ladattu 13.11.2015.

mentissä ei komentajansa mukaan syntynyt erityistä pakokauhua, vaan taistelutehon aleneminen johtui ensisijaisesti tulen aiheuttamista kalustomenetyksistä.¹⁷ Divisioona menetti merkittävän osan tykeistään. Syiksi joukoissa ilmenneeseen pakokauhuun divisioonan tykistökomentaja mainitsi ensisijaisesti vihollisen voimakkaan tulen tuho vaikutuksen, joka tuhosi hänen mukaansa 50 prosenttia tykistön tulenjohtopaikoista ensimmäisen vuorokauden aikana. Vihollisen ennakoitua nopeampi liike johti siihen, että tykit jouduttiin hylkäämään tuliasemiinsa.¹⁸ Divisioonan erillisyksiköiden ilmoitukset toistavat samaa kaavaa: maasta ja ilmasta kohdistettu voimakas tuli johti ensinnäkin merkittäviin tappioihin ja sen seurauksena myös pakokauhuun.¹⁹ –Edellä kuvattu asevaikutus yhdistettynä joukkojen taistelukokemuksen puutteeseen päätyivät myös johtopäätöksiin Junttilan diplomityössä kymmenen vuotta myöhemmin.²⁰

Perin pohjin runnelluksi joutuneen joukon taistelukunnan palauttaminen ei ole nopea toimenpide. Everstiluutnantti T. V. Viljasen komentama JR 1 hajosi uudelleen 17.6, minkä jälkeen Viljanen sai käskyn koota rykmenttinsä Viipurin kaakkoispuolelle.²¹ Komentajan ilmoitus 19.6. kertoo korutonta kieltään pääiskun kohteeksi joutuneesta rykmentin taistelukunnosta. Viljasen näkemyksen mukaan hänen rykmenttinsä, jota ei ollut onnistuttu läpimurron jälkeen irrottamaan lepoon, oli taisteluarvoltaan varsin vähäinen. Rykmentti tarvitsi satojen henkilöiden suuruisen upseeri- ja henkilöstötäydennyksen. Usko omiin aseisiin, lähinnä panssareiden aiheuttaman pelon voittaminen, oli palautettava jakamalla runsaasti uusia panssarinyrkkejä miehistölle. Lisäksi jokainen oli koulutettava käyttämään niitä. Täydennysten lisäksi rykmentin tuli saada 1–2 viikon lepo, jonka aikana aloitettaisiin uudelleen nousujohteinen koulutus. Puolittaiset toimenpiteet eivät enää auttaisi, mikä sai Viljasen vetoamaan esimiehiinsä: ”Tahdon kuitenkin katsoa totuutta silmiin ja ehdoton kokemukseni on nyt, että pienillä toimenpiteillä ei JR1:n taisteluarvoa palauteta.”²² Viljasen näkemys osoittautui oikeaksi, sillä koko 10. Divisioona irrotettiin 22.6. rintamasta uudelleenjärjestelyitä varten.²³

Divisioonan uudeksi komentajaksi määrätty eversti Kai Savonjousi aloitti yhtymänsä taistelukunnan palauttamisen määrätietoisesti. Sensaatiohakuinen ja populistinen historianankirjoitus tarttuu mielellään vetäytymisvaiheen pakkokeinoihin, joista komenta-

17 KA T 8594b/15, JR 58 esikunnan asiak 201/4/I/8 sal, 13.6.1944.

18 KA T 8594b/15, 10. Divisioonan tykistökomentajan asiak 117/Tyk/235 b sal, 14.6.1944.

19 KA T 8594b/15, 20 KrhK:n asiak 314/Tied/2. Sal, 13.6. ja 10. TykK:n päällikön ilmoitus 13.6.1944.

20 KA, SKK 1-512, Paavo Junttilan diplomityö ”Taistelutehon laskemiseen vaikuttaneet tekijät sodan 1941–1944 aikana ja siitä tehtävät johtopäätökset”, MSL 19, 1952.

21 KA 5931, 10. Divisioonan sotapäiväkirja 1.5.–23.6.1944.

22 KA T 8594b/15, Everstiluutnantti Viljasen muistio, 19.6.1944 ”PM toimenpiteistä, joilla JR 1:lle saataisiin todella taisteluarvoa”.

23 KA 5931, 10. Divisioonan sotapäiväkirja 1.5.–23.6.1944.

jan käsky 20.6. ”jokaisen perääntyjän ja paikkansa jättäjän ampumisesta” kirjautui divisioonan operatiivisen sotapäiväkirjaan.²⁴ Ampumisella uhkaaminen oli kuitenkin vain pieni osa komentajan keinovalikoimaa. Itse asiassa 10. Divisioonassa ei annettu yhtäkään kuolemantuomiota kesän 1944 aikana.²⁵ Keinot löytyivät toisaalta. Savonjousi antoi kesäkuun viimeisellä viikolla runsaasti erilliskäskeyjä. Käskyt eivät jääneet valvomatta, vaan hän kiersi runsaasti joukkoja viettäen kokonaisia päiviä valvoen ja tukien alaisiaan. Komentajan puhuttelut eivät rajoittuneet johtajiin. Hän järjesti puhutteluita kokonaisille komppanioille ja pataljoonille. Samanaikaisesti alkoivat henkilöstötäydennykset sekä panssarintorjunta-aseiden jako ja koulutus.²⁶ Edellä kuvatut toimenpiteet ja lepo saivat aikaan sen, että divisioonaa pystyttiin käyttämään vielä torjuntataisteluihin heinäkuussa Viipurinlahdella.

Junttilan kokemukset taistelukyvyyn palauttamiseen liittyvistä tekijöistä saivat epäilemättä varmasti lisäpontta hänen siirryttyään Jalkaväkirykmentti 1:n komppanian päälliköksi. Uudelleenjärjestelyiden yhteydessä rykmentistä muodostettiin Jalkaväkirykmentti 9, jossa Junttila toimi komppanian päällikkönä vuoteen 1948, jolloin hän siirtyi Maasotakouluun opetusupseeriksi. Rykmentin komentaja, eversti T. V. Viljanen arvioi hänet erityisen tunnolliseksi ja perusteelliseksi upseeriksi, jolla oli hyvä psykologinen silmä.²⁷

Opiskelijana Sotakorkeakoulussa

Junttila suoritti yleisesikuntaupseerin tutkinnon Sotakorkeakoulun Maasotalinjalla (MSL 19) vuosina 1951–1953. Hänen kurssinsa opetussuunnitelma painottui selkeästi taktiikkaan. Yleisen taktiikan ja aselajitaktiikoiden opettamiseen käytettiin molempina opintovuosina reilusti yli puolet tuntiopetuksesta. Lisäksi johtamistaidon harjoitukset painottuivat taktisten ratkaisuiden toteuttamiseen ja johtamiseen. Pääopetusmuotoina olivat karttaharjoitukset, joissa käytiin läpi kaikki taistelulajit, ensimmäisenä opintovuotena prikaatin ja toisena armeijakunnan puitteissa.²⁸

Harjoitukset tuli jakaa toiminnallisesti useaan vaiheeseen. Kuhunkin harjoitukseen tuli liittää valmistavia esitelmiä, jotka käsittelevät ensisijaisesti talvisodan ja jatkosodan taisteluita. Yleistaktillisissa painotettiin tilanteenarviointia ja sitä seuraavaa päätöstä, minkä jälkeen kullekin oppilasupseerille tuli antaa perusteet kaikkien aselajien käyttö- ja toimintamahdollisuuksista. Tämän jälkeen päätös tuli jalostaa ensimmäisiksi toimen-

24 KA 5939, 10. Divisioonan operatiivisen osaston sotapäiväkirja 10.6.–23.9.1944.

25 Jukka Kulomaa. *Käpykaartiin? 1941–1944. Sotilaskarkuruus Suomen armeijassa jatkosodan aikana* (Helsinki: Painatuskeskus 1995), 325.

26 KA 5939, 10. Divisioonan operatiivisen osaston sotapäiväkirja 10.6.–23.9.1944.

27 Kansallisarkisto (KA), Paavo Johannes Junttilan nimikirjaote (54395).

28 KA T 21369/Db 5, Sotakorkeakoulun yleisin osaston opetussuunnitelma, 29.9.1950.

piteiksi ja pääpiirteiseksi operaatiosuunnitelmaksi. Yksityiskohtaisessa käsittelyssä tuli kehittää tilannetta jatkotilanteiden muodossa, mikä pakotti opiskelijat arvioimaan tilannetta ja tekemään uusia päätöksiä. Karttajarjoituksessa tilannetta siis elätettiin ja kuhunkin harjoitukseen sisällytettiin taktisen ajattelun opettamista ja johtamista ongelmatilanteiden kautta. Kukin harjoitus päättyi erilliseen arvostelutilaisuuteen, jossa esitettiin harjoituksen keskeisimmät taktiset havainnot.²⁹

Jatkosodan henki ja kokemukset huokuivat voimakkaina opetussuunnitelmissa. Ensimmäisenä opintovuotena valmisteltua hyökkäystä puolustusvalmista vihollista vatsaan opetettiin huomattavasti perusteellisemmin kuin kohtaamishyökkäystä. Puolustustaistelu painottui tiiviin – siis painopistesuunnan – puolustuksen opettamiseen. Toisaalta jatkosodalle tyypillisiä ilmiöitä, kuten asemasota ja taistelut erämaaolosuhteissa, tarkasteltiin ilmeisesti omina karttajarjoituksinaan.³⁰ Toisena opintovuotena taistelulajit sidottiin jollain lailla erikoisolosuhteisiin. Hyökkäysoperaatiota harjoitettiin kelirikko-olosuhteissa ja Sisä-Suomen järviolueilla. Kaikkien puolustushaarojen toimintaan keskittyvä puolustusharjoitus tuotiin rannikolle Lounais-Suomeen. Pohjoisin Suomi tuli tutuksi operatiivisessa maastontiedustelussa sekä erillisessä sissisotaharjoituksessa.³¹

Sodan ajan kokoonpanot olivat Junttilan aloittaessa kurssinsa vielä voimakkaassa muutoksessa. Prikaatiorganisaatioon oli juuri siirrytty. Ohjesääntöjen puuttuessa merkittävä osa niin sodan ajan kokoonpanoihin kuin taktiikkaankin liittyvästä opetusaineistosta oli todennäköisesti Upseerien käsikirjan I ja II osasta. Käsikirjat olivat Sotakorkeakoulun opettajien kirjoittamia, ja Junttilan ollessa kurssilla opettajakunta valmistautui juuri kirjasarjan III osan kirjoittamiseen.³² Tähän aineistoon viittasi myös eversti Sakari Simelius, joka alusti Junttilan kurssille prikaatin ja armeijakunnan johtamisesta.³³ Uudesta materiaalista huolimatta Junttilan kurssi opiskeli eräänlaisessa murroskohdassa. Vanha ja uusi kohtasivat, sillä ensimmäisissä karttajarjoituksissa oppilasupseerit toimivat vielä divisioonan ja jalkaväkirykmentin puitteissa.³⁴

Tutkintoon sisältyvän diplomityön laatimiseen oli varattu ainoastaan toisena opintovuotena kolme viikkoa. Oppilasupseerien illat ja lomakuluivat siis diplomityön kirjoittamisessa. Näin ollen töiden tulokset on hyvä sijoittaa tähän sotilasrealistiseen kontekstiin. Paavo Junttilan yleisesikuntaupseerikurssilla laadittiin useita johtamiseen ja koulutukseen liittyviä diplomitöitä. Kapteeni Maunu Kuosa tutki upseeriston koulutuk-

29 KA T 21369/Dg 139, Sotakorkeakoulun ohje taktiikan opetusta varten, 26.1.1952.

30 KA T 21369/Db 5, MSL 19 1. opintovuoden opetussuunnitelman liite 5 (yleinen taktiikka).

31 KA T 21369/Db 5, MSL 19 2. opintovuoden opetussuunnitelman liite 5 (yleinen taktiikka).

32 KA Jorma Järventauksen aineisto (järjestämätön), Upseerin käsikirja 1950- toimituskunnan muistio 27.11.1952.

33 KA T 21369/Dg 135, Sakari Simeliuksen opetusmoniste ”Näkökohtia prikaatin ja prikaateista muodostetun armeijakunnan johtamisesta”, 30.1.1951.

34 KA T 21369/Dg 135, SKK, Yleisen taktiikan maastoharjoitus 1/1951, 23.4.1951.

sen kehittämistarpeita. Kapteeni Reino Simonen taas keskittyi sodan aikana tehtyjen komentajapäätösten analysointiin. Ratsumestari Lauri Vartiainen tutki taistelukestävyuden erästä osatekijää: jalkaväen fyysistä kuntoa ja kehittämistä. Junttilan diplomityöllä oli yhteistä liittymäpintaa myös kapteeni Aarre Rummukaisen ja majuri Lauri Ranen diplomi töihin, joiden teemoina olivat sodan eri olosuhteissa kärsityt tappiot ja niiden jakautuminen toiminta-alueittain. Yhteistä merkittävälle osalle maasotalinjalla laadituista töistä oli yhä se, että aiheet käsittelivät omia sotakokemuksia.³⁵

Johtajatyypiksi luonnehdittu Junttila läpäisi kurssin kiitettävällä arvosanalla. Hänen taktiset taitonsa olivat herättäneet huomiota, sillä yleisen taktiikan vanhin opettaja everstiluutnantti Jorma Järventaus mainitsi Junttilan opettajakandidaattina. Järventaus painotti sitä, että opettajilla tulisi olla henkilökohtaisia sotakokemuksia, mutta saman aineen opettajien tulisi olla luonteiltaan toisistaan poikkeavia.³⁶

Pääesikunnan järjestelyosaston liikekannallepanotoimistossa (1953–1955)

Kurssilta Junttila siirtyi suoraan Pääesikuntaan, jossa hänet määrättiin toimistoupseeriksi järjestelyosaston liikekannallepanotoimistoon. Osasto jakautui kolmeen toimistoon, joista liikekannallepanotoimisto vastasi ensisijaisesti puolustusvoimien sodan ajan kokoonpanoon liittyvien valmisteluiden johtamisesta. Puolustusvoimien operatiiviset tehtävät oli määritetty vuonna 1952 vahvistetussa operatiivisessa käskyssä numero 10, peitenimeltään Polttoainehankinta. Tosiasiallisesti puolustusvoimien kyky perustaa ja varustaa käskyssä määritetyt joukot oli varsin rajoitettu, vaikka Pariisin rauhansopimuksen tulkintaan liittyvä niin sanottuun aseiden liikamääräkysymyksen oli saatu ratkaisu, joka mahdollisti aseiden säilymisen suomalaisilla.³⁷ Perustamistehtävät ja sodan ajan joukkotyypit olivat yhä voimakkaassa myllerryksessä. Puolustusvoimilla oli kolme erillistä kokoonpanoa, joissa se pyrki täyttämään tehtävänsä. Täydennyskokoonpanoon kuului Pariisin rauhansopimuksen sallimat 41 900 miestä. Suojajoukkoihin taas 320 000 miestä ja täyteen sodanajankokoonpanoon hieman yli 500 000 miestä.³⁸

Liikekannallepanon toteuttaminen olisi ollut vaikeaa. Ensinnäkin liikekannallepanon johtosuhteet olivat haastavat. Joukkoja saatettiin perustaa divisioonien esikuntien alais-

35 Sotakorkeakoulun diplomityöluettelo, Maanpuolustuskorkeakoulun kirjasto.

36 KA, Paavo Johannes Junttilan nimikirjaote (54395) ja T 21369/Db 6, everstiluutnantti Jorma Järventauksen muistio opetuksen kehittämisestä Sotakorkeakoulussa, 27.3.1954.

37 Pekka Visuri, *Puolustusvoimat kylmässä sodassa. Suomen puolustuspolitiikka vuosina 1945–1961*. (Juva: WSOY 1994), 111–112.

38 Vesa Tynkkynen & Petteri Jouko. *Towards East or West? Defence Planning in Finland 1944–1966* (Helsinki: Edita Prima 2007), 40–41.

ten joukko-osastojen toimesta – lähinnä T-kokoonpanoon kuuluvat joukot – tai suoraan Pääesikunnan johdossa olevien sotilasläänien alaisten sotilaspriirien johdossa. Sotilaspriirien alaisten sotilasalueiden rakenne oli juuri määritetty. Liikekannallepanon toteutusta heikensi myös se, että yhteistyö muiden viranomaisten kanssa oli käytännössä kielletty. Materiaalista valmiutta heikensi se, että suuri osa materiaalista oli edelleen keskusvarikoissa ja vielä suurelta osin pääosin kunnostamattomana.³⁹

Liikekannallepanotoimiston työt vaikuttavat painottuneen vuosina 1953–1955 ensisijaisesti olemassa olleiden puolustus suunnitelmien edellyttämän perustamisen kehittämiseen. Liikekannallepanotoimisto jakoi toukokuussa 1953 hieman aiemmin hyväksytyt perustamistehtäväluettelon alaisilleen johtoportaille. Ponnistus oli melkoinen: miltei 180-sivuseen luetteloon oli kirjattu kaikki puolustusvoimien perustamistehtävät. Täydellisiä luetteloita ei laadittu kuin kolme kappaletta, ja johtoportaille jaettiin vain asianomaisen johtoportaan perustamat joukot lajiteltuna aselajeittain.⁴⁰ Jo pelkästään asiakirjojen liitteinä olleiden perustamistehtäväluetteloiden lehtien oikeellisuuden ja niiden oikean jakelun varmistamiseen lienee kulunut viikkoja, minkä jälkeen aseistetut kuriirit olivat kiidättäneet asiakirjat vastaanottajilleen.

Tuskin edellä mainittu perustamistehtäväluettelo oli saatettu vastaanottajilleen, kun sen sisällön päivitys alkoi. Materiaalin vanheneminen, perustamiskeskusten sijainnin muuttuminen tai uusien joukkotyyppeiden hyväksyminen olivat tekijöitä, jotka vaikuttivat monimutkaiseen perustamispalapeliiin. Esimerkiksi vuonna 1954 poistettiin kokonainen prikaati – 5. Panssariprikaati – perustamistehtäväluettelosta, koska sen kalusto oli pääosin vanhentunutta. Käyttökelpoinen materiaali jaettiin uusille yksikkötyypeille, ja prikaatiin kuuluneista jääkäripataljoonista muodostettiin itsenäisiä jääkäripataljoonia.⁴¹

Oman kokonaisuutensa muodosti ilmavalvontajoukkojen suunnittelu ja muodostaminen yhteistoiminnassa Ilmavoimien Esikunnan kanssa. Ilmavalvonnan tehostaminen oli 1950-luvun alun keskeisimpiä kehittämiskohteita, ja ensimmäiset ilmavalvontaverkon rungon muodostaneet tutkat oli tilattu kotimaasta vuonna 1952.⁴² Junttilan toimissa liikekannallepanotoimistossa laadittiin erillinen käsky ilmavalvontajoukkojen perustamisvalmisteluista. Näihin joukkoihin, joiden perustaman ilmavalvontaverkon tuli kattaa valtakunta, tuli perustaa sekä ilmavalvontakomppanioita että erillisiä tutkajoukkueita. Kattavan ilmavalvontaverkon perustamisen nopeuttamiseksi henkilöstö suunniteltiin kutsuttavan suoraan toimipisteilleen, mikä kuvastaa nopeuden merkitystä. Käskyn lopussa on lause, joka kuvaa hyvin perustamisvalmisteluiden tilannetta suhteessa

39 Vesa Tynkkynen: ”Puolustusjärjestelyt” *Suomen puolustusvoimat 1944–1974* (Bookwell, 2006), 442–444.

40 KA T 26843/F4-OT-sal, PE:n asiak 189/Lkptsto/OT 10 a 1 sal, 19.5.1953 ja PE:n asiak 182/Lkptsto/OT 10 a 1, 7.5.1953.

41 KA T 26843/F 5 OT-sal, PE:n asiak 221/Lkptsto/OT 10 e 1 sal, 7.5.1954.

42 Vilho Lukkarinen & Veli Pernaa, *Suomen Ilmavoimat 1944–1989* (Gummerus 2006), 69–71.

muuhun yhteiskuntaan: ”Valmisteltavaksi käsketyt työt on suoritettava vain puolustusvoimien sisäpuolella ottamatta yhteyttä sen ulkopuolelle.”⁴³ Puolustusvoimilla ja yhteiskunnalla oli kuljettavanaan pitkä tie kohti kokonaismaanpuolustusta. Tämän tien Paavo Juntila tuli näkemään aitiopaikoilta.

Liikekannallepanotoimiston tammikuussa 1955 valmisteleva esittely puolustusvoimain komentajalle Täydennyskokoontamoon tehtävistä muutoksista tähtäsi perustamisen nopeuttamiseen ja yksinkertaistamiseen. T-kokoontamoa varten oli alun perin luotu täysin omat määrävahvuudet. Tuolloin päämääränä oli ollut esimerkiksi maavoimissa luoda mahdollisimman paljon miesvahvuudeltaan pieniä, mutta yhä toimintakykyisiä pienoisyyhtymiä. Supistamalla joukko- ja perusyksiköiden vahvuuksia voitiin mainittujen pienoisyyhtymien määrä pitää kohtuullisen korkeana, mikä mahdollisti niiden käytön sekä puolueettomuusvartiointiin että rajoitetusti suojajoukkotehtäviin.⁴⁴ Varsinaisiin taistelutehtäviin, suojatehtäviin, kuten asiakirjassa todetaan, yksiköt olivat kuitenkin liian pieniä. Lisäksi useiden eri kokoontamojen ylläpitäminen oli työlästä, ja se laahasi todennäköisesti kuukausia jäljessä todellisesta tilanteesta.⁴⁵

Uudessa T-kokoontamossa, joka pysyi periaatteiltaan voimassa aina vuoteen 1966, päämääränä oli muodostaa suoraan sodan ajan määrävahvuuksien mukaisia kokoontamonoja. Esittelyn mukaisesti T-kokoontamoon olisi kuulunut kaikkiaan kuuden prikaatin runko-osat sekä lukuisia erillisiä jääkäripataljoonia ja aselajijoukkoja. Ylijohdon reservin olisi muodostanut lähes täyteen vahvuuteen perustettava panssariprikaati⁴⁶. Ilma-voimien kokoontamoon suunniteltiin kuuluvan neljän hävittäjälentolaivueen runko-osat sekä kaikki tutkaryhmät sodan ajan määrävahvuuksien mukaan perustettuina. Merivoimat olisivat miehittäneet pääosan rauhan ajan alusyksiköistään suoraan sodan ajan vahvuuteen sekä runko-osat myöhemmin perustettavista alusyksiköistä. Viimeksi mainittuja olivat muun muassa ottoaluskalustolle muodostettavat raivaajalaivueet ja kuljetusvenelaivueet.⁴⁷

Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että esimerkiksi jääkäripataljoonasta perustettiin esikunta ja kaksi täyttä jääkärikomppaniaa täydessä vahvuudessa. Vajaavahvaisina olisi pe-

43 T 26843/F5 OT-sal, PE:n asiak 45/Lkptsto/OT 10 e 2 sal, 5.3.1954.

44 T 26842/Ha 2 sal, PEjärj-os:n numeroimaton asiakirja, 7.1.1952, ”Puolustusvoimien T-kokoontamono”. Esimerkki T-kokoontamoon kuuluvan joukon kokoontamosta, ks. Petteri Jouko, ”Suunnitelmat Ahvenanmaan puolustamiseksi kylmän sodan ensimmäisinä vuosikymmeninä” *Tiede ja Ase N:o 63*, (2005), 27.

45 KA T 26843/F6 OT-sal, PE:n asiak 24/Lkptsto/OT 10 e 2 sal, 25.1.1955.

46 Panssariprikaatin vahvuus uudistetussa T-kokoontamossa oli 5 400 miestä, kun se aiemmassa kokoontamossa oli ainoastaan hieman alle 3 000 miestä. Ks. T 26842/Ha 2 sal, PEjärj-os:n numeroimaton asiakirja, 6.7.1954, Puolustusvoimien t-kokoontamoon sisältyvät joukot ja niiden vahvuudet”.

47 KA T 26843/F6 OT-sal, PE:n asiak 24/Lkptsto/OT 10 e 2 sal, 25.1.1955.

rustettu kranaatinheitinkomppania ja pataljoonan raskas komppania⁴⁸. Näitä sodan ajan määrävahvuuksin muodostettuja joukkoja suunniteltiin käytettävän entistä paremmin suojaustehtäviin, siis liikekannallepanon valmisteluiden edellyttämiin suojajoukkotehtäviin. Perustamisen nopeus nojautui varusmiesten käyttöön. Reserviläisiä suunniteltiin kutsuttavan palvelukseen ainoastaan noin 4 500.⁴⁹

Vaikka Junttilan selkeää kädenjälkeä ei asiakirjoista löydykään, on helppo päätyä johtopäätökseen, jonka mukaan joukkojen perustaminen ja siihen liittyvät haasteet tulivat Junttilalle kahden vuoden aikana tutuiksi. Pääesikunnan osastot olivat salaamisen johdosta hyvin lokeroituneita, mutta on selvää, että Junttila oli kiinteästi tekemisissä Pääesikunnan operatiivisen osaston kanssa, joka vastasi perustettujen joukkojen käytön suunnittelusta valtakunnan puolustamiseen.

Liikekannallepanotoimistossa työskennellessään Junttila tuli kosketuksiin myös Suomen Sotatieteellisen Seuran kanssa. Tuleva seuran kunniajäsen alusti lokakuussa 1954 diplomityöstään lukuisalle ja arvovaltaiselle kuulijakunnalle. Junttilan oli todennäköisesti melko helppo esittää johtopäätöksiään komentajan merkityksestä taistelukyvyn ylläpitäjänä, sillä ainakin kenraalimajuri Ruben Lagus käytti Junttilan ajatuksia tukevan puheenvuoron päätyen johtopäätökseen, jonka mukaan joukko on komentajansa peilikuva.⁵⁰

Viisi vuotta opettajana

Junttila siirrettiin syyskuussa 1955 opettajaksi Sotakorkeakouluun, jossa hän ehti toimia opettajana lähes viisi vuotta. Hänen opettajakajonsa jakautui kolmeen vaiheeseen. Vuosina 1955–1957 hän opetti yleistaktiikkaa. Kaksi seuraavaa vuotta hän opetti strategiaa ja sotahistoriaa ja palasi taktiikan opettajaksi vielä vuodeksi ennen siirtoaan seuraaviin tehtäviin. Pitkähköllä opettajakaudellaan Junttila opetti kaikkiaan viidelle maasotalinjalle. Kurssien suuri määrä selittyy sillä, että 1950-luvun lopulla Sotakorkeakoulussa aloitti uusi maasotalinja joka vuosi yleisesikuntaupseereiden määrän kasvattamiseksi. Meri- ja ilmasotalinjojen toimeenpanoväli sen sijaan oli 4–6 vuotta.⁵¹

Junttila käsitteli itselleen hyvin tuttua aihetta joulukuussa 1956 luennoidessaan yleisesikuntaupseerikurssille suurhyökkäyksen torjunnasta kesällä 1944. Syvyyden puute

48 Sodan ajan määrävahvuuksien mukaan jääkäripataljoonan kokoonpanoon kuului esikunta, esikuntakomppania, kolme jääkärikomppaniaa, kevyt kranaatinheitinkomppania sekä raskas komppania. T 26839/Hda 1 OT-sal, Panssariprikaatin ja ylijohdon jalkaväkijoukot, SA-määrävahvuus 51, I osa, Kirja D. Jääkäripataljoonan määrävahvuuslehdet on laadittu marraskuussa 1953.

49 KA T 26843/F6 OT-sal, PE:n asiak 24/Lkptsto/OT 10 e 2 sal, 25.1.1955.

50 Mikko Karjalainen, ”Sotiemme kokemukset osoittavat” – Sotatieteellinen seura yleisesikuntaupseereiden keskustelufoorumina. Tiede ja ase N:o 70 (Helsinki: Hakapaino 2012), 172.

51 Kansallisarkisto (KA), Paavo Johannes Junttilan nimikirjaote (54395) ja *Sotakorkeakoulusta Maanpuolustuskorkeakouluksi, seitsemän vuosikymmentä 1924–1994* (Jyväskylä: Gummerus 1994), 54–55, 235–237 ja 247–249.

puolustuksessa ja joustamaton taistelusuunnitelma olivat vihollisen valtavan voiman lisäksi keskeisimpiä syitä puolustuksen murtumiseen. Jo yhtymäportaassa tuli lähteä siitä ajatuksesta, että puolustus murtuisi suurhyökkäyksen painopistesuunnassa. Tämä edellyttäisi joustavaa, syvyyttä ja sivustoja hyödyntävää joustavaa taistelusuunnitelmaa, jollaista 10. Divisioonaa ei ollut ehtinyt harjoitella. Suomalaiset eivät onnistuneet Karjalankannaksen pääasemassa missään vaiheessa yllättämään vihollista, mikä tarkoitti aloitteen vääjäämätöntä siirtymistä neuvostojoukoille.⁵²

Junttilan näkemyksen mukaan myös pääaseman murtumista seurannut viivytysvaihe epäonnistui osin, erityisesti ennen VT-asemaa. Riittävää ajanvoittoa ei ehditty hankkia, ja aloite säilyi koko ajan hyökkääjällä. Toisin päin kääntäen, suomalaiset eivät onnistuneet hankkimaan toiminnan vapautta. Koska vastustajalla oli aloite, oli sillä mahdollisuus myös valita ja vaihtaa operatiivinen painopiste. Suomalaisille taas ei Junttilan mukaan syntynyt selkeää kuvaa hyökkäyksen painopisteestä ennen VT-asemaa, mikä ei mahdollistanut oman selkeän painopisteen muodostamista. Syynä tähän oli tilannekuvan epämääräisyys ja johtamismahdollisuuksien romahtaminen. Tämä johti toistuvasti reagoivaan toimintaan, mikä taas johti aikalaskelmien täydelliseen pettämiseen. Viimeksi mainitut eivät johtuneet ainoastaan vihollisen toiminnasta, vaan osin omien johtajien ylioptimismista: ”Mitä vähemmän aikaa viivyttävä joukko saa kuhunkin toimintaansa, sitä huonompi on sen suoritus.” Junttila viittaa luennossaan myös päämäärän puuttumiseen tai pikemminkin pääasemakompleksiin juuttumiseen: ”Meikäläisten suunnitelmassa puolustusta VT-asemassa ja elättäen edelleen ajatusta etuaseman (sic) takaisinvaltaamisesta vihollinen näki vain yhden suorituksen, hyökkäyksen strategisina tavoitteina.”⁵³ Nykyypuseerin on helppo yhtyä Junttilan kriittiseen käsitykseen paikalleen jämähtäneestä operatiivisesta ajattelusta suomalaisessa sodanjohdossa. Mutta mikä olisi ollut vaihtoehto!

Suomalaisten toimintaa viivytysvaiheessa rajoitti myös liikuntakykyisten reservien puute. Jalan marssineet joukot eivät soveltuneet reservitehtäviin. Junttila kritisoi myös Panssaridivisioonan käyttöä: ”Myöhästymisiä sattui ja tehtävien määrittelyssä ilmeni epävarmuutta.”⁵⁴ Lauseellaan Junttila todennäköisesti viittaa keskusteluun, jonka mukaan Lappeenrannan–Viipurin alueelle ryhmitetty Panssaridivisioonaa oli sijoitettu liian kauas pääasemasta. Tämän johdosta sen osillaan toteuttama vastahyökkäys VT-asemaan alkoi myöhässä. Hyökkääjä oli ehtinyt jo ryhmittä valtaamiinsa suomalaisten

---

52 KA, 27089, Sotakorkeakoulun järjestämätöntä aineistoa, Paavo Junttilan luento ”Sotahistoriallisia opetuksia Kannaksen suurhyökkäyksen torjunnasta kesällä 1944, 17.12.1956.

53 KA, 27089, Sotakorkeakoulun järjestämätöntä aineistoa, Paavo Junttilan luento ”Sotahistoriallisia opetuksia Kannaksen suurhyökkäyksen torjunnasta kesällä 1944, 17.12.1956.

54 KA, 27089, Sotakorkeakoulun järjestämätöntä aineistoa, Paavo Junttilan luento ”Sotahistoriallisia opetuksia Kannaksen suurhyökkäyksen torjunnasta kesällä 1944, 17.12.1956.

asemiin Kuuterselän aukeilla, minkä seurauksena Jääkäriprikaatin vastahyökkäys epäonnistui.⁵⁵

Torjunnan onnistumista taaemmassa VKT-asemassa Junttila selitti voimasuhteiden tasoittumisella sekä erityisesti maaston vaikutuksella. Vaikka Viipurista Taipaleeseen luikerteleva asema oli huonommin linnoitettu kuin pääasema tai VT-asema, soveltoi se ensin mainittuja paremmin puolustukseen. Osin vaikeakulkuinen maasto kanavoivat panssarijoukkojen liikkeitä, ja metsien peitteisyys taas tarjosi mahdollisuuden omien reservien siirtämiselle ja ryhmittymiselle. Oma syynsä onnistumiselle – ja tässä Junttila viittaa diplomityöhönsä – oli taidollisella ja henkisellä oppimisella. Joukot ja johtajat olivat osin jo tottuneet suurtaisteluolosuhteisiin. Niin ikään johtajat olivat osin päässeet irti pääpuolustuslinja-ajattelustaan. Junttilan sanoin: ”Ylempien johtoportaiden ratkaistavaksi silloin jää, antaako puolustusasemassa olevien joukkojen tuhoutua vai taipua. Puolustustaisteluaikakautemme ja käytettävissä oleva välineemme pääpuolustuslinja-asetelmineen tarjoaa joka tapauksessa ensimmäisen vaihtoehdon toteutumislle erinomaiset mahdollisuudet.”⁵⁶ Junttilan kuvaama ”pääpuolustusasema-asetelma” tiivistyy vuonna 1954 hyväksytyyn ja tuolloin voimassa olleen Kenttäohjesäännön II osan lihavoiduin kirjaimin esitettyyn vaatimukseen, jonka mukaan pääpuolustuslinjan tulee olla puolustajan hallussa taisteluiden päätyttyä.⁵⁷

Junttila palasi vetäytymiseen liittyviin haasteisiin strategian historian loppukokeessa. Maasotalinjan 22 opiskelijat joutuivat arvioimaan strategisen viivytyksen ja vetäytymisen eroja sotakokemusten valossa sekä muodostamaan johtopäätöksiä tuolloisiin toimintamahdollisuuksiin.⁵⁸ Kokeen arvosteluperusteet eivät ole käytettävissä, mutta on oletettavaa, että Junttila palasi systemaattisen mutta joustavan puolustuksen teemaan, jota hän oli korostanut jo aiemmin luennoillaan.

Junttila kytki luennoissaan menneisyyden tapahtumat ja niistä tehtävät johtopäätökset nykyhetkeen. Juuri tämä oli hänen näkemyksensä mukaan sotahistorian opetuksen päämääränä Sotakorkeakoulussa. Sotahistoriaa ei opiskeltu historian itsensä vuoksi, vaan sen tuli luoda pohjaa ja laventaa taktillista ajattelua. Opiskelijoiden tuli tarkastella tapahtumia sellaisella tarkkuudella, että he ”kykenivät tekemään kokemusperäisiä johtopäätöksiä, jotka yleispätevinä kytkevät menneisyyden nykyiseen kautta tulevaisuuteen”. Johtopäätöksiä tuli kuitenkin perustua mahdollisimman todenmukaisen lähteeseen,

55 KA T 21058/D4. Kapteeni Taisto Olavi Lehden muistio (ilman päivämäärää).

56 KA, 27089, Sotakorkeakoulun järjestämätöntä aineistoa, Paavo Junttilan luento ”Sotahistoriallisia opetuksia Kannaksen suurhyökkäyksen torjunnasta kesällä 1944, 17.12.1956.

57 *Kenttäohjesääntö II osa* (Helsinki: Kauppalehti osakeyhtiön kirjapaino 1954).

58 T 21369/Dg 159, MSL 22 strategian historian loppukoe, 9.4.1958.

virheellisten johtopäätösten välttämiseksi.⁵⁹ Junttila oli siis näin ollen traditionalisti, joka pelkisti tutkimusmenetelmänsä ja näkemyksensä historiantutkimuksesta ensisijaisesti lähdekritiikkiin.

Mutta oliko Junttila positivistinen, jonka mukaan historia toistaisi itseään? Ei. Historiallisen tapahtuman selvittämisen jälkeen tulisi selvittää tapahtuman hyöty johtopäätöksien tekemisen kannalta. Tapahtuma ei koskaan tulisi toistumaan samanlaisena, koska olosuhteet eivät koskaan toistuisi täysin samankaltaisena. Junttilan näkemyksen mukaan useiden tapahtumien analysoinnista on tehtävissä lainomaisia johtopäätöksiä edellyttäen, että johtopäätösten tekijä ymmärtää taisteluiden aikana päätöksiin vaikuttaneet tekijät. Pelkkä päätösten tarkastelu johtaisi ainoastaan pintapuoliseen tarkasteluun. Esimerkkinä Junttila käyttää diplomityöstään joukon todellista taistelukykyä. Komentajien taistelun aikana tekemät päätökset saattavat olla täysin oikeita tai täysin oikea-aikaisesti tehtyjä, mutta mikäli heidän joukkonsa ovat edelliset taistelun jäljiltä umpiväsyneitä tai henkisesti lyötyjä, ei päätöksiä kyetä panemaan laittamaan täytäntöön. Tämän johdosta sotahistoriallisia taisteluesimerkkejä käytettäessä tuli pyrkiä selvittämään mahdollisimman täydellisesti taisteluun vaikuttaneet tekijät – ”johtopäätösten tekemiseen ei pidä siismennä ennen kuin on selvitetty riittävästi tosiasioita”.⁶⁰ Näiden tosiasioiden etsiminen ja varmentaminen eri lähderyhmistä, satojen asiakirjojen joukosta on historiantutkimuksen riemu ja rutto, onni ja onnettomuus.

Junttilan näkemyksiä arvioitaessa kannattaa pohtia ajankohtaa, jolloin ne on kirjoitettu. Toisesta maailmansodasta oli kulunut vain 15 vuotta, siis vain hetki. Valtaosa tämän tekstin lukijoista muistaneekin varsin elävästi syyskuun 11 päivän vuonna 2001, jolloin New Yorkin kaksoistorneihin iskettiin, tai sitä seuranneen Irakin valtausoperaation vuonna 2003. Maailmansota oli siis vahvasti Junttilan sukupolven kokemusmaailmassa ja muistissa: kaikki Sotakorkeakoulun opettajat olivat olleet sodassa. Näin ollen oli luonnollista, että nimenomaan toinen maailmansota, josta oli vielä paljon tutkimatonta määrää kokemuksia, oli keskeisenä tarkastelukohteena. Koska sotahistorian tuntimäärät olivat rajatut, aikaa ennen ensimmäistä maailmansotaa ei kannattanut juuri Junttilan näkemyksen mukaan tarkastella.⁶¹ Sitä, mikä nykyään tunnetaan sotataidon teoriana, opiskeltiin melko vähän.⁶² Oma kokema oli tärkeämpää. Ja miksi ei olisi ollut! Miksi oppia ulkoa toisten ajatuksia, puhumattakaan heidän tekemistään johtopäätöksiä. Lähellekään yleis-

---

59 KA T 21369/Dg 161, Majuri Paavo Junttilan luentomoniste 1/58, ”Näkökohtia sotahistorian opiskelusta Sotakorkeakoulussa”.

60 KA T 21369/Dg 161, Majuri Paavo Junttilan luentomoniste 1/58, ”Näkökohtia sotahistorian opiskelusta Sotakorkeakoulussa”.

61 KA T 21369/Dg 161, Majuri Paavo Junttilan luentomoniste 1/58, ”Näkökohtia sotahistorian opiskelusta Sotakorkeakoulussa”.

62 KA T 21369/Db 5, MSL 20 opetussuunnitelma (sotahistoria).

pätevää sotataidon teoriaa ei ole onnistuttu luomaan. Älykäs opiskelija kykenee pienen ponnistelun jälkeen itse muodostamaan mielipiteitä ja johtopäätöksiä tarkastelemastaan rajoitetusta ilmiöstä. Yleispätevää teoriaa ei kannata odottaa, ja paljon puhuttu intuitio perustunee sekin paljolti harjoitteluun.

Taktiikkaa uusitaan – Junttila kenttäohjesäännön pääkirjoittajana

”Kaikesta päättäen sotakokemusten perusteella on kehitetty hyvä ohjesääntö, jonka hengessä pystytään kouluttamaan joukot sodan alkuvaihetta varten, mikä usein muodostuu ratkaisevaksi.”⁶³

Junttila seuraava työvaihe liittyi taktiikan kehittämiseen. 1950-luvun lopulla ohjesääntötyö oli kokonaisuutena jäänyt jälkeen puolustusvoimain komentajan vuonna 1954 vahvistamasta suunnitelmasta, jonka mukaan lähes kaikki ohjesäännöt olisi uusittu vuoden 1960 loppuun mennessä. Vuoden 1957 lopulla laaditusta katsauksesta selviää, että tuolloin vielä yli puolet kirjoitustyöstä oli tekemättä.⁶⁴ Yhtymän taistelu perustui vuonna 1954 julkaistuihin Kenttäohjesäännön I ja II osaan, jotka olivat jossain määrin vanhentuneita jo valmistuessaan. Muutostarve oli tiedostettu, mutta sitä ei ollut siirretty vielä ohjesääntöjen muotoon. Ohjesääntöuudistus liittyi kokonaisuuteen, jonka päämääränä oli taktisten toimintaperiaatteiden merkittävä uudistaminen ensimmäistä kertaa jatkosodan jälkeen. Työtä oli valmisteltu Pääesikunnan koulutusosastossa jo pitkään.⁶⁵

Perustana uuden ohjesäännön kirjoittamiselle oli Pääesikunnan koulutusosaston vuosina 1956 ja 1957 laatimat taktilliset ohjeet, joilla se ohjeisti taktisia periaatteita eri taistelulajeissa. Salaisiksi asiakirjoiksi määritetyt ohjeet olivat tarkoitettut koulutusohjeiksi aina joukkoyksikön komentajille saakka, ja ne suuntasivat ajattelutapaa kohti syvempää puolustusta, vaikka pääpuolustuslinja⁶⁶ käsitteenä yhä säilyikin. Ohjeessa kohtaamishyökkäys korvasi hyökkäyksen puolustusvalmista vihollista vastaan todennäköisimpänä hyökkäysmuotona. Liike oli tullut taistelukentälle jäädäkseen.⁶⁷

63 KA PK 2610/19, Eversti Valo Nihtilän puheenvuoro Suomen Sotatieteellisen seuran kokouksessa, Suomen Sotatieteellisen Seuran kuukausikokouksen pöytäkirja, 8.10.1963.

64 KA, T 21442/7B sal, PE:n asiak 213/Ohjeststo/8 b sal, 15.8.1957, ”Ohjesääntötöiden tilanne”.

65 KA, T 22780/F187, PEkoul-os:n esittely puolustusvoimain komentajalle 1865/Ohjestatso/8b, 14.6.1960.

66 Sotakorkeakoulu oli jo vuonna 1949 kritisoinut käsitettä puolustuslinja lausunnossaan. Eversti (myöh. jalkaväenkenraali) Simeliuksen allekirjoittamassa muistiossa todetaan, että ”linja” ymmärretään pääsääntöisesti väärin. Puolustusaseman ymmärretään koostuvan peräkkäisistä linjoista, vaikka sen tulisi koostua puolustusasemista ja tukikohdista, ”jota mahdollistavat katkeamattoman tulitaistelun koko puolustusasemassa...”. KA T 23101/Henkilökohtainen, SKK:un asiak 7/8 henk, 8.2.1949.

67 Petteri Jouko, ”Tehtävätaktiikka suomalaisessa sotataidossa – myytti vai todellisuus?” *Tiede ja Ase N:o 67* (Vantaa: Multiprint 2009), 204–205 ja 207.

Koska koulutusosaston laatimat taktiset ohjeet muodostivat ajatuksellisen perustan ja toisaalta vertailukohdan Junntilan ohjesääntökirjoitukseen, on tarkoituksenmukaista tarkastella ohjeiden sisältöä hieman edellä kuvattua tarkemmin. Ohjeilla oli kaksi peruslähtökohtaa: Suomi taistelisi seuraavan sotansa alivoimaisena strategisessa puolustuksessa, ja taisteluissa olisi käytettävä hyväksi paikallisia olosuhteita. Näin ollen taktiikan kehittämisen lähtökohdaksi tuli nostaa taistelu vaikeissa olosuhteissa moottoroitua ja mekani-soitua vihollista vastaan. Vihollisen kokoonpanot oli esitetty vuotta aiemmin julkaistuis-sa harjoitusvahvuuksissa.⁶⁸ Tämä osaltaan pakottaisi yksinkertaisiin toimintamalleihin, yksinkertaiseen toteuttamiskelpoiseen taktiikkaan.⁶⁹ Ohjeen puolustusta käsittelevä osio keskittyi tiiviiseen puolustukseen, siis puolustukseen painopistealueella suurhyökkäyso-losuhteissa. Keskeiseksi tekijäksi muodostui puolustuksen syvyys.⁷⁰

Tiiviskin puolustus todennäköisesti murtuisi suurtaisteluolosuhteissa. Painopiste-suunnassa vastustaja voisi hyvinkin saada aikaan 10 kilometrin levyisen ja 20 kilometrin syvyisen pussin, mikä ei saisi romahduttaa kokonaispuolustusta.⁷¹ Kuvattu murto täytyisi käytännössä pystyä siis kestäämään armeijakunnan puitteissa, ja sen vastuualuetta ku-vataan Pääesikunnan operatiivisen osaston toimintaolosuhteita arvioivassa asiakirjassa 25–50 kilometrin levyiseksi.⁷² Ohje painotti useassa kohdassa maaston merkitystä. Sy-vyyteen muodostettavat tulpat, kuten myös omat sivustoista suunnattavat vastahyökkä-ykset, tuli muodostaa vaikeakulkuiseen maastoon. Itse tiestö tuli suluttaa. Päävoimaa käytössä olevista joukoista ei tulisi ryhmittää uran varteen, vaan uria tuli hallita ensisi-jaisesti tulella ja suurilla sulutteilla. Esitetty toimintamalli ei poistaisi tarvetta muodostaa painopistettä. Puolustuksessa tuli olla selkeä painopiste, mutta suuren osan joukoista tuli ryhmittä suojaiseen maastoon. Uran varteen ryhmitettäisiin jalkaväen tulivoimaisimpia joukkoja – panssarintorjuntapataljoonia tai tukipataljoonia – jotka muodostaisivat myös vastahyökkäyksiä vasten alasimen. Tähän tukeutuen jalkaväen kevyemmät yksiköt to-teuttaisivat vastahyökkäykset suojaista ja vaikeakulkuista maastoa hyväksikäyttäen. Ty-kistön ja kranaatinheitinlaitosten tuli olisi avainasemassa torjunnan toteuttamisessa. Suur-hyökkäyksen torjunta edellyttäisi ”20–25 patteriston keskittämistä painopistesuuntaan”.⁷³ – Kokemus onnistuneesta epäsuoran tulen käytöstä Tali-Ihantalassa oli selvästi kirjautu-nut ohjeeseen. On tosin todettava, että kenttätykistö oli kiirehtinyt kirjaamaan tykistön

68 *Harjoitusvahvuudet B, C ja D* (Pääesikunnan rotaatiopaino 1956), passim.

69 KA T 21442/7b sal, PE:n asiak 136/Ohjestato/8b sal, 16.5.1957, ”Taktillisia suuntaviivoja”.

70 KA T 21442/7b sal, PE:n asiak 136/Ohjestato/8b sal, 16.5.1957, ”Taktillisia suuntaviivoja”.

71 KA T 21442/7b sal, PE:n asiak 136/Ohjestato/8b sal, 16.5.1957, ”Taktillisia suuntaviivoja”.

72 KA T 24902/F1, PE:n asiak 20/Optsto/F1 OT-sal, 10.2.1956.

73 KA T 21442/7b sal, PE:n asiak 136/Ohjestato/8b sal, 16.5.1957, ”Taktillisia suuntaviivoja”.

keskitettyä käyttöä korostavat sotakokemuksensa jo vuonna 1949 julkaistuun Kenttätykistön taisteluohjesäännön I osaan.⁷⁴

Kohtaamishyökkäystä koulutusosaston ohje piti tulevassa sodassa todennäköisempänä kuin valmisteltua hyökkäystä puolustusvalmista vihollista vastaan. Jo omat sotakokemukset tukivat esitettyä käsitystä. Kohtaamishyökkäystä haluttiin korostaa myös sen johdosta, että tulevassa sodassa omat vastahyökkäykset oli suunnattava osin liikkeessä olevaa mekanisoitua vihollista vastaan. Hyökkäyksessäkin maastolla arvioitiin olevan vähintään voimasuhteita tasoittava, kenties jopa ratkaiseva, vaikutus. Vastustajan liike tuli pysäyttää edulliseen maastonkohtaan, jossa omat raskasasejoukot onnistuisivat muodostamaan sitovan ryhmän. Tähän taktiseen alasimeen nojaten hyökkäävät joukot iskisivät sivustoilta vastustajan kylkeen. Edellytyksenä menestykselle olisi vastustajaa nopeampi eteneminen maastossa, joka taas edellyttäisi vakioituja etenemismuotoja ja -menetelmiä, siis toimintoja, joita nykyisin kutsutaan perustaistelumenetelmiksi. Ohjeen mukaan menetelmiä tuli harjoitella jopa prikaatin kokoisia joukkoja varten.⁷⁵ Nykyupseerista prikaatin tai pataljoonan vakioidut etenemismuodot maastossa tuntuvat jossain määrin vierailta, mutta 1950-luvun pataljoonaohjesääntö uhrasi yhden kokonaisen luvun pataljoonan avomuodoille ja niissä liikkumiselle. Suuntaosastot, suuntaurat ja laundantavat osastot olivat elävä osa suomalaisen taktiikan tavaramerkkiä: koukkaus maastoitse.⁷⁶

On hieman yllättävää todeta, että viivytystä käsiteltiin ohjeessa varsin pintapuolisesti. Ohje korosti syvyyteen vetävän päätiestön määrätietoista sulkemista ja vaikeakulkuisen maaston hyväksikäyttöä. Viivytyksasemat ja -linjat tuli valita maastonkohtiin, jotka pakottaisivat vihollisen pysähtymään. Tämä mahdollistaisi suunnitelmallisen irtautumisen.⁷⁷

Koulutusosaston laatiman ohjeen jälkihoito, kehittämisesitykset, jäi ilmeisesti jossain määrin hoitamatta. Tähän viittaa operatiivisen osaston päällikön eversti Pönkäsen yleisesikunnan päällikölle lähettämä kirjelmä. Pönkäsen näkemyksen mukaan kehitystyö oli jäänyt puolitiehen. Ohjeessa esitetyt toimintamallit oli sisällytetty vuoden 1957 lopussa julkaistuun Kenttäohjesäännön yleiseen osaan, mutta koulutusosasto ei ollut pyytänyt alajohtoportailta muutosesityksiä, jotka olisi käsitelty tarkastajiston parissa.⁷⁸

Ohjeiden saattaminen ohjesäännön muotoon eteni ratkaisevasti vasta vuonna 1959, jolloin puolustusvoimain komentaja hyväksyi erillisessä esittelyssä Kenttäohjesäännöt I

74 *Kenttätykistön taisteluohjesääntö I osa* (Tykistön kuvalaboratorio 1949), 7–8.

75 KA T 21442/7b sal, PE:n asiak 136/Ohjestato/8b sal, 16.5.1957, ”Taktillisia suuntaviivoja”.

76 *Jalkaväen taisteluohjesääntö II osa (Pataljoonan taistelu)* (Mikkeli: Länsi-Savon Kirjapaino 1955), II luku.

77 KA T 21442/7b sal, PE:n asiak 136/Ohjestato/8b sal, 16.5.1957, ”Taktillisia suuntaviivoja”.

78 KA T 26865/F 34, PE:n asiak 422/Opttsto/8 sal, 2.9.1958.

ja II korvaavan kenttäohjesäännön kirjoitustyön aloittamisen. Muutostarvetta perusteltiin ensisijaisesti sillä, että 1950-luvun puolivälin jälkeen käyttöön oli tullut paljon uusia taisteluvälineitä, sekä taistelukentän liikkuvuuden lisääntymisellä. Ensimmäisessä vaiheessa Sotakorkeakoulun tuli laatia muistio siitä, miten taktiikkaa olisi eri taistelulajeissa uudistettava, jotta se vastaisi paremmin uudistunutta taistelukentän kuvaa. Muutostekijät tuli esittää vertailemalla muutostarpeita olemassa olleisiin kenttäohjesäännön osioihin. Samanaikaisesti Pääesikunnan ulkomaaosaston tuli hankkia ulkomaisia ohjesääntöjä vertailupohjaksi.⁷⁹

Sotakorkeakoulu antoi satasivuisen muistionsa ilmeisesti vielä vuoden 1959 aikana. Useissa työryhmissä työskennelleen opettajakollegion lähtökohtina olivat olleet tässä esityksessäänkin aiemmin käsitelty koulutusosaston taktillinen ohje, sotilasalan lehdistöstä saadut tiedot ulkomaisten doktriinien kehittymisestä sekä omat yleisesikuntaupseerikurssien opetuksesta saadut havainnot. Maahanlaskut sekä oman sissitoiminnan opettajakollegio liitti korostetusti esitykseensä. Keskeisenä tavoitteena oli myös käytännönläheisyys. Kehittämisehdotukset pidettiin omien mahdollisuuksien puitteissa. Näin ollen esimerkiksi toimintaa ydinrjähteiden piirissä ei nostettu tietoisesti korostettuun asemaan.⁸⁰

Ohjesäännön pääkirjoittajaksi määrättiin juuri everstiluutnantiksi ylennetty Junttila.⁸¹ Lähteet eivät anna vastausta siihen, miksi juuri Junttila valittiin tehtävään. Hän oli juuri siirtymässä Pääesikuntaan koulutustoimiston päälliköksi. Osasyynä voi olla se, että Junttila oli jalkaväen ohjesääntötoimikunnassa koko opettajakautensa Sotakorkeakoulun edustajana.⁸² Hänellä oli siis selkeä käsitys pääaselajin kehitysnäkymistä. Sotakorkeakoulun johtajan näkemyksen mukaan Junttila oli erityisen sopiva sotatieteellisen tutkimustyöhön niin sotahistorian kuin taktiikan alalla jo senkin johdosta, että hän oli opettajakaudellaan osallistunut vaativiin ohjesääntötoimiin.⁸³ Voidaan myös olettaa, että Junttilan kyvyllä ilmaista ajatuksiaan selkeän pelkistetysti oli vaikutuksensa kirjoittajavalintaan. Pelkistämisen taito ja asioiden selkeä jäsentely – taito, jota soisi vaalittavan näin XXI vuosisadan konekaudellakin – edesauttoivat todennäköisesti Junttilaa erityisesti ohjesääntötyössä.

79 T 22780/F 174, PE:n asiak 3007/Ohjeststo/8b, 19.9.1959.

80 T 26594/HI 5, Numeroimaton ja ilman päivämäärää oleva muistio Kenttäohjesäännön I ja II osan uusimisesta. Asiakirja on ajoitettavissa vuosien 1959 ja 1960 vaihteeseen, koska siinä vastataan tarkasti Pääesikunnan syyskuussa antamaan toimeksiantoon ja 14.6.1960 laaditussa esittelyssä puolustusvoimain komentajalle viitataan SKK:un laatimaan muistioon.

81 KA, T 22780/F187, PEkoul-os:n esittely puolustusvoimain komentajalle 3146/Ohjetsto/8b, 23.9.1960.

82 KA, Paavo Johannes Junttilan nimikirjaote (54395) ja T 22780/F 174, PE:n asiak 50/Jvtsto/8 d, 23.1.1959, ”Jalkaväen ohjesääntötoimikunnan kokoonpano”.

83 Kansallisarkisto (KA), Paavo Johannes Junttilan nimikirjaote (54395) ja sen yhteydessä säilytettävät henkilöarvioinnit.

Edellä pitkähkösti esitetyt asiakokonaisuudet olivat myös yleisen ohjesääntötoimikunnan evästyksinä Junttilalle lokakuussa 1960. Hyökkäystaistelun lähtökohdaksi tuli valita kohtaamishyökkäys. Puolustukseen tuli luoda syvyyttä lisäämällä yhtymän puolustusaseman eteen suoja-alue, jossa vihollisen kuluttaminen tuli aloittaa. Itse puolustusasemallekin tuli luoda syvyyttä muodostamalla puolustuskeskuksia ja tukikohtia erilaisten linjojen sijaan. Ohjesäännön tuli olla tyyliäänkin erilainen kuin aiemmat ohjesäännöt, ja pitkät kirjoitetut osiot tuli korvata kuvin. Ohjesäännön tuli korvata sekä Kenttäohjesäännön I että II osa ja käsitellä sekä perusyhtymä prikaatia että armeijakuntaa.⁸⁴

Vuonna 1963 julkaistu kenttäohjesääntö – Kenttäohjesääntö I (KO I), yhtymän taistelu – poikkesi monessa suhteessa edeltäjistään. Asiat esitettiin ohjesäännössä merkittävästi tiiviimmässä muodossa kuin edeltäjissään. Tämä selittyy osin kuvien käytöllä ja osin tekstin pienentämisellä. Ohjesäännössä esitettävät asiat esiintyvät pääosin samassa järjestyksessä kuin 1950-luvun kenttäohjesäännöissäänkin, mutta sisältöjen painotuksissa on suuriakin muutoksia. Uudessa ohjesäännössä joukkojen johtamista painotetaan aiempaa enemmän ja taistelutahdon ylläpitäminen muodostaa uudessa ohjesäännössä oman kokonaisuutensa. Joukkojen siirtoihin uudessa ohjesäännössä taas uhrataan merkittävästi vähemmän sivuja kuin edeltäjissään.⁸⁵

Johtamisosiossa on täysin uutena osiona kuvaus taisteluiden luonteesta. Siinä taistelukenttä kuvataan aiempaan liikkuvampana ja dynaamisempaan. Panssaroinnin ja mekanisoinnin lisäksi maahanlaskut levittäytyvät puolustajan selustaan. Vihollisen tulivoima arvioidaan murskaavaksi ratkaisualueilla: Kaikki toiminta voidaan lamauttaa määräalueilla. Tulen käyttöön voi liittyä ydinaseiden käyttö. Yleisreseptinä liikkuvaan taistelukenttään tarjottiin jo tässä osiossa omien joukkojen kykyä operoida vaikeassa maastossa ja hankalien sääolosuhteiden hyväksikäyttämistä.⁸⁶

Taistelualueen ja puolustuksen syveneminen, jotka ovat uuden ohjesäännön kenties keskeisimmät muutokset, näkyvät uuden ohjesäännön useassa osiossa. Johtamisen kannalta oli keskeistä, että esikunta voitiin jakaa varsinaiseen komento-esikuntaan ja selustan esikuntaan, joka johtaisi selustan taisteluita. Selusta niin käsitteenä kuin toiminnallisestikin oli uudessa ohjesäännössä laajalti esillä, omana lukunaan, mikä johtui lähinnä maahanlaskuista.⁸⁷

Taktiikassa taistelualueen syveneminen näkyi yhtymän taistelussa sen vastuualueen jakamisena suoja-alueeseen, puolustusasemaan, selusta-asemaan sekä armeijakunnan

84 T 22780/F187, PE:n asiak 3534/Ohjeststo/8b, 29.10.1960.

85 Vrt. *Kenttäohjesääntö I osa (KO I, 1954) ja II osa (KO II, 1954) vs Kenttäohjesääntö I osa (KO I, 1963)*.

86 *Kenttäohjesääntö I osa (KO I, 1963)*, 16–18.

87 *Kenttäohjesääntö I osa (KO I, 1963)*, 26–28 ja XIII luku.

puitteissa vielä taaempaan asemaan. Pääpuolustuslinja-käsitteestä ohjesäännössä luovuttiin kokonaan. Puolustustaistelun koko perusajatus ilmenee yhtymän puolustusaseman taistelua käsittelevästä osiosta, jonka mukaan ”joukkojen ryhmityksen tulee olla sen kaltainen, että vihollinen voidaan pitää keskeytymättömän tulen alaisena ja pakottaa se jatkuvaan voimia kuluttavaan taisteluun”. Syviin murtoihin päässyt vihollinen tuhottaisiin edullisissa maastonkohdissa.⁸⁸ Kymmenen vuotta myöhemmin kenttäohjesäännön yleisessä osassa virallistetun alueellisen taistelun peruselementit – kuluttaminen, pysäyttäminen ja lyöminen⁸⁹ – näkyivät siis mikrotasolla jo vuoden 1963 ohjesäännössä.

Edellä esitetty näkemys taisteluiden laajenemisesta linjasta syvyyteen heijastui myös hyökkäystä käsittelevään osioon. Luvun – kuten koko ohjesäännön – lähtökohtana oli strateginen puolustus, siis tilanne, jossa Suomi torjuu hyökkäystä rajojensa sisäpuolella. Näin ollen hyökkäysoperaatiotkin olivat lähinnä vastahyökkäyksiä, jotka jouduttaisiin toteuttamaan kohtaamistilanteessa. Hyökkäys puolustusvalmista vihollista vastaan joutui siis pääosin ajatusten romukoppaan, ja kohtaamistaistelu nousi jo taktillisissa ohjeissa kuvatulla tavalla ensisijaiseksi hyökkäysmuodoksi. Hyökkäyksen suuntaamiseen ohjesääntö määritteli useita tapoja, joista saarrostavat hyökkäykset korostuivat. Sen sijaan rintamahyökkäyksistä ohjesäännössä todettiin lakonisesti: ”Yhtymä suorittaa päävoimin rintamahyökkäyksen silloin, kun hyökkäys ei muuten ole mahdollinen tai tarkoituksenmukainen.”⁹⁰ – Talvisodan yritykset murtaa motteja, jatkosodan hyökkäysvaiheen veriset läpimurtotaistelut ja Kuuterselän epäonnistunut vastahyökkäys olivat yhä muistissa.

Kollektiiviseen muistiin palattiin Sotatieteellisessä Seurassa. Uusi taktiikka herätti mielenkiintoa sodan aikana ylimmissä tehtävissä palvelleen upseeriston keskuudessa. Kirjoitustyön ollessa vielä kesken Sotatieteellinen Seura pyysi Paavo Junttilaa alustamaan vuoden 1962 vuosikokouksessaan uudesta ohjesäännöstä. Pyyntö toteutui kuitenkin vasta ohjesäännön valmistuttua, koska sen sisältöä ei haluttu saattaa julkiseksi työn ollessa vielä valmisteluvaiheessa.⁹¹ Katajanokan upseerikerholla järjestetyssä tilaisuudessa oli 120 seuran jäsentä vara-amiraali O. Koiviston johtaessa puhetta. Puolustusvoimien koulutuspäällikkö kenraaliluutnantti Ali Koskimaa painotti kommenttipuheenvuorossaan siirtymistä linjamaisesta ajattelusta alue-käsitteen käyttöönottoon. Kohentunut liikkuvuus ja tulivoima eivät mahdollistaneet enää lineaarista taistelua, vaan taistelua oli varauduttava käymään kaikissa kolmessa taistelulajissa entistä syvemmillä alueella. Junttilan alustuksessaan esittämä teesi siitä, että ratkaisuun oli pyrittävä hyökkäyksellä, epäilytti ainakin

88 *Kenttäohjesääntö I osa (KO I, 1963)*, X luku.

89 *Kenttäohjesääntö, yleinen osa (KO yl, 1973)*, 60–62.

90 *Kenttäohjesääntö I osa (KO I, 1963)*, 114–121.

91 KA T 22790/F 187, PE:n asiak 4184/Ohjeststo/8 b, 18.12.1961.

paikalla ollutta kenraaliluutnantti Lennart Oeschia, joka suhtautui kriittisesti suomalaisen perusyhtymän suorituskykyyn. Eversti Valo Nihtilä korosti kolmessa puheenvuorossaan sissitoiminnan merkitystä erityisesti viivytystaistelussa sekä aktiivisuutta hyökkäystaistelussa. Menestystä tuli käyttää häikäilemättä hyväksi. Kiitospuheenvuorossaan Nihtilä painotti vielä koulutuksen merkitystä juuri Pohjanmaan jääkäripataljoonan komentajaksi määrätylle Junttilalle: ”Sodan alussa yhtymät kykenevät juuri niihin suorituksiin, joihin joukot rauhan aikana on koulutettu. Johtajalla on kuitenkin alkuvaiheessakin suuri merkitys, sillä hyvä johtaja saa joukot toimimaan paremmin kuin heikko johtaja.”⁹² Tietämättään Nihtilä palasi puheenvuorossaan Junttilan kymmenen vuotta aiemmin laatiman diplomityön keskeisimpään johtopäätökseen, jonka mukaan komentajien ja johtajien ote joukon taistelukykyyn ylläpitämisen kannalta tärkeimpiä keinoja.

Muutosjohtajana Lapissa

Paavo Junttila oli nykytermein kuvattuna muutosjohtaja seuraavassa tehtävässään, joukko-osaston komentajana. Hän siirsi komentajakautensa aluksi Pohjanmaan Jääkäripataljoonan Vaasasta Sodankylään. Siirto liittyi jo 1950-luvun lopulla aloitettuun laajempaan kokonaisuuteen, jonka päämääränä oli Lapin alueen puolustuksen tehostaminen. Pohjois-Atlantin liiton ja Neuvostoliiton rajapinnoilla sijaitseva Pohjois-Suomi nousi tärkeään asemaan. Alueen vahventamisella oli useita tarkoituksia. Käytännössä sotilaallisen tyhjiön muodostamalle alueelle piti luoda riittävän uskottava puolustus, jotta Suomi kykenisi täyttämään YYA-sopimuksen velvoitteet alueensa puolustamisesta. Muutoin oli oletettavissa, että Neuvostoliitto toimisi kriisin aikana aktiivisesti ja ulottaisi oman puolustuksensa Suomen Lapin alueelle.⁹³ Toisaalta puolueettomuusaseman ylläpitäminen edellytti kykyä torjua hyökkäys myös Neuvostoliiton suunnasta.

Vaikka varuskunnan siirtämisen tärkeimpänä syynä oli Lapin alueen puolustuksen tehostaminen, kului uuden komentajan ajasta todennäköisesti merkittävä osa siirron käytännön valmisteluihin, koulutuksen valvontaan sekä hyvien yhteiskuntasuhteiden solmimiseen uudessa varuskunnassa. Joukko-osaston siirtäminen kaupunkivaruskunnasta satojen kilometrien päähän Sodankylään, joka oli tuolloin reilun 11 000⁹⁴ ihmisen asuttama kunta, oli haastava tehtävä. Suurimman muutosvastarinnan oli tosin jo murtautunut edellinen komentaja, everstiluutnantti Otto Ylirisku, koska tieto siirrosta oli varmistunut jo muutamia vuosia aiemmin.⁹⁵

92 KA PK 2610/19, Suomen Sotatieteellisen Seuran kuukausikokouksen pöytäkirja, 8.10.1963.

93 KA T 24727/Da 1 sal, PEop-os:n esitys puolustusneuvostolle 1957.

94 Sodankylän kunnan arkisto, Kunnalliskertomus 1964, 7–8.

95 Stig Roudasmaa, *Vaasa - vapautemme vaalija. Vaasan varuskunnan historia* (Vaasa: Vaasa Oy 1991), 441–443.

Siirtyminen Sodankylään toteutettiin aidon jääkärihengen mukaisesti polkupyörin viiden päivän aikana. Pataljoonan saapuessa Sodankylään oli varuskunnan rakentaminen vielä pahasti kesken. Yksi kolmesta kasarmista ja puolet henkilökunnan asunnoista oli vielä rakennusvaiheessa. Myös ampumaratojen raivaaminen oli vielä kesken. Haastavat olosuhteet – kaamos ja kylmyys – aiheuttivat haasteensa koulutuksen läpiviennille.⁹⁶

Miten valmius – jonka kehitys muodostaa käsillä olevan artikkelin eräänlaisen punaisen langan – kehittyi Junntilan aikana Sodankylässä. Pohjanmaan Jääkäripataljoonan komentaja toimi todennäköisesti alueella jo tuolloin perustettavan ja Pohjois-Lappiin siirrettävän jääkäriprikaatin komentajana.⁹⁷ Ouluun sijoitetun 1. Divisioonan valmiuskatsauksen mukaan alueelle perustettavien joukkojen – erityisesti varusmiesrunkoisten kantajoukkojen – perustamisvalmius oli kohtuullisen hyvä. Kokonaisuutena divisioonan komentaja ei kuitenkaan pitänyt valmiutta kovinkaan tyydyttävänä. Vastuualueen eteläosissa perustettavien joukkojen perustaminen ja keskittäminen olisi kestänyt yksinkertaisesti liian kauan. Pääosa suojajoukoista olisi ollut toiminta-alueillaan vasta kuudennen suorituspäivän iltana. Huolta herättivät myös puutteet joukkojen sotavarustuksessa. Erityisesti joukkojen vaatetuksessa ja liikuntavälineissä oli merkittäviä puutteita. Esimerkiksi päävoimiin kuuluneille joukoille ei ollut jakaa lainkaan sotilasvaatetusta. Polkupyörien ja suksien puuttuminen rajoitti taktista liikkuvuutta, johon joukkojen käyttöajatus paljolti perustui.⁹⁸

Hetken operatiivisen valmiuden kehittämisen ytimessä – operatiivisen toimiston päällikkönä

Vaativaa tehtävää seurasivat vielä vaativammat tehtävät. Ensin Junntila toimi vajaan vuoden Pääesikunnassa operatiivisen toimiston päällikkönä, minkä jälkeen toisen vuoden everstiksi ylennettynä komento-osaston päällikkönä. Tänä lyhyenä ajanjaksona Junntilalle muodostui hyvä kokoaniskuva puolustusvalmisteluista ja operatiivisista valmisteluista. Junntilan tullessa tehtävänsä operatiivisten valmisteluiden painopiste oli uuden aluejaon edellyttämässä puolustusvalmisteluissa, joista keskeisimpänä oli puolustusuunitelman uusiminen. Vuodesta 1958 voimassa ollut Valpuri-suunnitelma oli uusittava, koska kesäkuussa 1965 puolustusvoimain komentajalle esiteltiin uusi aluejako. Sen mukaan valtakunta jaettiin seitsemään sotilaslääniniin, jotka pääsääntöisesti käsittivät kak-

96 Pentti Tikkanen, ”Pohjanmaan jääkäripataljoonan sijoittaminen Sodankylään” *Lapin Jääkäripataljoona 1921–1971* (Oulu: Kirjapaino osakeyhtiö Kaleva 1971), 167–171.

97 KA T 26965/ F 34 sal, PE:n asiak 146/Lkptsto/10 e sal, 17.5.1965 ja T 26842/Bb 16, PElkptsto:n asiak 2421/Lkptsto/10 sal, 4.11.1968, ”PTL:on arkistokappale”.

98 KA T 26965/F 35 sal, 1. Divisioonan esikunnan asiak 169/Optsto/11 sal, 28.12.1965.

si siviililääniä. Sotilaspiirijako – ja siis myös perustamistehtävät – säilyivät pääosin ennallaan.⁹⁹

Kesällä 1966 voimaantullut puolustussuunnitelma on yhä salassa pidettävä, ja sen yksityiskohdat eivät ole tutkijoiden käytössä. On kuitenkin pääteltävissä, että suunnitelma oli eräänlainen välivaiheen suunnitelma siirryttäessä kohti alueellista puolustusjärjestelmää. Suunnitelma oli voimassa ainoastaan viisi vuotta. Sinä aikana kehitettiin puolustusjärjestelmän keskeiset osatekijät: alueellisen taistelun edellyttämät paikallis- ja tukijoukot sekä niiden taktiset käyttöperiaatteet.¹⁰⁰ Samanaikaisesti, lähinnä vuonna 1970, uusittiin keskeisimpien joukkojen sodan ajan määrävahvuudet.¹⁰¹

Perustamistehtäviin kuului puolustusvoimain komentajan alaisina edelleen kolme armeijan esikuntaa ja neljä ryhmän esikuntaa. Armeijakunnan esikuntia uusittuun perustamistehtävuetteloon kuului kaikkiaan 12 ja jääkäriprikaatien esikuntia viisi. Prikaateja kuului luetteloon 26 ja yksi panssariprikaati.¹⁰² Perustamistehtävien kokonaistarve 15 prosentin varalisällä nousi noin 590 000 mieheen ja naiseen.¹⁰³

Taktiikan kehittäjänä Sotakorkeakoulussa

Junttila palasi taktiikan kehittämisen pariin siirtyessään maaliskuussa 1967 Sotakorkeakouluun yleisesikuntaosaston johtajaksi. Joukko-osaston komentajana ja Pääesikunnan operatiivisella osastolla palvelleena hänellä lienee ollut erityisen hyvät tiedot siitä, mihin puolustusvoimia oltiin suuntaamassa. Hän johti koulun sisälle perustettua toimikuntaa, jonka päämääränä oli tutkia taktiikan ja organisaatioiden kehittämismahdollisuuksia.

Tutkimuksen johtopäätökset olivat masentavia. Suomalainen perusyhtymä oli kaikissa suhteissa heikompi kuin mahdollisten vastustajien yhtymät. Suurimmaksi haittatekijäksi nostettiin muistiossa heikko liikkuvuus. Edes harvateinen maasto ei tasoittaisi vihollisen ja omien joukkojen välistä epäsuhdetta hyökkäysoperaatioissa riittävästi. Huono liikkuvuus saisi aikaan sen, että alivoimasta tulivoimaa ei kyettäisi keskittämään ratkaisualueelle. Puolustustaistelussa liikkuvuus taas rajoittaisi prikaatin mahdollisuuksia murtojen rajoittamiseen tai selustaan suunnattujen maahanlaskujen lyömiseen. Viivytykseen prikaati ei Junttilan tekemän huomautuksen mukaan ”järjellisesti kykene”.

99 KA T 26965/F35, PE:n asiak 324/Optsto/11 sal, 30.6.1965.

100 Marko Palokangas, *Räjätävää tyhjyyttä. Sissitoiminta suomalaisessa sotataidossa* (diss.) (Vaasa Graphics 2014), 354–359.

101 T 26838/F 32 sal, PE:n asiak 50/Järjsto/D-E 11 sal, 21.4.1970 ja 91/Järjsto/D-E 11 sal, 19.8.1970.

102 KA T 26965/F34, PE:n asiak 2/Henksto/10 sal, 15.8.1965, ”Eräitä tietoja puolustusvoimain komentajan sijoittamista henkilöistä”.

103 KA T 26965/F34, PE:n asiak 500/Lkptsto/Da sal, 25.11.1966, ”Muistio liikekannallepanovalmiutemme kehittämisestä”.

Viivyttävä yhtymä jäisi hyökkääjän jalkoihin. Ratkaisu ei Sotakorkeakoulun laatiman muistion perusteella löytyisi yksinomaan prikaatin kokoonpanoa kehittämällä, sillä ”pienet ja yksityiskohtiin takertuvat muutokset eivät vaikuta kokonaiskuvaan. Ero liikkuvuuden, tulivoiman ja suojakysymysten kohdalla on kasvanut niin suureksi.” Kysymys olisi ratkaistava sekä kehittämällä kokoonpanoa että taktiikkaa kokonaisuutena. Oli siis kehitettävä taktiikkaa kokonaisuutena siihen suuntaan, että vastustajan laadullinen ylivoima tasoittuisi. Näin ollen palaamme tässä työssä jo kosolti käsiteltyyn teemaan: puolustuksen syvyyteen.¹⁰⁴

Edellä kuvattu tutkimus suomalaisen yhtymän toimintamahdollisuuksista sai jatkoa vuoden 1969 alussa. Junttila laati opettajakunnalle muistion, jossa hän pohti mahdollisuuksia kehittää toimintatapoja aiemmassa tutkimuksessa ilmenneiden epäkohtien taasoittamiseksi. Vaikka työ ei johtaisikaan konkreettiseen kehitykseen, kehittäisi se ainakin opettajakunnan ajattelupohjaa. On siis oletettavissa, että kyseessä ei ollut Pääesikunnan tilaustutkimus, vaan Sotakorkeakoulun sisältä noussut tarve ja tiedostus.¹⁰⁵

Junttilan näkemyksen mukaan pääosalla maavoimien yhtymistä olisi mahdollisuuksia ainoastaan alueellisessa taistelussa, siis tiettyyn määräalueeseen sitoutuneessa taistelussa Toisaalta sotilaslääneillä ja Pääesikunnalla tulisi olla käytössään iskukykyisiä reservejä alueellisen ratkaisun saavuttamiseksi. Junttila esitti, että asiaa tarkasteltaisiin kahden erilaisen yhtymätyypin kannalta. Joukot tulisi jakaa alueellisiin joukkoihin ja iskukykyisiin joukkoihin.¹⁰⁶

Nykylukijan on hyvä tiedostaa, että 1960-luvun vaihteessa maavoimien joukkorakenteisiin kuului kolme yhtymätyyppiä: prikaati, osin liukuvan organisaation muodostava jääkäriprikaati sekä panssariprikaati. Näistä yksikään ei ollut täysin moottoroitu. Hevosta oltiin vasta luopumassa, ja liikkuviin sotateimiin tarkoitettujen jääkäripataljoonien liikkuvuus perustui polkupyöriin.¹⁰⁷

Alueelliset joukot tulisi perustaa joukkoyksikkökokonaisuuksina siten, että ne kykenisivät nopeasti kaappaushyökkäyksen tai suurhyökkäyksen torjuntaan. Näitä yhtymiä käytettäisiin edelleen prikaatikokonaisuuksina, tarvittaessa vihollisen selustassa. Alueellisten joukkojen taisteluajatus perustuisi vihollista hidastavaan ja kuluttavaan toimintaan. Joukkojen tulisi tilanteen vaatiessa väistyä ylivoimaisen vihollisen edestä ja jatkaa taistelua sivustoilla ja selustassa. Alueellisille joukoille tulisi kehittää oma taktiikkansa lähinnä joukkoyksikkötasolle, koska aiemmin kuvatun tutkimuksen mukaan yhtymä ei

104 Sotakorkeakoulun numeroimaton asiakirja 4.1.1969, ”Taktiikkamme ja organisaatiomme kehittäminen”, 174–176

105 Eversti Paavo Junttilan muistio, 19.3.1969, ”Taktiikkamme ja organisaatiomme kehittäminen, (osa II)”. Muistio kirjoittajan hallussa.

106 Eversti Paavo Junttilan muistio, 19.3.1969, ”Taktiikkamme ja organisaatiomme kehittäminen, (osa II)”. Muistio kirjoittajan hallussa.

107 Petteri Jouko, ”Suomalainen prikaati” *Tiede ja ase N:o 68* (Helsinki: Hakapaino 2010), 134–135.

Sotakorkeakoulun taktiikan harjoituksessa kesällä 1967. Eversti Junntilan vieressä kapteeni Pekka Kurenmaa.

kykenisi Junttilan normaaliksi kuvaamaan puolustukseen tai suunnitelmalliseen viivytykseen.¹⁰⁸

Junttilan mukaan perustamistehtäväluettelossa ei ollut yhtäkään iskukykyistä joukkoa. Sellaisen ominaisuuksiin kuuluivat kyky toimia ilmaylivoimasta huolimatta ja sama nopeus kuin vastustajallakin. Tämä mahdollistaisi tulen ja hyökkäyksen keskittämisen haluttuun paikkaan, haluttuna hetkenä. Näitä joukkoja ei todennäköisesti kyettäisi muodostamaan kuin muutamia yhtymiä. Näin ollen olisi totuteltava ajatukseen, jonka mukaan ”isänmaata joutuu suuret alueet hyökkääjän haltuun ja pääosa sotaväkeä jää ehkä alueille, joiden kautta hyökkääjän joukot ovat edenneet”¹⁰⁹

Kaappaushyökkäys ja valmius

Eversti Junttilan tuli osallistua ylimmän johdon opetustilaisuuteen vuonna 1969. Pääesikunnan koulutusosaston henkilösalaisessa esittelyssä Junttilaa esitettiin ylimmän johdon opetustilaisuuteen (YPO), jonka tuli perehdyttäjää opiskelijat Kenttäohjesäännön yleisen osan luonnoksen mukaisiin alueellisen taistelun periaatteisiin. Kurssin rungon muodosti sotapeli, jossa toimintaympäristönä oli kolme sotilasläänää kaappaushyökkäystilanteessa. Opiskelijoiden tuli luoda Pääesikunnan antamien perusteiden mukaisesti sotilasläänien operatiivisten suunnitelmien runko ja toteuttaa ne eri valmiusasteissa käyttöön saatavilla joukoilla. Lisäksi sotapelissä suunniteltiin painotettavan läänien ja Pääesikunnan väistä yhteistoimintaa sekä erityistilannetta, jossa sotilasläänääni joutuu ottamaan johdettavakseen toisen sotilasläänin joukkoja Pääesikunnan tultua tilapäisesti lamautetuksi. Kurssi oli sikäläkin haasteellinen, että siihen sisällytettiin kolme koulutyötä sekä henkilöarviointi. Pessimistisen realistiseksi luoduissa harjoitustilanteissa vastustajana toimivat harjoitusvastustaja B:n mukaiset joukkorakenteet, jotka vastasivat periaatteiltaan Neuvostoliiton operatiivis-taktisia toimintamalleja ja organisaatioita.¹¹⁰

Edellä kuvattu kurssi jäi lopulta Junttilalta käymättä. Kurssille valittiin henkilöstö ensisijaisesti sodan ajan tehtävän mukaan, ja Junttila oli Helsingin itäpuolelle ryhmitettävän II Armeijakunnan komentaja. Selitys on vielä luonnollisempi. Junttila nimitettiin päämajamestariksi heinäkuussa 1969, ja hän itse asiassa johti kurssin karttajarjoituksen.¹¹¹

---

108 Eversti Paavo Junttilan muistio, 19.3.1969, ”Taktiikkamme ja organisaatiomme kehittäminen, (osa II)”. Muistio kirjoittajan hallussa.

109 Eversti Paavo Junttilan muistio, 19.3.1969, ”Taktiikkamme ja organisaatiomme kehittäminen, (osa II)”. Muistio kirjoittajan hallussa.

110 KA T 26965/Dk 5 sal, PE:n asiak 3/Koul-os/5 henk sal, 26.2.1969.

111 KA T 26965/Dk 5 sal, PE:n numeroimaton asiakirja, joulukuu 1969. Asiakirja on kertomus kurssista ja Junttilan varmentama.

Karttahaarjoiutus rakentui Pääesikunnan tiedusteluosaston laatimalle vihollisen toiminta-ajatukselle. Se perustui kahden armeijan äkillisesti aloittamaan hyökkäykseen Baltian alueelta. Hyökkäys käynnistyi äkillisellä iskulla Etelä-Suomeen. Ensi-iskun – operaation kaappausvaiheen – päämääränä oli ottaa haltuun keskeiset hallinto- ja sotilaskohteet, liikenteen solmukohdat ja sähkönsiirtojärjestelmän solmukohdat. Maahanlaskujoukkojen ja merijalkaväen ensi-isku kohdentui Helsinkiin, Hankoon ja Turkuun. Operaation seuraavassa vaiheessa hyökkääjä laajentaisi usean meritse kuljetettavan divisioonan voimin operaatiot lähes koko Etelä-Suomen alueelle. Suunnitelman mukaan taisteluita käytäisiin Hämeenlinnan tasalla jo kolmantena hyökkäyspäivänä.¹¹²

Harjoituksen aikana opiskelijat joutuivat arvioimaan omia ja vastustajan toimintamahdollisuuksia esitetyn alkutilanteen ja harjoituksen aikana esitettyjen jatkoilanteiden ja erityistarkasteluin valossa. Varsinaista sotapeliä ei siis harjoitukseen kuulunut. Työryhmiin sijoitetut oppilaat tuottivat ensimmäisessä vaiheessa arvion sotilasläänistään operaatio-alueena, ja sen pohjalta he muodostivat toiminnan perusajatuksen valmiuden eri vaiheissa sekä yleissuunnitelman vihollisen torjumiseksi. Jatkoilanteissa keskityttiin erityistarkasteluihin. Niitä olivat muun muassa valmiuden kehittyminen läänin alueella, kohteiden suojaaminen sekä rauhan ajan joukkojen osallistuminen mellakantorjuntaan.

Viimeksi mainittu muodostaa mielenkiintoisen yksityiskohdan. Täysin tyhjentävästi ei ole toistaiseksi selvitetty puolustusvoimien valmistautumista sisäisten uhkien torjuntaan 1960-luvun lopulla. Ajatus sisäisestä kumouksesta tai pienemmässä mittakaavassa toimivan viidennen kolonnan toiminnasta puolustusvoimia ja yhteiskuntajärjestystä vastaan ei ollut täysin vieras. Päinvastoin. Vuosikymmenen alussa laaditussa Pääesikunnan operatiivisen osaston muistiossa puntaroitiin vallankumoussotaa osana Neuvostoliiton Suomea vastaan kohdistamaa erillisoperaatiota.¹¹³ Majuri Niilo Palmén taas raportoi vuonna 1961 Ranskan sotakorkeakoulussa järjestetystä kumouksellisen sodankäynnin kurssista, jossa vuoden 1948 tapahtumat Suomessa otsikoitiin kommunistien salahankkeen kaatumisena.¹¹⁴ Pääesikunnan operatiivisen osaston päällikkö eversti Leevi Välimaa pohti ongelmaa muistiossaan vuonna 1966 ja liitti sen osaksi yllätyksellisen nopeaa sodanavausta: ”Todennäköisesti myös maamme itsenäisyyttä uhkaavat sisäiset voimat yhtyisivät yllätyshyökkäykseen kumouksellisen sodan keinoin.”¹¹⁵

Kumouksellinen toiminta oli keskeinen osa vuoden 1968 tapahtumia. Oppilasupseerit hurjastelivat Sotakorkeakoulun taktiikan harjoituksissa juuri ennen Tšekkoslovakian

112 KA T 26965/Dk 5 sal, PEtied-os:n numeroimaton asiakirja, 19.5.1969, ”Armeijaryhmä B:n komentajan päätös”.

113 KA T 26865/Hh 10 sal, PEop-os:n numeroimaton muistio, 11.11.1960, ”Suomen strateginen asema ja Suomen strategiselle puolustukselle asetettavat perusteet”.

114 KA T 21442/F 12 sal, PE:n asiak 135/Ulkmtsto/14 e sal, 10.6.1961.

115 KA T 26965/Hh 10 sal, Eversti Leevi Välimaan muistio 5.10.1966, ”Katsaus nykyiseen operatiiviseen puolustusvalmiuteemme ja eräitä johtopäätöksiä”.

miehitystä luomalla vihollisen kaappausoperaation ”Urhojen yö”. Siinä yhdistettyyn maihinnousu-maahanlaskuoperaatioon liittyi kumouskomiteoiden toimintaa Etelä-Suomessa. Valtionjohtoa pidätettiin ja likvidoitiin. Viides kolonna tiedusteli puolustajan joukkojen perustamista.¹¹⁶ Tšekkoslovakian miehityksen välittömissä jälkimainingeissa asia näkyi usealla tasolla. Etelä-Suomen Sotilaslääni laati uhka-arvion, jonka mukaan kaappaushyökkäystilanteessa Suomen kansalaisia toimisi kantakaupungissa olevia kohteita vastaan.¹¹⁷ Vain viikko Tšekkoslovakian miehityksen jälkeen Pääesikunnan koulutusosasto lähetti sotilaslääneille alun perin Ranskasta saadun mellakantorjuntaohjeen.¹¹⁸ Näkymät kumoukselliseen toimintaan muodostivat ainoastaan pienen osan kurssista, mutta ne luovat voimakkaita mielikuvia vallinneesta tilanteesta ja ajatusmaailmasta Junttilan johtaman opetustilaisuuden aikana.

Opetustilaisuudessa esitetyt tilanteet perustuivat voimakkaasti vallitseviin käsityksiin kaappaushyökkäyksen nopeudesta. Junttila kirjoitti tuoreena päämajamestarina muistion marraskuussa 1969, jossa hän pohti lähtökohtia puolustusvalmisteluiden kehittämiseksi tulevaisuudessa.¹¹⁹ Junttilan muistion lähtökohta oli synkän sävyinen. Puolustusvalmiuden kehittämisen lähtökohdaksi tuli asettaa tilanne, jossa sotatoimet alkaisivat tilanteessa, jossa puolustusvoimat olisivat olleet tehostetussa torjuntavalmiudessa muutamia vuorokausia. Sotatoimet etenisivät muutamassa vuorokaudessa 100–200 kilometrin syvyyteen. Puolustusvalmistelut tuli Junttilan näkemyksen mukaan rakentaa joukkojen perustamissuunnitelmille ja niihin nojautuville sotilasläänien taisteluajatuksille valmiuden eri vaiheissa. Pienet muutokset eivät ratkaisevasti kohentaisi valmiutta, ja tehtävien muutosten aikaulottuvuus olisi 10–15 vuotta. 1960-luvun lopussa laadittujen suunnitelmien ajateltiin siis toteutuvan vasta 1980-luvulla. Junttila palasi myös ”Pessimisin pyhässä kirjassa” esitettyihin näkemyksiin maavoimien sodan ajan yhtymien koonpanojen uudistamisesta.¹²⁰

Käytössä olevat asiakirjat eivät mahdollista tyhjentävää analyysiä Junttilan esittämän kehitystarpeen toteutumisesta.¹²¹ Päämajamestari tarkasti kaikkien sotilasläänien valmiuden siirtyä uuden puolustussuunnitelman mukaisiin alueellisen taistelun periaatteisiin

---

116 KA T 26890/Hlc 8 sal, Sotakorkeakoulussa laadittu ryhmätyö (MSL 30) ”Divisioona V:n sotatoimi Urhojen yö”, 8.3.1968.

117 T 26965/F43 sal, ESSIE:n asiak 254/Opststo/11 sal, 30.10.1968.

118 T 23204/F 259, PE:n asiak 2259/Ohjeststo/7 a, 27.8.1968, ”Ohje sotilashenkilöstön käytöstä yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpidossa”.

119 T 26965/Hh 10 sal, Kirjaamaton muistio, 28.11.1969, ”Eräitä näkökohtia puolustusvalmisteluiden kehittämiseksi”. Muistion yläreunaan on kirjattu ”Junttilan henkilökohtainen muistio”.

120 T 26965/Hh 10 sal, Kirjaamaton muistio, 28.11.1969, ”Eräitä näkökohtia puolustusvalmisteluiden kehittämiseksi”.

121 Laajoja sotilaallisen valmiuden kokonaisuuksia käsittelevät asiakirjat ovat luokiteltu henkilösalaisiksi ja niiden julkisuusluokittelu on ulotettu vuoteen 1960. Salaiset asiakirjat ovat pääsääntöisesti tutkijoiden käytössä vuoteen 1973.

alkuvuodesta 1971. Perustamissuunnitelmat oli saatettu kaikissa lääneissä melko hyvään valmiuteen. Joidenkin joukkojen perustamista tuli aientaa tulevassa perustamistehtävälue- luettelossa, mutta muutoin kesäkuussa 1971 voimaantulleen perustamistehtävälue- lon edellyttämät perustamisvalmistelut oli tehty. Perustamissuunnitelmat ovat kuiten- kin vain osa kokonaisuutta. Niiden täytäntöönpano edellyttää koulutusta, materiaalin tarkoituksenmukaista varastointia ja harjoittelua. Todellinen perustamisvalmius oli- kin suunnitelmia heikommalla tasolla. Perustamiskeskuksia lähellä olevia aluevarastoja puuttui useasta sotilasläänistä.¹²²

Läänien laatimat operatiiviset suunnitelmat olivat tarkastusmuistion mukaan pää- sääntöisesti alueellisen taistelun mukaiset. Poikkeuksiakin oli. Joidenkin prikaatien vas- tuualueet menivät päällekkäin sotilaspiirien vastuualueiden kanssa, ja armeijakuntien esikuntien johtovastuuta ei ollut kaikissa lääneissä ymmärretty oikein. Taisteluiden joh- taminen läänien sauma-alueilla edellytti suunnittelun jäntevöittämistä ja läänien aktii- vista yhteydenpitoa.¹²³ Keskeisimmät lisäratkaisuita ja jatkosuunnittelua edellyttäneet asiat liittyvät Pääesikunnan reservien keskittämiseen ja käyttöön. Nämä suunnitelmat olivat vielä auttamatta kesken, vaikka yleisellä tasolla olikin valmius siirtyä kesäkuussa 1971 edellytettyyn puolustussuunnitelmaan.¹²⁴

Yleisesikuntapäällikkö torjuu yhteistyön tiivistämistä

Junttila siirtyi yleisesikuntapäälliköksi keväällä 1971 juuri ennen kuin uusi paikallis- ja yleisjoukkojen taistelun yhteen sovittava puolustussuunnitelma valmistui. Seuraavat vuodet kuuluivat suunnitelman vakiinnuttamisessa ja toimeenpanossa. Paineita ilmaantui kuitenkin ulkoapäin. Neuvostoliitto ilmaisi halukkuutensa tiivistää sotilaallista yhteis- työtä. Neuvostoliiton oli vaikea ymmärtää suomalaisten tulkintaa YYA-sopimuksesta. Supervalta, tai ainakin tietty piiri, piti sopimusta selkeästi velvoittavampana kuin suo- men poliittinen johto. Jatkuva puolueettomuuden ja itsenäisen puolustuksen korostami- nen eivät olleet poliittisesti laajentumishaluisen supervallan mieleen, mistä suomalaista sotilasjohtoakin ajoittain huomautettiin.¹²⁵

Asia ei ollut ajatuksena Suomen sotilaalliselle johdolle uusi. Itsenäisen puolustuk- sen korostaminen ja Neuvostoliiton tarjoaman YYA-sopimuksen mukaisen avun tor- juminen oli paljolti Suomen sotilaallisen valmistautumisen poliittinen ulottuvuus aina

---

122 KA T 26965/Hh 9 sal, PE:n asiak 61/Optsto/11 henksal, 10.3.1971. Asiakirja on ilmeisesti alun perin luokiteltu henkilösalaiseksi, mutta siirretty salaiseen arkistoon käsittelyn helpottamiseksi.

123 KA T 26965/Hh 9 sal, PE:n asiak 61/Optsto/11 henksal, 10.3.1971.

124 KA T 26965/Hh 9 sal, PEop-os:n numeroimaton asiakirja 31.3.1971, ”Päämajamestarin tarkastuksesta sotilaslääneissä tehtyjen havaintojen esittely ye-päällikölle”.

125 Kimmo Rentola, Vallankumouksen aave, *Vasemmisto, Beljakov ja Kekkonen 1970* (Otava: Keuruu 2005), 72–76.

1950-luvulta alkaen. Nimenomaan Lapin puolustuksen tehostaminen oli ensisijaisesti poliittisesti tarkoituksenmukaista, koska alue sijaitsi Pohjois-Atlantin liiton ja Neuvostoliiton konkreettisella rajapinnalla. Taloudellisesti Lappi kuului alueeseen, joka ei ollut valtakunnan elinehtojen turvaamisen tai olemassa olon kannalta elintärkeä.

Neuvostoliiton esitys tuli Junttilalle järkytyksenä, koska siinä ”kolkutettiin Suomen itsemääräämisoikeutta ja Suomen alueen käyttöoikeutta”.¹²⁶ Junttila jatkoi presidentin valtuuttamana salaisia neuvotteluita kaksi vuotta, mutta lopulta avunantokysymys leimattiin hypoteettiseksi kysymykseksi, joka konkretisoituisi vasta kriisin aikana. Miksi tiivistää yhteistyötä valtakuntien ollessa syvässä rauhan tilassa? Suomihan oli tehostanut merkittävästi Pohjois-Suomen puolustusta perustamalla alueelle uusia varuskuntia 1960-luvun alusta alkaen ja oli siirtämässä Hämeen Lennostoa Luonetjärveltä Rovaniemelle.¹²⁷

Toimiessaan yleisesikuntapäällikkönä Junttila toimi myös puolustusneuvoston pääsihteerinä. 1970-luku oli poliittisesti turbulenttia aikaa, ja Junttilan joutuikin toimimaan peräti neljän eri kokoonpanon aikana pääsihteerinä.¹²⁸ Ajalle osuvia keskeisiä valmisteltavia asioita oli laki puolustusvoimista, joka astui voimaan syyskuussa 1974 Junttilan siirtymässä sotilasuransa neljäksi viimeiseksi vuodeksi Pääesikunnan päälliköksi.

1970-luku oli vuosikymmenen alun radikaalista ilmapiiristään huolimatta puolustusvoimille varsin suotuisaa aikaa. Suhteet tasavallan presidenttiin tiivistyivät Leinosen ja Sutelan komentajakausina. Junttila oli omalta osaltaan edistämässä tätä kehitystä toimimalla presidentin valtuuttamana yhdysmiehenä Neuvostoliittoon poliittisesti erittäin arkaluontoisissa keskusteluissa, kuten aiemmin tässä esityksessä on todettu. Toinen merkittävästi puolustusvoimia ja poliittista kenttää yhdistänyt osakokonaisuus muodostui parlamentaarisisista puolustuskomiteoista. Junttila toimi asiantuntijana sekä I että II parlamentaarisisessa puolustuskomiteassa. Niistä jälkimmäinen toimi vuosina 1975–1976. Sen mietintö vahvisti käsitystä, jonka mukaan toimiva puolustusjärjestelmä on turvallisuuspolitiikan tärkeä osatekijä. Kehittämisen painopiste tuli asettaa ennaltaehkäisykyvyn saavuttamiseen, ja erityisesti Pohjois-Suomen puolustusta tuli kehittää.¹²⁹ Lapin puolustuksessa oli kuljettu yli kymmenen vuoden tie siitä, kun Junttila siirsi Pohjanmaan Jääkäripataljoonan Sodankylään.

---

126 Kenraaliluutnantti Paavo Junttilan haastattelu 12.2.2004. Yleisradio TV 1 2004.

127 Max Jacobson, *Tilinpäätös* (Keuruu: Otava 2003), 125–127.

128 Vilho Tervasmäki, *Puolustusneuvosto vuosina 1958–1983* (Jyväskylä: Gummerus 1983), 118.

129 *Toisen parlamentaarisen puolustuskomitean mietintö* (Helsinki 1976), 84 – 90.

Presidentti Kekkonen tutustumassa Maanpuolustuskurssiin 12.4.1976. Kuvassa toinen oikealta kenraaliluutnantti Paavo Junttila, puolustusvoimain komentaja, kenraali Lauri Sutela ja tasavallan presidentti Urho Kekkonen

Junttila palasi taktiikan kehittämiseen ja ”Pessimismin pyhän kirjan” teemaan toimiessaan vielä Pääesikunnan päällikkönä. Hän esitti Jalkaväen vuosikirjassa näkökulmia jalkaväen kehittämisestä. Kehittämisen painopiste tuli luoda taktisella tasolla vaikuttamiseen. Tällä tasolla hän tarkoitti toimintaa prikaatin ja pataljoonan alueella. Niiden alueella jalkaväkijoukkojen tuli kyetä yhtä nopeaan liikkeeseen kuin vastustajansakin. Merkittävään operatiivisen liikkuvuuden lisääntymiseen Junttila ei artikkelissaan uskonut, vaikka tutkimus- ja kehityshankkeet uusien jääkäriprikaatien (Prikaati 90) organisaatioille olivat nousemassa esille ainakin Pääesikunnassa.¹³⁰ Asia oli kuitenkin vielä valmisteluvaiheessa ja salassa pidettävä. Vaatimaton ja vaitelias upseeri pysyi vaatimattomana ja vaiteliaana loppuun saakka.

130 Paavo Junttila, ”Näkökohtia jalkaväkemme vastuusta ja vaatimuksista” *Jalkaväen vuosikirja 1977–1978* (Joensuu: Pohjois-Karjalan kirjapaino 1979), 7–9.

Teemu Tallberg¹

Taistelutehon jäljillä: Paavo Junttilan tutkimus sotilassosiologian valossa

Maasotalinjan diplomityössään vuonna 1952 Paavo Junttila tutki taistelutehon laskemiseen vaikuttaneita tekijöitä ja niiden vaikutuksia jatkosodan 1941–1944 eri vaiheissa. Junttilan tutkimus käsittelee monia kysymyksiä, joihin myöhempi tutkimus on tuonut lisävalaistusta. En tässä kommentaarissa tarkastele sitä, miltä osin Junttilan havainnot taistelutehoon jatkosodassa vaikuttaneista tekijöistä ovat tuoreempien tutkimusten perusteella osuvia tai epätarkkoja. Sen sijaan keskityn ensisijaisesti siihen, millaisia näkökulmia uudempi tutkimustieto ja teoria ovat avanneet Junttilan esiin nostamiin taistelutehon osatekijöihin. Lisäksi valotan joitakin näkökulmia, jotka Junttilan tarkastelussa jäivät huomiotta. Tulokulmanani on sotilassosiologia laajassa mielessä sekä sitä sivuava historiatieteellinen ja psykologinen tutkimus.

Annetaanko magna vai cum laude?

Postuumina opinnäytetyön arviona voi sanoa, että Junttilan diplomityö on vahvasti empiriaan pohjaava kvalitatiivinen työ, jonka vahvuuksiin kuuluu analyttisesti oivaltava ja selkeä rakenne. Siinä missä kvalitatiivinen haastattelututkimus nykypäivänä lähilukee ja tulkitsee suppeahkoa aineistoaan rakentaen argumentaationsa orgaanisessa suhteessa aineistonäytteisiin, Junttila keskittyy vetämään yhteen laajan aineistonsa faktat. Onneksi Junttila on tutkimuksensa alaviitteisiin sisällyttänyt lukuisia ilmaisuvoimaisia haastattelukatkelmia ja käytännön esimerkkitapauksia. Tutkimuksen kaksi pääosaa luovat analyttisen ristiinvalotuksen asia- ja aikajaksottelunsa kautta: ensin tarkastellaan taistelutehon heikkenemiseen vaikuttaneita, erikseen luokiteltuja tekijöitä, sitten taistelutehon vaihtelua ja edellä mainittujen tekijöiden vaikutuksia jatkosodan hyökkäys-, puolustus ja vetäytymisvaiheessa.

Kuudenkymmenen vuoden etäisyydeltä katsottuna Paavo Junttilan diplomityö näyttää selkeältä, selkeäkieliseltä ja asiaan keskittyvältä. Tätä voidaan aina pitää luettavuuden ja toiminnan kehittämisen näkökulmasta toivottavalta. Sodan kokeneen upseerin suhde tutkimusaiheeseen on syvempi kuin ulkopuolisen, mutta samalla Junttilan tekstistä huokuvat omat näkemykset tutkittavista asioista: aina ei ole selvää, olisiko aineisto antanut monipuolisemman tai jopa ristiriitaisen kuvan ilmiöistä, jos sellaista olisi ai-

---

¹ Teemu Tallberg toimii sotilassosiologian professorina Maanpuolustuskorkeakoulussa.

neistosta osattu tai haluttu etsiä. Junttilan työn aikalaisarvostelussa näkyy tietty sallivuus tutkimuksen normatiivisuudelle: tutkimuksen esittämää Päämajan arvostelua sekä ”syyn langettamista” Päämajan tekemisistä ja tekemättä jättämisistä everstiluutnantti Mikola pitää arviossaan aivan luontevana osana opinnäytettä.

Joku voisi sanoa, että Junttilan työtä ei paina liika teoreettisuus, joku toinen, että tutkimustyön tieteellisyyden edellyttämä teoreettinen viitekehys puuttuu tyystin. Junttilan tutkimus antaakin yhden reflektiopinnan myöhemmän tutkimuksen ja teorian arvioinnille: mitä merkittävää lisätietoa taistelutahtoon ja toimintakykyyn liittyvä tutkimus on viimeisen 60 vuoden aikana tuottanut? Onko myöhempi teoriatyö tuottanut termistösuon, johon tutkijat hukkuvat ja hukkaavat keskinäisen vertailtavuutensa, vai onko katettu käsitteellinen voileipäpöytä, josta nykytutkijat voivat valita käyttöönsä entistä täsmällisempiä ja tutkimuskohteita paremmin valottavia työkaluja?

Taisteluteho ja ”sosiaali-psykologiset tekijät”

Yhtenä kolmesta taistelutehoon vaikuttaneiden tekijöiden ryhmästä Junttila käsittelee ”sosiaali-psykologisia tekijöitä”. Sosiaalipsykologia – samoin kuin sosiologia – elivät 1950-luvulla nousukauttaan Suomessa. Knut Pippingillä ei urauurtavaa väitöskirjaansa *Kompaniet som samhälle* (1947) tehdessään ollut vielä käytössään toisen maailmansodan Yhdysvalloissa käynnistämän sotilassosiologian tutkimuksia, eikä niihin viittaa Junttilakaan. Jo muutamaa vuotta Junttilaa myöhemmin maasotalinjan seuraavan kurssin opiskelija Jaakko Valtanen (1954) viittasi maanpuolustustahtoa koskevassa diplomityössään paitsi ruotsalaiseen myös yhdysvaltalaiseen psykologista sodankäyntiä, propagandaa ja taistelutahtoa käsittelevään tutkimuskirjallisuuteen.

Vielä 1952 aikansa sosiaalipsykologia ei välttämättä tarjonnut paljoa teoreettista tukea ihmisiä sodassa tarkastelevalle tutkimukselle. Junttilan työssä ”sosiaali-psykologia” viittaakin lähinnä siihen, että tunnistetaan taistelutehoon liittyviksi tekijöiksi muitakin kuin taistelutaidollisia ja materiaalisia tekijöitä, vieläpä niin, että nämä muut tekijät nähdään taistelutehon kannalta yhtä tärkeinä kuin materiaaliset tekijät (Junttila 1952: 72). Taistelutahtoon ja -henkeen liittyviksi sosiaalisiksi ja psykologisiksi vaikuttimiksi Junttila tunnistaa mielialatekijät (virkistystoiminta sekä taloudelliset asiat ja lomakysymykset), propagandatekijät (tiedotustoiminta sekä oma ja vihollisen propaganda) ja miehistöaineeseen liittyvät tekijät (ikäluokka ja muut sosiaaliset erot).

Sosiaalipsykologiassa vahvana juonteena vaikuttanut kansanluonteen tutkimus on ulottanut vaikutuksensa myös Junttilan tutkimukseen. Junttila viittaa aikakauden kahden psykologiin, jotka vaikuttivat asevoimien keskuudessa: Helsingin yliopiston ensimmäiseen psykologian professoriin Kai von Fieandt'iin sekä Erkki Mieloseen, joka myöhemmin kirjoitti suomalaisen sotilaspsykologian perusteoksen *Pelko ja pakokauhu*

(1968). Taistelutahdon kannalta positiivisina kansanluonteen piirteinä Junttila listaa kyvyn itsenäiseen toimintaan, lujan perhesidonnaisuuden, isänmaallisuuden ja uskonnollisuuden pohjana olevan aatteellisen uskollisuuden sekä huumorintajun ja sisun. Kodin, uskonnon ja isänmaan perustaan yhdistyy siis se, mitä tänään voitaisiin kutsua henkiseksi kriisinkestävyudeksi tai resilienssiksi.

Taistelutehon kannalta kielteisinä suomalaisina luonteenpiirteinä Junttila mainitsee ”jermuiluna ja purnauksena” ilmenevän epäluuloisuuden sekä passiivisuuden ja välinpitämättömyyden. Junttilan pohdinnassa taistelutehon perusteista ja suomalaisesta kansanluonteesta jää jonkinlaiseksi paradoksiksi se, että huolimatta kaikista ”kansanluonteen perusheikkouksista”, historian opettamasta oppiniskaisuudesta kurin ja tottelemisen suhteen, suomalaisen yhteiskunnan ja lainsäädännön takaamasta ”suuresta henkilökohtaisesta vapaudesta” sekä siviili- ja sotilaselämän eroavaisuuksista – jotka nekin ovat omiaan heikentämään taistelutehoa – Junttila päätyy pitämään ”Suomen kansan perusolemusta ja yhteiskuntarakennetta sopivina taistelutehollisesti sotakelpoisen joukon luomiselle ja pysyttämiseksi” ja ihmettelee, miten kuvauksen mukainen kuriton kansa olisi voinut sotavuosista selvitä. (Junttila 1952: 5–6.)

Yhtäältä voidaan kyseenalaistaa edellä referoidun kaltainen suomalaisen kansanluonteen elitistinen kuvaus, vaikka siinä piiliskin totuuden siemen.² Toisaalta voidaan sanoa, että Junttilan paradoksin purkaminen käynnistyi jo Pippingin tutkimuksessa (1948) sekä Väinö Linnan *Tuntematon sotilas* -romaanissa (1954), ja se on jatkunut myöhemminkin: kansalaissotilaiden sopeutuminen sodan todellisuuteen ja rintamaolosuhteisiin tapahtui sovittamalla yhteen siviili- ja sotilaskulttuurin toimintatapoja (Mälkki 2008). Virallista tiedotusta, valistusta ja kansallista ideologiaa tulkittiin olosuhteisiin mukauttaen omaan ja porukan käyttöön. Tietty ”oma tila” tarvittiin, jotta epävirallinen organisaatio ja toverikontrolli pääsivät kehittymään ja jotta rintamayhteisön omalakinen kulttuuri saattoi kehittyä yksilöitä henkisestikin suojaaviksi käytännöiksi (Kivimäki 2013). Se mikä virallisen organisaation näkökulmasta oli jermuilua, oppiniskaisuutta ja siviilikäytöstä, saattoi olla taistelutehon ja sen perustana olleen psyykkisen ja fyysisenkin selviytymisen edellytys.³ Keskeinen ero menneeseen on se, että kansalle ominaisten luonteenpiirteiden sijasta nykytutkimus näkee epäluuloisuuden, passiivisuuden ja välinpitämättömyyden kaltaiset ilmiöt yksilöiden tavoitehakuksena toimintana ja vuorovaikutuksena ympäristön kanssa, reaktioina tilanteisiin ja olosuhteisiin.

2 Kaiken kaikkiaan kansallisen minä-kuvan piintynyt negatiivisuus on herättänyt kysymyksiä siitä, kenen etu konventionaalisen kielteisen suomalaisuuskuvan pitkään jatkunut ylläpito on (ks. Jokinen & Saaristo 2006).

3 Oma ongelmatiikkansa liittyy siihen, miten ja missä määrin virallinen organisaatio sallii epävirallisen organisaation ”kohtuullisen” itsenäisyyden pyrkien kuitenkin jollain tavoin sääntelemään harmaata aluetta ja karsimaan siihen liittyvät ylilyönnit ja väärinkäytökset (esimerkiksi pennalismien, seksismien tai alkoholikäytön osalta).

Taistelutehosta toiminta- ja suorituskykyyn

Junttilan tarkoittamassa laajassa merkityksessä taisteluteho kattaa sen, mistä nykypäivän Puolustusvoimissa puhutaan erikseen suorituskykynä, toimintakykynä ja taistelutahtona. Nykyisiä ja tulevia varusmiesikäluokkia ja reserviläisiä koskevan keskustelun valossa on merkille pantavaa, kuinka vähän Junttila diplomityössään antaa huomiota fyysiselle toimintakyvyille. Selitys on tuskin niin yksioikoinen, että sotilaiden fyysinen kunto jatkosodan aikaan olisi yksinkertaisesti ollut selvästi parempi kuin nykypäivänä. ”Fyysillisestä kestäkyvystä” puhuessaankin Junttila tuntuu alistavan fyysisen väsymyksen vain yhdeksi osaksi taistelutehon heikkenemistä. Myös laajempi aikalaiskeskustelu – ainakin siinä mittassa kuin Junttila siihen viittaa – koskee nimenomaan ”psykillistä väsymystä”.

Toimintakykytutkimus on kehittänyt käsitettä hienosyisemmäksi ja laaja-alaisemmaksi jakaen toimintakyvyn fyysiseen, psyykkiseen, sosiaaliseen ja eettiseen ulottuvuuteen. *Sotilaan toimintakyvyllä* viitataan yksilön valmiuteen toimia sodan ja taistelun olosuhteissa. Nykytutkimuksessa toimintakyky nähdään ensisijaisesti yksilön ominaisuutena toiminnallisessa kontekstissa. Käsite orientoi erilaisten valmiuksien kokonaisvaltaiseen ja ennakoivaan kehittämiseen. Toimintakykyä voidaan kehittää, ja se pohjustaa *suorituskykyä*, joka puolestaan on mitattavissa suorituksissa. Suorituskyky on suoraan suhteessa kuhunkin tilanteeseen ja toimintaympäristöön, ja se toteutuu tavoitteiden saavuttamisessa. (Toiskallio 1988 & 1998; Toiskallio & Mäkinen 2009). Inhimillinen osuus suorituskyvystä koostuu yksilöiden toimintakyvystä, mutta suorituskykyyn lasketaan (Junttilan taistelutehon tapaan) myös materiaaliset tekijät. Kuten nykyaikainen human factors -tutkimus, Junttila pohtii aseistuksen ja linnoittamisen laadun lisäksi ihmisen ja teknologian rajapinnassa olevaa kysymystä siitä, kuinka paljon käytössä olevaan tekniikkaan luotetaan. Sodan ja konfliktien teknologisoitumisen myötä tämä rajapinta on merkitykseltään jatkuvassa kasvussa sotatieteiden piirissä.

Junttilan käsitteet taisteluteho ja sotakelpoisuus kertovat suorituskykyajatteluakin yleisluonteisemmasta, (mahdollisesti) aineistolähtöisestä ajattelusta: erilaiset taistelutehoon vaikuttavat tekijät summautuvat Junttilalla yhteen, eikä ole selvyyttä siitä, tarkoitetaanko yksittäisen taistelijan, ryhmän, laajemman kokoonpanon, koko asevoimien vai peräti kansakunnan taistelutehoa. Nousivatko Junttilan tarkastelemat tekijät aineistosta vai tutkijan intuitiosta, vai oletetaanko taistelutehoa heikentävien tekijöiden listan olevan kutakuinkin kattava? Kaiken kaikkiaan aikakauden sotilassosiologiaa kiinnostaneet yksilö- ja ryhmätason kysymykset ovat Junttilan yleisemmälle tasolle keskittyvän tarkastelun ulkopuolella, lukuun ottamatta komentajien ja päälliköiden toiminnan korostamista.

Toimintakyvyn kannalta jatkosodan vaiheista kiinnostavin on pitkä puolustusvaihe. Junttila tekee teräviä havaintoja ”turmiollisesta toimettomuudesta”, johon monissa joukoissa päädyttiin asemasodan aikana. Katse kohdistuu jälleen komentajiin, jotka eivät nähneet aktiivisen toiminnan ylläpitävää vaikutusta. Linnoittamisen ja koulutuksen si-

jasta keskityttiin puhdetöihin, maanviljelykseen ja asevelitalojen rakentamiseen, mikä Junttilan mukaan haitallisella tavalla vieraannutti sodasta. Junttilan havainnoista on luetavissa tietynlainen rintamalla muodostuva toimintojen hierarkia taistelusta partioinnin ja vartioinnin kautta arvohierarkian alimmalle portaalle koulutuksen ja huoltoon. Kun ”asialliset hommat hoidetaan”, aktiivisuus saattaa rajautua hierarkian ylimpiin toimintoihin; ”Ellun kanat” eivät ylläpidä aktiivisesti toimintakykyään. Sikäli kun päällystö vielä perusti aktiivisen toiminnan vapaaehtoisperiaatteelle, muodostui helposti itseään vahvistavia työnjaollisia ja sosiaalisia kategorioita: kun nuoremmat sotilaat päätyivät vapaaehtoisiksi, heidän osaamisensa ja taistelutehonsa pysyi paremmin yllä kuin vanhempien, jotka väsyivät muutenkin taisteluissa helpommin. Suvantovaiheiden toimettomuuteen oli osaltaan ohjaamassa sotilasbyrokratia, joka vaati suunnitelmia, perusteluja ja luvanhakua jopa joukkuetasan toimintaan.

Apropos, entä koheesio?

Junttilan työ olisi saattanut näyttää hyvin erilaiselta, mikäli hänen käsiinsä olisi löytänyt tiensä kahden amerikkalaisen sosiologin vuonna 1948 *Public Opinion Quarterly* -lehdessä julkaisema artikkeli. Edward A. Shils ja Morris Janowitz olivat tutkineet, miksi toisessa maailmansodassa saksalaiset sotilaat poikkeuksellisella tavalla taistelivat usein niin sanotusti viimeiseen mieheen eli ”säilyttivät korkeatasoisen taistelutehon ja organisaation eheyden”, kuten Shils ja Janowitz asian esittivät. Tutkimus perustui saksalaisten sotavankien etulinjakuulusteluihin ja haastatteluihin linjojen takana, sotavankeina olleiden liittoutuneiden sotilaiden lausuntoihin sekä asiakirja-aineistoihin ja kyselyihin.

Tutkimuksen keskeisiin tuloksiin kuului, että taistelukyky on riippuvainen taistelevan ryhmän kyvystä ylläpitää ryhmäkiinteyttä ja torjua sitä hajottavia tekijöitä. Sodan olosuhteiden tuottama huoli itsestä ja selviytymisestä saa sotilaan kiinnittymään ryhmään, mikäli hän kokee perustarpeidensa tyydyttyvän ryhmän kautta. Koheesio perusdynamikka muodostuu siis vastavuoroisuudesta, jossa yksilö on valmis hyväksymään ryhmän asettamat odotukset ja vaatimukset, kunhan ryhmä riittävässä mitassa täyttää hänen perustarpeensa, tuo turvaa sekä tarjoaa kiintymystä, arvostusta ja tunteen tilanteen hallinnasta. Primääriryhmä on se sosiaalinen yksikkö, jonka kautta kanavoituvat niin suhteet esimiehiin kuin sotilasorganisaation ylempiin taseihin ja muihin yksiköihin.

Poliittiset ja aatteelliset motiivit, joiden tuohon aikaan katsottiin olevan erityisesti saksalaissotilaiden taistelutahdon perusta, eivät Shilsin ja Janowitzin mukaan olleet taistelutehon kannalta yhtä merkittäviä tekijöitä kuin koheesiotekijät. Tästä syystä liittoutuneiden propagandallakaan ei ollut laajaa vaikutusta siltä osin kuin se vetosi esimerkiksi kansallissosialistisen järjestelmän moraaliseen kyseenalaisuuteen. Sodanaikainen psykologisen sodankäynnin tutkimus johtikin siihen, että liittoutuneiden propaganda keskittyi

saksalaissotilaiden huoliin, perheongelmiin ja huoltovaikeuksiin. Se myös kannusti puhumaan vaikeuksista taistelutovereidensä kanssa ja antoi lupauksen sotavankien hyvästä kohtelusta. – Tässä mielessä jatkosodan kontekstissa ”Suomen sotilaat, tulkaa hakemaan leipää” saattoi osua tarkemmin maaliin kuin suomalaisten sotilasjohtajien fasistisuutta tai neuvostovenäläisen yhteiskuntajärjestelmän yliveritaisuutta toittava propaganda.

Shilsin ja Janowitzin tutkimuksen merkitys kasvoi ja vakiintui vasta vuosikymmenien myötä, ja se on saanut osakseen myös kritiikkiä. Shils ja Janowitz esittivät syvällisesti saman tuloksen, jonka laaja *American Soldier* -tutkimus (Stouffer ym. 1949) löysi tarkastellessaan toisessa maailmansodassa taistelleiden sotilaiden taistelumotivaatiota: Sodankäyntiä jatkettiin ensisijaisesti sodan päätökseen saamiseksi, mutta heti toisena syynä tulivat vahvat taisteluissa kypsyneet ryhmäsiteet. Vain rukous oli taistelutovereidensä välistä lojaliteettia tärkeämpi jaksamisen ja tuen lähde taistelussa.

Kuten monet tutkimukset ovat myöhemmin todenneet, taistelumotivaatio voi perustua yhteiskuntajärjestelmästä ja asevoimien rekrytointitavasta riippuen hyvin erilaisillekin tekijöille: Irakin sodan (*Iraqi Freedom* -operaation) yhteydessä tehty tutkimus (Wong ym. 2003) totesi irakilaisotilaiden taistelumotivaation perustuneen pitkälti paktoon ja pelkoon. Irakissa amerikkalaisotilaat taistelivat yhä ensisijaisesti taistelutovereidensä puolesta, mutta sen rinnalle olivat nousseet ideologiset, vapauden ja demokratian kaltaiset arvot. Jälkimmäiset artikuloituivat erityisesti siinä vaiheessa, kun sodan tulokset alkoivat olla nähtävissä. Tällaista ”latentin ideologisuuden” paluuta taistelumotivaation pohjaksi edesauttavat Wongin ja kumppaneiden mukaan joukkojen hyvä yleissivistävä koulutus, vapaaehtoisuus rekrytointiperiaatteena sekä poliittisen aktiivisuuden ja osallisuuden värittämä yhteiskunnallinen ilmapiiri.

Viime vuosikymmenten koheesiotutkimus on sanoittanut entistäkin tarkemmin tutkimuskohteeseensa liittyvää ilmiökenttää ja laajentanut teorian käyttöulottuvuuksia. Koheesio on kiteytynyt viittaamaan ryhmän jäsenten keskinäiseen luottamukseen ja yhteistyökykyyn. Keskinäinen huolenpito ja ”selustan turvaaminen” jakavat vastuun ryhmässä ja tuottavat sekä jäsenten välistä luottamusta että yksilön luottamusta omaan selviytymiseen. Koheesiolla on *affektiivinen*, tunnetasoon ja reaktiivisuuteen liittyvä, olemuksensa sekä *instrumentaalinen*, toimintaan ja proaktiivisuuteen liittyvä, ulottuvuutensa. Koheesio koostuu sekä horisontaalisista siteistä vertaisten välillä että vertikaalisista komento- ja sidoksista, jotka kummatkin vaihtelevat voimakkuudeltaan. Organisaatio- ja instituutiotason sidokset (*organizational and institutional bonding*) viittaavat kytköksiin henkilöstön ja sen yläpuolella olevan yksikön, esimerkiksi komppanian tai pataljoonan, välillä sekä henkilöstön ja puolustushaaran välillä. (Siebold 2007; Wong ym. 2003; ks. myös King 2006.)

Koheesio on siis perusprosessi, jonka kautta erilaiset taistelutehokkuutta vaikuttavat tekijät välittyvät ympäristöstä ryhmässä toimivan yksilön kautta yksilön ja joukon taistelute-

hoksi. Integraatiota ryhmään – ja sitä kautta sotilasorganisaation kokonaisuuteen – tuottavat ne tekijät, jotka vastaavat yksilön huoleen omasta selviytymisestä. Taistelutahtoa ja joukkuehenkeä kuvaavat termit (*morale ja esprit de corps*) vetävät usein yhteen sen, mikä analyttisemmät tarkastelut pilkkovat erillisiksi osasiksi: kiinteydeksi, kiinteyttä tuottavaksi koheesioprosessiksi, koheesioon liittyviksi integroiviksi ja disintegroiviksi tekijöiksi sekä kaiken tämän ilmenemiseksi tehokkuudessa.

Shilsin ja Janowitzin tutkimuksessa integraatiota tuottavat tekijät kuvataan pääasiassa yksilön tarpeiden kautta, mutta disintegraatiota tuottavat tekijät ovat suuremmin ryhmän sosiaaliseen rakenteeseen kohdistuvia toiminnan esteitä tai puutteita, kuten kommunikaatiokatkot, henkilöstön ehtyminen sekä johtajuuden ja huollon puute. Jälkimmäisistä tekijöistä Junttilakin käsittelee tutkimuksessaan kaikkia. Junttilan tulokulma on kuitenkin ylempien johtotasojen ja organisoinnin kehittämisessä – tai suuremmin sanoen virheiden kartoittamisessa.

Kuten sanottu, otti aikansa ennen kuin ryhmäilmiöiden tarkastelu levisi Pippingin tutkimusta laajemmin taistelevien joukkojen tutkimiseen Suomessa.⁴ Junttilan tarkastelusta koheesio-käsitteeseen liittyvät ryhmätason sosiaaliset ilmiöt puuttuvat lähes tyystin. Muutama havainto voidaan näin jälkikäteen liittää ryhmäkiinteyteen: sosialisointumista ja sen tuottamaa kokemusta jäsenyydestä taistelevassa joukossa Junttila sivuaa osana ”taistelutottumusta” (mts. 67). Hän tunnistaa myös ”jäsentymättömyyden” tuottaman taistelutehon heikkenemisen, jota tapahtui erilaisten tasaus- ja muiden henkilöstösiirtojen myötä (s. 42).

Junttilan tutkimus nostaa esiin monia organisaation kiinteyteen liittyviä tekijöitä, jotka vaikuttivat taistelutehohon. Puhuessaan johtamisesta Junttila (1952: 10–16) korostaa mahdollisimman suorien yhteyksien tarpeellisuutta niin Päämajan ja joukkojen välillä kuin komentajien ja päälliköidenkin toiminnassa. Nykytermeiksi puettuna vertikaalisen ja organisatorisen koheesion sekä tilannekuvan ylläpitämisen pohjana ollut kommunikaatio kärsi siitä, että komentajat siivilöivät tuottamaansa tietoa intressiensä mukaan ja välikädet hidastivat tiedon kulkua. Luottamus oli ongelma niin Päämajan sisällä kuin alaisten ja johtajien välilläkin jälkimmäisten antaessa alaisilleen katteettomia lupauksia helpommista tehtävistä, lomista ja kotiutuksista.

Myöskään koulutuksessa koheesio ei Junttilan tutkimuksessa nouse esiin. Junttilan pohdinta heijastaa aikakauden pedagogisia periaatteita, joissa taidot, tiedot ja kasvatustuottavat taistelutehon. Junttila huomioi kuitenkin sodan olosuhteisiin totuttamisen: ”koulutuksella olisi voitu eliminoida sitä outoutta ja yllättävää, millä pakokauhutapauk-

4 Pippingin (1978/1947) kohdallakin päähuomio oli asevelvollisuusarmeijan virallisen ja epävirallisen organisaation vuorovaikutuksessa, ei niinkään siinä sosiaalisessa integraatioprosessissa, jota sittemmin on kutsuttu koheesioksi. Pippingin kiinnostus sosiaaliin kategorioihin ja ryhmiin (kuten arvo-, ikä- ja kotiseuturyhmiin sekä keittoporukoihin) luo tärkeällä tavalla kuvaa sosiaalisesta rakenteesta ja moninaisuudesta, mikä koheesiotutkimuksessa usein jää ”ykseyden” varjoon.

sisä oli provosoiva vaikutus” (Junttila 1952: 17). Junttila kiinnittää huomiota myös rintamaolosuhteisiin tottumisen eroihin, joita voisi kutsua vaikkapa sosiaalis-kulttuurisen toimintakyvyn haasteiksi: maaseudulta kotoisin olevien miesten saattoi olla helpompi sopeutua korpiolosuhteisiin kuin kaupunkilaisten, mutta mikä sai Etelä-Suomesta kotoisin olevat väsymään Lapin rintamalla pohjoissuomalaisia nopeammin (mts. 43)? Kysymykseksi jää tässäkin kohtaa se, missä määrin esimerkiksi tilastollisen kyselytutkimuksen johtopäätökset olisivat olleet erilaisia kuin Junttilan tulokset? Junttilan päätelmät perustuivat haastatteluihin ja dokumenttiaineistoon, joihin myös stereotyyppisillä käsityksillä heimoeroista tai maalais- ja kaupunkilaismiehistä on voinut olla vaikutuksensa.

Kuri, karkuruus ja mielenterveys

Junttilan mukaan taistelutehon laskemisongelmiin löytyy kurinpidollisia, tiedotuksellisia ja muita käytännönläheisiä ratkaisuja. Nämä ratkaisuesitykset herättävät kysymyksen siitä, miten ongelmat olisi parasta nähdä: Missä määrin kurinpidollisin toimin tai viestinnän keinoin voidaan vastata toimintakyvyn heikkenemiseen? Missä määrin ongelmat, joita Junttila nostaa esiin, olivat kurinpidollisia ja missä määrin mielenterveydellisiä?

Kurista Junttila tekee lähdekriittisen havainnon: kurin väärinkäsittäminen johti siihen, että kurittomuudeksi nimettiin yhtä sun toista toimintaa, ja se nähtiin syynä vähän kaikkiin rintaman kielteisiin ilmiöihin. Oman käsityksensä kurista Junttila muotoilee tavalla, joka resonoi varsin hyvin nykyaikaisen käsityksen kanssa, vaikkei kuri enää kuuluukaan (sotilas)koulutuksen ja (sotilas)kasvatuksen ydinsanastoon. Kuri kattaa oma-aloitteisuuden, velvollisuudentunnon ja luottamuksen esimiehiin sekä välineiden hallinnan (Junttila 1952: 46); kuri ei kiteydy alistumisessa, vaan luottamuksellisessa toiminnassa johtajan tahdon mukaan (mts. 21). Nykyisin tätä laajaa kurikäsitystä kuvaavat kenties paremmin luottamussiteisiin ja vertaiskontrolliin perustuva ryhmäkiinteys sekä moniulotteinen toimintakykyisyys kuin itse negatiivisesta painolastista kärsivä kuri-termi.

Junttilan tutkimuksesta huokuu kiinnostus sellaisiin kysymyksiin, joihin Ville Kivimäki tarttui tutkimuksessaan *Murtuneet mielet: taistelu suomalaissotilaiden hermoista 1939–1945* (2013). Junttila korostaa jatkuvasti ”psykyllisten” tekijöiden vaikutusta, joista ”[p]elätyin on ollut sotaväsymys” (Junttila 1952: 46). Junttila sivuaa, muttei paneudu sotilasrikkosten, sotaväsymyksen ja sodan vaiheiden välisiin suhteisiin, joihin Kivimäen tutkimus tuo valoa monelta suunnalta. Keskeinen sekä tutkimusten että aikakausien välinen ero on se, että aiempi lähestyy tematiikkaa karkuruuden ja rikkomusten kautta pitkälti oikeudellisina ja kurinpidollisina kysymyksinä, kun taas jälkimmäinen kehystää ilmiöt mielenterveydellisinä ja henkisen haavoittumisen kautta lääkintähuollollisina haasteina.

Mieleltään järkkynyttä sotilasta profiloidessaan Kivimäki tulee siihen tulokseen, ettei asuinpaikalla, ammatilla tai poliittisella vakaumuksella ollut tilastollisesti merkittä-

vää vaikutusta hoitoon päätyminen todennäköisyyteen. Mielen murtuminen oli vahvasti yhteydessä välittömiin taistelukokemuksiin, ja sodan kunkinhetkinen vaihe oli yhteydessä sekä mielenterveysongelmien laatuun että määrään. Yksittäisen sotilaan psyykkistä kestäkykyä rasittivat vaikeiden sotakokemusten kasautuminen ja fyysiset sotavammat, mutta myös henkiset arvet aiemmista elämänvaiheista, henkilökohtaiset ongelmat ja vastoinkäymiset sekä sivullisuus sotilasyhteisössä. Viimeksi mainitulla Kivimäki viittaa moniin huollon tehtäviin, joissa toimittiin yksilöllisemmin ja väljemmässä suhteessa taistelujoukkojen vertaistukea ja henkistä suojaa jäsenilleen antaviin perusrhyymiin. (Kivimäki 2013: 129–143.)

Ainoaksi mielenterveysongelmille altistavaksi taustamuuttujaksi paikantuu Kivimäen tutkimuksessa korkeampi ikä. Junttilakin toteaa vanhempien ikäluokkien olleen taisteluteholtaan muita heikompia. Samalla hän kuitenkin päättelee karkurien ikäjakaumasta että ”[n]uorimmat ikäluokat riittämättömän koulutuksen saaneina ja vailla sotakokemusta ovat huonoimmin kestäneet sodan yllättävän iskun” (Junttila 1952: liite 3a). Kivimäki ei tyydy tämäntyyppisiin selityksiin. Hän kritisoi pienryhmä- ja koheesio-teorioita sisällöttömyydestä ja historiattomuudesta, eikä hän katso niiden kykenevän selittämään sotilaiden psyykkistä kestäkykyä. Syvässä analyysissään Kivimäki rakentaa kuvan siitä, miten rintamayhteisössä kietoutuivat yhteen sosiaalipsykologiset ja kulttuuri-ideologiset tekijät, joista ”sotilaat kykenivät rakentamaan suojaavia kerroksia, eräänlaisia psyykkisiä eristeitä, itsensä ja rintaman väkivaltaisen todellisuuden väliin” (Kivimäki 2013: 214). Suojaavaan yhteisöön, sen tarjoamiin käytäntöihin, veljelliseen toverihengeen ja sotilasidentiteettiin sekä maanpuolustustehtävään oli nuorten perheettömien miesten helpompi sulautua osana aikuistumistaan kuin vanhempien miesten, joille oli ehtinyt kasautua psyykkisiä ja fyysisiä rasitteita sekä perhe- ja taloushuolia.

* * *

Paavo Junttilan diplomityöllä on yhtä ja toista annettavaa tämän päivän sotatieteelliselle tutkimukselle. Se minkä diplomitutkimus häviää teoreettisessa notkeudessa, sen se voittaa suorasanaaisessa analyysissään ja jatkosodan taistelutehon kokonaiskuvan muodostamisessa. Jää nykylukijan arvioitavaksi, jäsentävätkö esimerkiksi koheesio-teoria ja muut myöhemmän tutkimuksen tuottamat käsitteet Junttilan havaintoja tavalla, joka saisi meidät entistä paremmin ymmärtämään taistelutehoon vaikuttaneita tekijöitä jatkosodassa. Tutkimuksensa yhteenvedossa Junttila nostaa esiin erityisesti sotilassosiologialle läheisiä kysymyksiä, joihin vastaaminen on yhä – ja kenties varsinkin 2000-luvulla – ajankohtaista: Miten taistelutahto rakentuu suhteessa siihen, mitä myöhemmin alettiin kutsua maanpuolustustahdoksi? Mikä on yhteiskunnan ja sen eri sektoreiden ja instituutioiden rooli taistelutahdon pohjan rauhanaikaisessa luomisessa? Millaista tukea ja eheyttä taistelu-

toiminta edellyttää kansakunnalta mahdollisissa tulevaisuuden konflikteissa? Näistä kysymyksistä on nykypäivän tutkijoiden hyvä käydä keskustelua myös edeltäjiensä kanssa.

LÄHTEET

- Jokinen, Kimmo & Saaristo, Kimmo (2006): *Suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: WSOY.
- King, Anthony (2006): The Word of Command: Communication and Cohesion in the Military. *Armed Forces & Society*, 32 (4): 493–512.
- Kivimäki, Ville (2013): Murtuneet mielet: *Taistelu suomalais-sotilaiden hermoista 1939–1945*. WSOY: Helsinki Mielonen, Erkki (1968): *Pelko ja pakokauhu: henkinen paine sodassa*. Helsinki: Kauppiattien kustannus.
- Mälkki, Juha (2008): *Herrat, jätkät ja sotataito. Kansalaissoitilas- ja ammattisotilasarmeijan rakentuminen 1920- ja 1930-luvulla ”talvisodan ihmeeksi”*. Bibliotheca Historica 117. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Pipping, Knut (1947): *Kompaniet som samhälle – Iakttagelser i ett finskt frontförband 1941–1944*. Acta Academiae Aboensis, Humaniora XVI.1. Åbo: Åbo Akademi.
- Pipping, Knut (1978/1947): *Komppania pienois-yhteiskuntana: Sosiologisia havaintoja suomalaisesta rintamayksiköstä 1941-1944*. Keuruu: Otava.
- Shils, Edward A. & Janowitz, Morris (1948): Cohesion and Disintegration in the Wehrmacht in World War II. *Public Opinion Quarterly*, 12 (2). Uudelleen julkaistu: Burk, James & Segal, David R. (eds) (2012): *SAGE Library of Military and Strategic Studies: Military sociology*. (Vols. 1–4) Volume 1: 135–172. Lontoo: Sage Publications.
- Siebold, Guy L. (2007): The Essence of Military Group Cohesion. *Armed Forces & Society*, 33 (2): 286–295.
- Stouffer, Samuel ym. (1949): *The American Soldier: Combat and Its' Aftermath, Volume II*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Toiskallio, Jarmo (1988): *Sotilaspedagogiikan perusteet*. Hämeenlinna: Puolustusvoimien Koulutuksen Kehittämiskeskus.
- Toiskallio, Jarmo (1998): Kohti sotilaan toimintakyvyn teoriaa. Teoksessa Toiskallio, Jarmo (toim.): *Toimintakyky sotilaspedagogiikassa*. Koulutustaidon laitos, julkaisusarja 2: No 4. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu. s. 161–185.
- Toiskallio, Jarmo & Mäkinen, Juha (2009). *Sotilaspedagogiikka. Sotiluuden ja toimintakyvyn teoriaa ja käytäntöä*. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos, julkaisusarja 1: No 3/2009.
- Valtanen, Jaakko (1954): *Maanpuolustushengen (-tahdon) kehittämisen ja ylläpitämisen edellytykset ja mahdollisuudet erityisesti nuorison keskuudessa*. Diplomityö. Helsinki: Sotakorkeakoulu. Uudelleen julkaistu: Huhtinen, Aki-Mauri & Sinkko Risto (toim.) (2004): *Maanpuolustustahto tutkimuskohteena – kylmästä sodasta informaatio-sotaan*. Johtamisen laitos, julkaisusarja 2, artikkelikokoelmat 12. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Wong, Leonard & Kolditz, Thomas A. & Millen, Raymond A. & Potter, Terrence M. (2003): *Why They Fight: Combat Motivation in the Iraq War*. Carlisle, PA: Strategic Studies Institute.

SOTAKORKEAKOULU
Diplomityö

**TAISTELUTEHON LASKEMISEEN
VAIKUTTANEET
TEKIJÄT SODAN 1941-44 AIKANA JA
SIITÄ TEHTÄVÄT JOHTOPÄÄTÖKSET**

Kapteeni (allekirjoitus)
P Junttila
MSL 19

SOTAKORKEAKOULU**Helsinki, 28.10.1952**

Kapteeni P Junttilan diplomityön arvostelu

Kapteeni Junttila on perustanut tutkielmansa verrattain monipuoliseen lähdemateriaaliin, joka osoittaa kysymyksen syvällistä sekä teoreettista että käytännöllistä ennakkoselvittelyä. Laaja-alainen haastattelumateriaali täydentää edellistä vielä olennaisesti, kun kyseessä on tutkielma aiheesta, jota koskeva arkistoaines on usein henkilökohtaisilla syillä väritettyä, kuten työn suorittaja aivan oikein toteaa. Näin voidaankin todeta, että kapteeni Junttila on onnistunut saamaan työlleen sellaisen asiallisen pohjan, että hänellä on ollut edellytyksiä annetun tehtävän objektiiviseen selvittelyyn.

Tutkielman kokoonpano on onnistunut ja niin laadittu, että siinä eri näkökohdat ovat tulleet sekä ajallisesti että asiallisesti loogisessa suhteessa tarkastelluiksi. III ja IV luku valottavat esillä olevaa kysymystä erittäin hyvin kumpikin omalta kannaltaan. Näin ajallisen kehityksen olennaiset tekijät sekä yleiset ja vähemmän ajasta tai taistelulajista johtuvat tekijät on saatu kumpikin oikeaan ympäristöönsä, on välttytty tarpeettomista toistoista, mutta kuitenkin sodan eri vaiheiden yleiskuva syy- ja seurausyhteyksineen on aukoton.

Yksityiskohdissa on kuitenkin sikäli aukkoja, että paikoin käsittely on pysähtynyt vain toteamisasteelle, paikoin taas voidaan johtopäätöksissä havaita yksipuolisuutta. Tämä koskee varsinkin Päämajan osuuden tai vastuunalaisuuden arviointia. Kun langetetaan PM:lle syy poliittisen informoinnin puuttumisesta, voidaan siihen näin esitettyä yhtyä. Mutta jos olisi pyritty selvittämään PM:n mahdollisuuksia tällä alalla, niinkuin olisi pitänyt tehdä ennen syyn langettamista, olisi todennäköisesti tultu toisiin johtopäätöksiin, jollaiset olisivat oikeudenmukaisemmin vastanneet asian kokonaisuutta. Kun PM:n toimintaa on katsottu vain joukoista päin on arvostelu yksipuolinen. Todellisuudessa PM toimi maan hallituksen ja koko kansan sekä joukkojen välissä, jolloin tarkastelu on ulotettava molemmilta puolin tapahtuvaksi. Muuallakin nähdään herkemmin PM:n laiminlyönnit joukkoihin kuin joukkojen virheet PM:aan päin. Esimerkiksi koulutuksen ja linnoittamisen suhteen tuodaan korostetummin PM:n valvonnan puute kuin joukkojen paikoin välinpitämätön käskyjen täyttäminen esiin. Samalla kun todetaan armeijakuntaportaan itsenäinen ja oma-aloitteista toimintaa edellyttävä asema, ei vastaavaa vastuun määrää todeta.

Johtajien – nimenomaan divisioonan komentajista pataljoonan komentajiin – aivan ratkaiseva osuus todetaan aivan oikein hyvin selvästi. Johtajien – koko päällystön – oma-kohtaisen kurinalaisuuden tarkastelu ja sen merkitys on jäänyt kuitenkin miltei tyystin syrjään. Päällystön keskuudessa paikoin ilmennyttä melko yleistäkin alkoholin väärinkäyttöä sekä ”suhteita” palveluksessa oleviin naisiin ei voida pitää asianomaisten ”yksityisasiaina”. Sodan ja rintamapalveluksen olosuhteissa ne eivät voi pysyä sellaisina ja näin niillä voidaan sanoa olleen vaikutuksensa sosiaalipsykologisiin kysymyksiin ja päällystön arvovallan laskuun sekä sitä tietä kuri- ja velvollisuudentuntokysymyksiin. Tämän tutkielman puitteissa olisi ollut aihetta tarkastella tätäkin kysymystä ennakkoluulottomasti, kriittisesti ja avoimesti sekä sitten sijoittaa tämä usein vakavaakin keskustelua aiheuttanut tekijä tarkastelun tulosten osoittaman merkityksen arvoiseksi.

Huolimatta edellä mainitsemistani puutteista sekä melko lukuisista työhön tekemistäni – tosin vain paikallisista – huomautuksista katson kapteeni Junttilan onnistuneen verrattain hyvin ja riittävän monipuolisesti selvittäneen taistelutehokysymystä sekä siihen vaikuttavia ja sodassa vaikuttaneita tekijöitä. Tämä kysymys, joka aina ja kaikissa olosuhteissa on inhimillisen arvostelukyvyn mukaan vain osittain arvioitavissa, on tullut mielestäni siten valaistua, että tutkielmalla katson olevan käytännöllistä merkitystä varsinkin päällystökoulutuksessa. Samoin katson kapteeni Junttilan tutkielmallaan osoittaneen olevansa kypsä itsenäiseen tutkimustyöhön, joten arvostelen hänen diplomityönsä arvosanalla kiittäen hyväksyty.

Työn arvostelija
Everstiluutnantti

(allekirjoitus)
K J Mikola

Liiteluettelo

	Liite n:o
Suoritetut haastattelut	1
Esimerkki joukko-osaston komentajan henkilökohtaisesta kirjelmästä alaisilleen (ote)	2
Esimerkki karkureiden jakaantumisesta iän, asuinpaikan (ja perhesuhteiden) mukaan	3a
Yhteenvedo amerikkalaisten tutkimustuloksista, miten ikä, koulusivistys ja perhesuhteet vaikuttavat sotakelpoisuuteen.....	3b
Yhteenvedo taistelutehon laskemista osoittavista sotilasrikoksista sodan 1941-44 aikana	4a
Graafinen esitys taistelutehon laskemista osoittavista sotilasrikoksista sodan 1941-44 aikana	4b
Sodan 1941-44 aikana julistetut kuolemanrangaistustuomiot	5
Yhteenvedo valistustoimintakertomusten ja mielialailmoitusten mainitsemista tärkeimmistä tekijöistä, jotka ovat vaikuttaneet miehistön mielialaan joko kielteisesti tai myönteisesti	6
Mielialaan haitallisimmin vaikuttaneet tekijät	7
Amerikkalaisen sotilaan psyykillistä laatua oleva reagoiminen hyökkäyksen vaiheissa	8
Esimerkki venäläisten psyykkisestä taistelutehon kasvattamisesta, jolla on taistelutaidollinen päämäärä.....	9
Esimerkki johtoportaiden eriävistä mielipiteistä lomakysymyksessä	10
Yhteenvedo taistelutehoa laskevien tekijäin aiheuttamista kielteisistä ilmiöistä (%) hyökkäysvaiheen ajalta.....	11

Lähdeluettelo

Kirjallisuus

v. Fieandt, Kai

Lauma ja yhteisö
Helsinki, Otava
63 s, 1946

Halsti, W

Viime sotiemme henkiset perusteet (Suomen Reserviupseeriliiton julkaisemasta kirjasta
”Peruskalliomme maanpuolustus”)
13 s, 1951

Järvinen, Y A

Suomalainen ja venäläinen taktiikka talvisodassa
Porvoo-Helsinki, Werner Söderström Oy
266 s, 1948

Järvinen, Y A

Jatkosodan taistelut
Porvoo-Helsinki, Werner Söderström Oy
390 s, 1950

Kumlin, L

Rukajärven suunnan taistelut
Kuopio, Savon Sanomain kirjapaino
245 s, 1950

Kuussaari – Niitemaa

Suomen sota 1941-1944
Helsinki, Mantere
265 s, 1948

Ludendorf, E

Sotamuistelmani 1914-1918
Berliini
480 s, 1919

Mannerheim, G

Muistelmat II
Helsinki, Otava
526 s, 1952

Marshall, S L

Soldaten im Feuer
230 s, 1951

Mielonen, E

Luonneoppi
Helsinki, Kirjapaino ja Kustannus Oy liike
107 s, 1948

Montgomery, B

Von der Normandie zur Ostsee
ss 312, 1948

Pipping, K

Kompaniet som samhälle
Åbo, Åbo Akademi
279 s, 1947

Susitaival, P

Rykmentti taistelee
Porvoo-Helsinki, Werner Söderström Oy
253 s, 1948

Suomen sotilasaikakauslehdet

Ehrnrooth, G

Vieläkin väsymyksestä taistelujoukoissa ja keinoista sen poistamiseksi. № 6/1937, ss 3-4

Hautala, Y

Eräitä varusmiesten koulutuksen periaatteita. № 1/1946, ss 5-6

Jahnukainen, S

Henkisen sodankäynnin kysymyksiä. № 1/1951, ss 14-20

Kuiri, A

Vieläkin psyykkillisestä väsymyksestä. № 1/1948, ss 8-9

Lammetmaa, P

Ajatuksia eri johtoportaiden toimenpiteiksi fyysisen ja psyykkisen väsymyksen poistamiseksi taistelujoukoista raskaiden operaatioiden aikana.
№ 4/1947, ss 9-14

Lehmus, K

Vielä psyykkisestä väsymysilmiöstä. № 5/1947, ss 6-7

Lehmus, K

Jatkoa ”psyykkiseen väsymykseen”. № 2/1948, ss 15-16

Liesi, M

Joukkojen henkisen ja kehollisen kunnon ylläpitäminen rauhan ja sodan aikana. № 3/1948, ss 1-5

Paloheimo, P

Näkökohtia suomalaisen sotilaan käsittelystä. № 5/1948, ss 8-13

Pirkola, H

Henkilöstön käsittelyn problemeista sotilasyhteisössä. № 1/1951, ss 29-39

Pirkola, H

Pelon tunne taistelussa. № 5/1951

Simonen, N

Materiaali-henki. № 2/1950, ss 31-34

Viljanen, T V

Marsalkan muistelmat, II osa, kirja-arvostelu. № 4/1952, ss 157-161

Viljanen T V

Kesän 1944 sotatoimista Kannaksella. № 6/1950, ss 15-21

Diploomityöt

Kaartinen, E

Asevelvollisuus ja palvelusaika, yleinen ja sotilaallinen merkitys ja vaikutus, 29.11.48.

Karhunen, O

Sotien 1939-44 edellinen ja mainittujen sotien aikainen koulutus-, kasvatus- ja valistustyö sekä kurin ylläpito ja niiden suhteen saadut kokemukset erityisesti joukkojen kestokykyyn nähden, 25.11.1946

Koivula, H

Sodanaikaiselle koulutukselle asetettavat vaatimukset, v. 1950.

Suorsa, E

Kuri sekä siihen vaikuttavat tekijät ja sen ylläpitokeinot rauhan ja sodan aikana, 8.12.1950.

Tehola, Y

Neuvostoliittolainen kuri. Neuvostoarmeijan kasvatus, koulutus, sotilaallinen kuri ja taistelukunto, v. 1948.

Muita lähteitä

Bredberg, L

I vilken ålder finns de bäst soldaterna (Ny militärstidskrift № 1/52 ss 20-22).

v. Fieandt, Kai

Suomalaisen luonteen valo- ja varjopuolet, radioesitelmä 20.12.51

Heikura, M

Sotilaspsyhtieön mielialat rintamajoukoissa 1941 (sosiologian laudaturtyö 1951).

Lagus, R

Lausunto kurikysymyksistä v 1944. – Eversti Virkin hallussa.

Mielonen, E

Sotilaspsykologian luennot SKK:ssa keväällä 1952 (muistiinpanoja).

Mikola, K J

Sotahistorian luennot SKK:ssa syksyllä 1951 (muistiinpanoja).

v. Matzmer, O

Der sowjetische Soldat und die sowjetische Kampfführung (Europäische Sicherheit n:o 5/51, ss 10-18).

Pirkola, H

Sotilaspsykologian luennot SKK:ssa keväällä 1952 (muistiinpanoja).

Virkki, E

Mietintö joukoissa vallitsevan koulutuksen, kurin ja hengen parantamisesta. 8.8.1944 – Eversti Virkin hallussa.

Virkki, E

Sotilaskuri ja sen ylläpito. 9.8.1944 – Eversti Virkin hallussa.

Päämajan, yhtymien sekä esimerkkinä mainittujen joukko-osastojen ja pataljoonien komento-, operatiivista- ja valistuspuolta koskevat arkistot.

Haastatteluja (liitteessä 1)

Taistelutehon laskemiseen vaikuttaneet tekijät sodan 1941-44 aikana ja siitä tehtävät johtopäätökset

I Johdanto

Työ rakentuu virallisen lähdemateriaalin antamiin tutkimustuloksiin. Käsittelyn alaisiksi on otettu vain niitä tekijöitä, jotka eri rintamilla ja useissa tilanteissa ovat todistettavasti vaikuttaneet taistelutehon laskemiseen. Tällöin on paljastunut virallisenkin arkistomateriaalin antamien tietojen epäluotettavuus. Eräänä syynä tähän on pidettävä johtajien ja joukkojenkin kohdalla omien saavutusten liioittelua, itselle epämieluisien tapahtumien salailua ja oman osuuden liiallista tehostamista. Näihin inhimillisiin piirteisiin ovat lisäksi kiihottavasti vaikuttaneet yleinen taistelutilanne ja vallitsevat ympäristötekijät.

Lisäaineiston saamiseksi sekä vertailupohjan ja työn kestäessä muodostuneiden käsitysten laajentamiseksi haastateltiin eräitä sodanaikaisia komentajia ja johtajatehtävissä toimineita. Kysymykset asetettiin siten, että asianomaisilla oli mahdollisuus esittää henkilökohtainen ja omiin kokemuksiinsa perustuva mielipiteensä. Täten haluttiin saada mahdollisimman runsas materiaali muokattavaksi. Haastatteluja suoritettiin niin laajalti, että kaikki todennäköiset tekijät saatiin selvitettyiksi eikä asioiden tärkeysjärjestykseen ilmaantunut enää mitään uutta.

Kaikki aselajit samoin kuin kotirintama ovat olleet tutkimuksen kohteina, mutta pääpaino on ollut rintamajoukoissa jalkaväen osalla. Sillä muihin aselajeihin nähden jalkaväki on läpikäynyt huomattavasti useimmat taistelutoiminnat (tappiot n 85 % kokonaisuudesta) joutuen vastaavasti suurempien rasitusten kohteeksi. Tältä alueelta ovat sen vuoksi löydettävissä myös useimmat ja selvimmät taistelutehon laskemista osoittavat esimerkit.

Taistelutehon laskemiseen vaikuttaneet moninaiset tekijät sodan 1941-44 aikana eivät esiinny irrallisina, vaan kytkeytyvät toisiinsa aika- ja syy-yhteyksien kautta. Tämän vuoksi tarjosikin työn jäsentely mahdollisuuden joko aika- tai asiajaksotteluun. Viimeksimainittuun ja sen jälkeen yhdistettyyn aikajäsentelyyn on päädytty sentähden, että taistelutehon tekijät voitaisiin erilaisten alkusyittensä takia käsitellä ensin omana ryhmänä. Täten on luotu edellytykset mahdollisimman selvän kokonaiskuvan saamiseksi taistelutehon laskuun vaikuttaneista tekijöistä yleensä ja senjälkeen tärkeimpien tekijäin osuudesta sodan eri vaiheissa. Positiivisia esimerkkejä on otettu esille silloin, kun ne ovat omiansa selventämään eri tekijäin osuutta taistelutehon laskuun.

Johtoportaiden nimien mainitsemista on yleensä vältetty ja erityisesti silloin, kun esiintynyt moite saattaisi kohdistua samalla yksityiseen henkilöön. Tutkimus on tietenkin kohdistunut asioihin itseensä, riippumatta siitä, kuka ne nimellisesti on aiheuttanut. Toiselta puolen voidaan olla varmoja, ettei löydy joukkoa eikä johtajaa, jotka eivät olisi tehneet virheitä. Esimerkit on otettu käsiteltävän asian elävöittämiseksi ja ovat mielivaltaisesti valittuja useiden vastaavanlaatuisten tapausten joukosta.

II Taistelutehon perusteet sodan 1941-44 alkaessa

A. Taisteluteho ja sen sopeutuminen suomalaiseen luonteeseen

Taisteluteho-sanaa ei löydy sodan aikana painetussa materiaalissa, niin paljon kuin tätä kysymystä ja siihen liittyviä tekijöitä onkin käsitelty. Eikä asioiden esilleottaminen suinkaan tapahtunut aina vapaaehtoisesti, vaan vasta olosuhteiden pakottamana. Taisteluteho-käsitteen täydellinen selvittäminen tuolloin olisi ollut hyvinkin onnellista, koska siten olisi voitu monet osatekijät, kuten kuri, mieliala ja taistelutaito sisällyttää samaan käsitteeseen. Näin olisi ollut myös mahdollisuus luoda kokonaiskuva puolustustaistelullemme tärkeästä asiasta ja välttyä erillistekijöitten yksipuolisesta korostamisesta usein sangen haitallisin seurauksin.

Parhaimpia tunnustuksia, mitä sotajoukolle voidaan antaa on nimitys: sotakelpoinen. Sen on nimensä mukaisesti kyettävä silloin taistelusuorituksiin niin varustuksensa, taitonsa kuin henkisen ja fyysillisen kuntonsakin puolesta. Jos tällainen joukko kestää silloinkin, kun vastus tuntuu ylivoimaiselta ja räsitusten summa sivuaa inhimillisen kesto-kyvyn rajaa, niin olemme löytäneet hyvän taistelutehon omaavan joukon. Kysymys on näin ollen ajatuksellisesti vielä enemmästä, kuin mitä sotakelpoisuus-käsitteeseen sisältyy. Taistelutehoa ei siis voida yksistään rinnastaa mieliala- eikä kurikysymyksiin, se ei voi olla riippuvainen paljon puhutusta viihdytys- ja valistustoiminnasta eikä sitä voida rakentaa pelkän koulutuksen varaan. Tällaiset tekijät sisältyvät kuitenkin taistelutehon käsitteeseen, mikä täten voidaan määritellä henkisten, fyysillisten ja teknillisten tekijäin summaksi. Henkinen panos on vaikeasti arvioitavissa, sen luominen erittäin epävarmaa ja jatkuvasti vaihtelua aiheuttavien tekijöitten alaisena sen pysyttäminen on vieläkin epävarmempaa. Sen vuoksi siirtyy taistelutehon vaikeuspainopiste pakostakin henkisen osuuden kohdalle. Fyysillinen puoli on sen sijaan harjoituksella hankittavissa ja teknillinen puoli jopa osittain ostettavissakin, mikä ei suinkaan vähennä niitten arvoa, koska ne juuri vahvistavat tai murskaavat henkisen perustan.

Ennenkuin taisteluteho käsitteellisesti voidaan sijoittaa suomalaiseen joukkoon, on oltava tuntuma kansanluonteen piirteistä. Niitä on viime vuosina käsitelty laajahkosti¹,

---

1 Mielonen, E: Luonneoppi (ks lähdeluettelo), v. Fiandt, Kai: Lauma ja yhteisö (ks lähdeluettelo).

joten samojen asioiden yksityiskohtaisesta läpikäymisestä on luovuttu. Sen sijaan on tärkeimmät luonteenpiirteet ryhmitelty sen mukaan, onko niiden vaikutus taistelutehooon positiivinen vai negatiivinen. Ensinmainittuja ominaisuuksia ovat luettelomaisesti esil-
letuotaina seuraavat:

- Halu ja kyvykkyys itsenäiseen toimintaan, etenkin jos kannustimena käytetään kunnianhimoa ja osoitetaan mahdollisuus henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämiseen.
- Luja sidonnaisuus perheeseen ja huoli sen toimeentulosta herättävät vastuun tunnetta.
- Harras ja itsepäinenkin pysyminen aatteessa tai ihanteessa, minkä on kerran hyväksynyt. Tämän luonteenpiirteen varaan rakentuvat poliittinen kannanotto, isänmaanrakkaus ja uskonnollisuus.
- Huumorintaju
- Sisu

Esimies, joka suhtautui väärällä tavoin näihin positiivisiin luonteenpiirteisiin, saattoi muuttaa ne sängen helposti negatiivisiksi tekijöiksi. Taistelutehooon kannalta selvästi kiel-
teisiin luonteenpiirteisiin kuuluvat:

- Epäluuloisuus, minkä tuotteina esiintyvät kompleksialttius, äreys, ”jermuilu”, ”purnaus” ja turha kunnianarkuus.
- Passiivisuus ja välinpitämättömyys, mitkä tulivat esille esimerkiksi linnoittamisessa ja välineistön hoitamisessa etenkin silloin, kun ne eivät koituneet välittömästi suorittajansa hyväksi.

Kansan luonteenpiirteet antavat leimansa yhteiskuntaan ja itsenäiseen valtioon. Myöskin
näillä täytyy olla sen vuoksi osuus taistelutehooon luonteeseen.

Historialliset perinteemme monine koko kansaa koskevine vapaustaisteluineen eivät ole olleet omiaan luomaan ulkonaiseen kuriin taipuvaa ja tottelemisen taitoa omaavaa kansaa. Yhteiskuntamme rakenne sitoo jäseniänsä väljähkөөn kurinalaiseen organisaatioon ja yhdessä lakiemme kanssa takaa suuren henkilökohtaisen vapauden. Samalla ne antavat mahdollisuuden jopa sotilaallista ajattelutapaa vastustavalle kehitykselle. Lisäksi siviili- ja sotilaselämän eroavaisuus on niin suuri, että silläkin saattaisi olla ratkaisevas-
ti heikentävä merkitys taistelutehooon kuuluvan sotilaskurin luomisessa. On siis todetta-
va, että taistelutehooon laskevat tekijät, ovat monessa kohtaa löytäneet suotuisan maape-
rän. Liitettäessä tähän vielä kansanluonteen perusheikkoudet, voidaan helposti päätyä
tulokseen, missä kansamme kokonaisuutena ottaen on taistelutehooon kannalta vähem-
män käyttökelpoista. Jos asia olisi näin, niin emme olisi lainkaan selvinneet sotavuosis-
ta, mitkä vaikeudeltaan ovat arvioitavissa lähelle inhimillisen kestokyvyn rajaa. Tämän
vuoksi on oikeus pitää Suomen kansan perusolemusta ja yhteiskuntarakennetta sopivina
taistelutehooon sotatekellisesti sotakelpoisen joukon luomiselle ja pysyttämiseksi.

B. Talvisodan ja sotien välisen ajan vaikutus taistelutehoon

Suomalaiset olivat joutuneet useimmat sotansa käymään Venäjää vastaan; tottuneet näkemään vihollisen vain idässä päin ja sen mukaisesti myös asennoituneet. Vapaussota ei enemmistön mielestä suinkaan parantanut suhteita itään päin ja sen jälkeinen kirjallisuus, historian opetus ja isänmaallishenkinen kirjoittelu olivat omiaan luomaan joko tahtomattaan tai tahallisesti yhteishenkeä Neuvostoliittoa vastaan. Tunne ja vaisto tukahduttivat usein järjen vaatimukset. Yleistä oli erityisesti nuorison keskuudessa usko omaan etevämmyyteen vastustajaan nähden. Tälle käsitykselle antoivat aihetta paitsi kiihkoisänmaallinen kirjoittelu, myös sotilaalliset koulutustulokset armeijassa sekä suojeluskunta- ja Lotta-Svärd-järjestöissä tehty työ. Sen kautta luotiin myös armeijallemme henkistä perustaa, mikä auttoi Talvisodassa kestäämään murtumatta ylivoimaisen materiaalin paineen. On lisäksi huomattava, että Talvisotaan osallistuneet taistelukykyisimmät ikäluokat olivat kehittyneet ”idänvastaisessa ilmapiirissä”. Monet seurat ja yhdistykset, jotka saivat jäsenensä kaikista kansankerroksista, olivat yhteishengen ja samansuuntaisen ajatustavan aikaansaajia. Tosin vasemmiston piireissä oli porvarillis-isänmaalliseen henkeen nähden eriäviä mielipiteitä, mutta sen sijaan ei ollut peruseroavaisuutta suhtautumisessa poliittiseen koskemattomuuteen eikä mitenkään ratkaisevaa erimielisyyttä oman yhteiskuntarakenteen paremmuudesta itäiseen verrattuna.

Talvisodan yksinkertaisen lujaa, henkistä perustaa olivat vielä tukemassa hyvä omatunto, usko oman politiikan lailliseen oikeuteen ja luottamus ylipäällikköön. Täten psykologiset edellytykset olivat suotuisat kestäväen taistelutehon aikaansaamiseksi niin kansan kuin armeijankin keskuudessa. Voimme liioittelematta sanoa, että ”henki toi aseet – ja voiton”².

Olosuhteet olivat kuitenkin sodan 1941-44 alkaessa huomattavasti muuttuneet Talvisodan päivistä lähtien. Sen vuoksi on täysi syy olettaa myös taistelutehon henkisten ja aineellisten edellytysten olleen tuona aikana vaihtelujen alaisina. Haettaessa tekijöitä, jotka sotien välisenä aikana olisivat vaikuttaneet positiivisesti taistelutehoon, on yhtenä mainittava Talvisodan sankaritekoja korostava kirjallisuus. Lisäksi Baltian maiden kohtalo vakuutti suomalaisille heidän puolustustaistelunsa olleen oikeutetun. Erityisesti siirtoväki tunsu katkeruutta kotiensa menetyksen takia, mihin sekoittui myös eräänlaisia kostoajatusten kehittelyä. Osa kansasta näkikin mahdollisuuden menetetyin takaisin saamiseksi sen vuoksi, että Saksa nopeitten ja ylivoimaisten voittojensa jälkeen saattoi kääntyä Neuvostoliittoa vastaan, jolloin Suomellakin olisi mahdollisuus hakea oikeutta. Neuvostoliiton selvä painostus ja radiohyökkäykset maamme kohtaan saattoivat kansalaiset pelon ja epävarmuuden tunteeseen. Tästä tilanteesta haluttiin päästä ja siksi ol-

2 Ludendorff: Sotamuistelmani 1914-1918, sivu 150.

tiin valmiita ajattelemaan sotaakin, jos se yleistilanteen ansiosta muodostuisi lyhyeksi ja voitokkaaksi. Armeijan taistelutehoa eheyttävästi vaikuttivat aikaisempaan nähden runsaampi ja parempi aseistus sekä pidennetty palvelusaika. Kuitenkin on todettava monien kielteisten ilmiöiden saman aikaisesti laimentaneen positiivisten tekijäin vaikutusta taistelutehoon.

Paljon oli sellaisia, jotka poliittisten tai ideologisen näkemyksensä vuoksi eivät hyväksyneet lainkaan yhteistoimintaa saksalaisten kanssa. Pääasiassa ulkopoliittisista syistä virallinen tiedotustoimintamme ei voinut riittävästi selvittää kansalle sisä- ja ulkopoliittikan kriisejä, minkä vuoksi yhtenäisyyden kannalta epäedulliset huhut pääsivät huonontamaan henkistä maaperää. Haitallisen iskun Talvisodan aikaiselle yhteishengelle antoivat kesällä 1940 tapahtuneet sisäpoliittisluontoiset levottomuudet. Terveesti ajattelevan kansan enemmistön suhtautuessa niihin passiivisesti poliittisesti heikosti valmentunut kansanosajoutui ristiriitaisten mielipiteitten varaan ja oli entistäänkin herkempi kumouksellisten voimien vaikutukselle. Suomalaisten usko länsivaltojen oikeustajuun oli sangen voimakas, ja kun nyt maamme joutuessa vastakkaiseen leiriin välit kylmenivät, epäiltiin sangen yleisesti valitun tien onnellisuutta. Talvisodan tappiot ja kärsimykset painoivat raskaina useiden mieliä saattaen heidät toivomaan minkälaista rauhantilaa tahansa, kunhan ei uudelleen tarvitsisi tarttua aseisiin.

Pääpiirteinenkin läpileikkaus vallitsevista mielialoista todistaa näin ollen oikeaksi epäilyn, ettei henkinen perusta v. 1941 voinut olla sama kuin v. 1939. Taisteluhenki oli saanut säröjä ja laimentunut siinä määrin, että jatkuva huonontuminen oli todennäköistä, ellei jotain rakentavaa tulisi vastapainoksi. Sanomalehdistössä, yksityisissä keskusteluissa ja niin julkisissa kuin salaisissakin puheissa ilmeni kansan mielipiteitten jakaantuminen kolmeen leiriin. Pääosa oli niitä, jotka luottivat hallitukseen ja ylipäällikköön, ollen valmiit hyväksymään näiden valitseman ratkaisun. Huomattava osa kansalaisista asettui sotaan nähden ehdottomasti kielteiselle kannalle ja pienin osa oli niitä, joista voitaisiin käyttää sotakiihkoilija-nimitystä. Noissa olosuhteissa on sodan päämäärän selvyyttä ja samankeskeistä toimintaa pidettävä niinä ydinkysymyksinä, joitten ympärille useimmat taistelutehon laskuun vaikuttaneet tekijät ryhmittyvät.

III Taistelutehon laskemiseen vaikuttaneet yleiset tekijät

Taistelutehoa laskevat tekijät on määritelmämme mukaisesti kokoonpantu henkistä, fyysillisistä ja teknillisistä vaikutteista. Painopiste näiden kesken tietenkin vaihtelee, mutta ainakin niiden välillinen osuus on havaittavissa kaikissa tekijöissä. Lähdetessä ryhmittämään tältä pohjalta taistelutehon tekijöitä ovat teknillinen ja materiaallinen puoli helposti erotettavissa omaksi kokonaisuudekseen. Siihen kuuluvat etupäässä linnoituslaitteita sekä aseistusta ja niiden vaikutusta koskettelevat kysymykset. Näihin vaikuttavat taas suorastaan määräävästi johto ja koulutus kaikkine niihin liittyvine piirteineen. Tämän vuoksi ne käsitellään ensimmäisinä ja käytetään niistä nimitystä kasvatukselliset ja taistelutaidolliset tekijät. Kolmannen pääryhmän muodostavat näin ollen sosiaali-psykologiset kysymykset, joihin sisältyvät mielialaa, propagandaa ja miehistöainesta koskevat tekijät.

A. Kasvatukselliset ja taistelutaidolliset tekijät

1. Johto ja johtajat

Johtajan arvon tunnustaminen on osoittautunut riippumattomaksi ajasta ja kansallisuudesta. Esimerkiksi ensimmäisen maailmansodanaikainen näkemys³ johtajan tärkeydestä joukkonsa luojana on ohjesäännöissämme hyväksytty. Johdon ja johtajien taistelutaidollisen kyvykkyyden mittaaminen ei inhimillisin keinoin ole mahdollinen. Keskinäinen rinnastaminen konkreettisten ja ajallisten ympäristötekijäin puuttuessa vie taas useimmiten virheelliseen tulokseen. Sen sijaan niin voittojen kuin tappioidenkin syiden selvittäminen sekä sodanajan toimintojen arvosteleminen on oikeutettua. Tutkimus onkin tuonut johtoportaiden toiminnassa esille tekijöitä, joita on pidettävä taistelutehoa laskevin.

---

3 Ludendorff: Sotamuistelmani 1914–1918; siv 322 luonnehtii sen seuraavasti: ”Päällikön (rykmentin komentajan) persoonallisuus, hänen harrastuksensa sekä kykynsä kuvastuivat hänen joukossaan ja erityisesti hänen upseerikuntansa ulkonaisessa esiintymisessä ja sisäisessä luonteessa. Hänen täytyi valaa oma henkensä upseereihin ja miehistöön. Hän oli niiden esikuva ja selkänaja, uskollinen neuvonantaja ja ystävä niin hyvin levon kuin taistelunkin aikana. – Ampuhautasodassa hänen oli sängen vaikea vaikuttaa joukkoihin ja upseerikuntaan, mutta hän sai kuitenkin painetuksi leimansa näihin”.

Arvovaltaisten komentajien lausunnot⁴, että kurin palautuksen tulee lähteä armeijan johdosta saakka, eikä yhtään heikkoa välirengasta saa sietää, antaa oikeuden tutkia eri johdotoportaitten yleistä osuutta taistelutehohon. Niiden välillinen vaikutus ilmenee melkein jokaisen taistelutehon tekijän tarkastelun yhteydessä. Lukuisia väitteitä ja todisteita Päämajan osuudesta taistelutehon laskuun ei voida sivuuttaa huomautuksitta. Armeijamme pienuus ja painopistesuuntien läheisyys vaativat Päämajaa olemaan jatkuvassa tuntu-
massa itse joukkoihin. Tässä mielessä ylin johtomme jäi toiminnassaan liian kaukaiseksi. Tarkkojenkaan numerotietojen tunteminen ei antanut riittävän elävää kuvaa siitä väreilystä, mikä tapahtui taistelujoukoissa tai minkä alaisina ne toimivat. Seurauksena olikin liian hidas reagointi ja parhaatkin vastatoimenpiteet menettivät myöhästyessään merkityksensä. Vuoden 1944 kesäkuun tapahtumien jälkeen virhettä pyrittiin korjaamaan lähettämällä joukkoihin edustajia. Nämä olivat kosketuksessa miehistöön, alijohtajiin sekä komentajiin ja esittivät Päämajalle vallitsevan tilanteen ilman välikäsiä. Ratkaisua on pidettävä erikoisolosuhteiden aiheuttamana ja periaatteessa vähemmän onnellisena, koska se vie helposti ns ”politrukkijärjestelmään”, mikä on suomalaisen luonteelle vieras menettelytapa. Niin valvontaosaston kuin valistuspuolenkin edustajat olivat tarpeen tullen käyneet joukoissa koko sodan ajan. Heidän kokoamansa havaintotulokset olivat kuitenkin sitä siloitellumpia, mitä ylemmälle johdotoportaalle ne menivät. Sillä kukin komentaja halusi kohdaltansa ”siivilöidä” pois hänelle epämieluisia asioita. Erityisen ”menestyksellisesti” on yhtymäporras toiminut tässä suhteessa. Päämaja epäilikin taistelutehon kestävyyttä ja lähetti keväällä 1944 henkilökohtaisen edustajansa⁵ tarkistamaan rintamajoukkojen valmiusastetta. Toimenpiteellä oli taistelutehollisestikin positiivinen vaikutus, mutta se tapahtui kokonaisuuden kannalta liian myöhään. Päämajan operatiivinen johto ja tiedusteluosasto ovat kohdaltansa vastuussa taistelutehon laskemisesta. Yhteistyön puutteen ja keskinäisen epäluuloisuuden takia ne eivät luoneet joukoille edes niitä suurhyökkäyksen torjumiseen tarvittavia edellytyksiä, mitkä olisivat olleet Päämajan määrätävissä.

Ellei virhettä tässä suhteessa olisi ollut, niin miksi sitten suoritettiin henkilöstövaihtoja juuri keväällä 1944, jolloin täydennyksenä tuli kouluttamatonta henkilöstöä? Miksi maatalous- ja vastaavien lomien sekä askartelutöiden annettiin jatkua suurhyökkäyksen alkuun saakka, ja miksi sallittiin etenkin Kannaksella sellaisia linnoituslaitteita, mitkä eivät vastanneet taktillisia ja operatiivisia vaatimuksia? Miksi rintamajoukkojen tiedustelun avulla saatu kuva tulevasta suurhyökkäyksestä ja sellaisenaan esitettynä ylemmille johdotoportaille ei tuonut positiivista tulosta? Kysymyksiä on lukemattomia, mutta vasta-

---

4 Kenraali Laguksen kirjallinen esitys kurikysymyksistä v:lta 1944 (eversti Virkin hallussa).

5 Eversti Nihtilä

usten aika ei ole vielä tullut. Päämaja ottaa joka tapauksessa selvän osavastuun taistelutehon laskemisesta mm joukoille lähettämässään informaatioaineksessa⁶.

Taistelutehon kannalta armeijakuntaporrasta oli pidettävä verraten itsenäisenä. Sillä oli jokseenkin täydellinen aloitevapaus eikä sen suinkaan tarvinnut toistaa muuttumattomina Päämajan ajatuksia. Tosin tämäkin johtoporras oli niin kaukainen, että henkilökohtaiseen vaikutukseen tarjoutui sangen harvoin tilaisuus. Tällöin divisioonien (vastaavien) komentajien arvo nousee huomattavasti, koska heillä oli mahdollisuus vaikuttaa henkilökohtaisilla esimerkeillä ja saada tahtonsa lävitse ”viimeiseen mieheen” saakka. Missä yhtymissä joukko ei nähnyt komentajia keskuudessaan eikä muuten tuntenut heitä, sieltä ovat myös saatavissa runsaimmat esimerkit taistelutehon laskemisesta.

Elävimmän jokapäiväisten taistelutehokysymysten kanssa joutuivat tietenkin tekemisiin johtajat rykmentin komentajista alaspäin. Mielenkiintoista on todeta haastateltujen komentajien yhteinen mielipide, että meillä oli sodan aikana paljon huonoja komentajia. Osa näistä oli lähetetty rintamalle saamaan tarvittavaa kokemusta virkaylennystä tai vastaavaa varten. Toiminnan periaatehan on terve, mutta jos tällainen komentaja ei halunnut syventyä tehtäväänsä tai ei siihen kyennyt, niin häntä oli pidettävä erittäin vaarallisena taistelutehon laskemisen aiheuttajana. Lähinnä ylimmätkin esimiehet olivat usein voimattomia tällaista menettelyä estämään, mistä todistuksena ovat tapaukset, jolloin ylemmän komentajan esittämiä vaihtoja alaistensa komentajien kohdalla ei hyväksytty. Miten haitallisia olivat taistelutoiminnalle tapaukset, jolloin suoranaisessa esimiesasemassa olevat komentajat tai päälliköt eivät ”puhuneet samaa kieltä”, siitä on runsaasti surullisia esimerkkejä⁷. Samoin kuin divisioonien niin joukko-osastojenkin komentajat käyttivät yleensä kolmea tapaa saadakseen tahtonsa lävitse. Ensimmäinen ja ylivoimaisesti tehokkain oli henkilökohtainen liikkuminen puhutteluineen joukkojen keskuudessa. Toinen tapa oli kutsua mies kustakin korsusta komentajan luo, joka informoi heidät ja sai samalla elävän kosketuksen joukkonsa taisteluhenkkeen. Tämän jälkeen asianomaiset miehet kertoivat vaikutuksensa majoituspaikoissansa vastaanottavammalle kuulijakunnalle, kuin mitä alijohtajat olisivat saaneet itsellensä. Näin menetellen on taistelutehoton joukko-osasto muokattu parissa kuukaudessa vaikeissakin olosuhteissa selvästi todettavaksi taisteluteholliseksi joukoksi⁸. Kolmas tapa on saattaa henkilökohtaisilla kirjelmillä tahtonsa jokaisen miehen tietoisuuteen⁹. Menetelmä on osoittautunut tehokkaaksi erityisesti silloin, kun joukko-osasto oli harvassa puolustuksessa ja pataljoonien kaistojen leveys lähenteli kymmeniä kilometrejä. Parhaaseen tulokseen päästiin käyttämällä kaik-

---

6 PM:n kirj n:o 4770/Ttus 2/II b/1 sal/13.7.44

7 Susitaival, P: Rykmentti taistelee, sivut 109, 140 ja 233 tarjoavat eräitä esimerkkejä.

8 Maist E Mielosen luennot SKK:ssa 1952 keväällä, muistiinpanot.

9 Liitteessä 2 on tällaisesta esimerkki.

kia menettelytapoja tilanteen mukaisesti. Yhtäkin tietä kulkien komentaja olisi voinut huomattavasti tukea taistelutehoa ja välttynyt ainakin myötävaikuttamasta sen laskuun.

Pataljoonan komentajalla, komppanian päälliköllä ja joukkueenjohtajalla oli mahdollisuus omin silmin todeta taistelutehon jokahetkinen muuttuminen joukossa. Näistä pataljoonan komentajalle useinkin joukkoyksikkönsä ainoana aktiiviupseerina kuului painavin vastuu¹⁰. Välittömiin johtajavirheisiin on luettava taistelutehoa pahasti järkyttäneet tapaukset, jolloin niin alemmat kuin ylemmätkin johtajat sortuivat lupailun tielle joko ajallisista vaikeuksista johtuen tai heikentyvää henkilökohtaista arvoa kohentaakseen. Ilmiöitä esiintyi kaikilla rintamanosilla ja harvat ovat ne joukkoyksiköt, jotka säilyivät näiltä johtajavirheiltä¹¹. Asian vakavuutta osoittaa kokonaisuudessaan se, että ylipäällikön täytyi puuttua tapahtumiin ja kieltää jokaista esimiesasemassa olevaa lupaa-masta etujen saavuttamista jonkin työsuorituksen (vastaavan) jälkeen¹².

Lupailuilmiöiden tielle ei komentajien ja päälliköiden olisi tarvinnut lähteä, jos he olisivat hallinneet joukkonsa ja heillä olisi ollut luottamus sen suorituskykyyn. Näin siis joukon johtajan yritys saada lupauksilla miehiinsä taisteluhenkeä muuttuikin melkein poikkeuksetta taistelutehoa laskevaksi tekijäksi. Menettelytavan vaarallisuutta ei osattu arvioida. Ilmiön esiintyessä voimakkaimpana vuosina 1941-42 käsitellään asia tarkemmin tuon ajan tapahtumien yhteydessä. Tarkastelun tulos tässä vaiheessa osoittaa, miten jokainen johtoporras joutui tekemisiin taistelutehon kanssa. Ratkaisu etenkin kriittisissä vaiheissa oli suoritettava itsenäisesti ja samoin oli vapaus menettelytapaan nähden. Tulos riippui siitä, nähtiinkö ajassa riittävästi eteenpäin ja käytettiinkö tämä aika oikein.

---

10 Asian elävöittämiseksi otettakoon lukemattomista esimerkeistä eräitä mainontoja. ”Pataljoonaa komensi ensin mies, joka osasi johtaa suomalaisia miehiä taistelukentällä” (IV/3.Pr:n joukkueenjohtaja, kirjallinen lausunto). ”Hän (komentaja) tuntuu olevan oikein mukava mies, kävi yhtenä päivänä minua katsomassa ja sano, että tämä on oikein tärkeä homma” (Sensstson ote 2.3.44 PsD:n sotamiehen kirjeestä vaimolleen). ”Loimolassa sodan loppuvaiheessa olimme päivät ja yöt poteroissa parin viikon ajan. Ei kuulunut minkäänlaista nurkumista, saimme komentajaksi oikean miehen, hän oli kaikissa teoissaan oikeudenmukainen” (I/JR 8:n joukkueenjohtaja, kirjallinen lausunto). ”Pataljoonan komentajan henkilökohtainen osuus oli niin voimakas, että parhaat miehet eivät halunneet häntä jättää mistään hinnasta. Ja vaikka pataljoona pariin kertaan -44 kesällä lyötiin hajalle, oli se jälleen koottuna valmis taistelemaan” (JR 6:n kompp:n päällikkö, kirjallinen lausunto). ”Talin vaiheessa pataljoonan komentaja jätti ratkaisevassa taisteluvaiheessa pataljoonansa ja lähti ”luikkimaan” – asia oli yleisenä puheenaiheena ja miehet olivat masennuksissaan ja haluttomia jatkamaan” (JR 6:n joukkueenjohtaja, kirjallinen lausunto).

11 Tapahtumien luonnetta kuvaavat parhaiten eri kohteista valitut esimerkit. ”III/JR 24:n 9.K:n v 1906-11 syntyneet kiel-täytyivät siirtymästä etulinjaan. Tämän jälkeen käskettiin koko pataljoona kokoon, mutta kokoonkutsumismääräys-tä ei yli 200 mainittuihin ikäluokkiin kuuluvaa miestä noudattanut. – V. 1906-11 syntyneille oli komppanian päällikön ja rykmentin komentajan vs:n toimesta luvattu järjestää kotiuttaminen tai korkeintaan toisarvoisia tehtäviä heti siirron tapahduttua nykyiselle sijoituspaikalle” (PM:n kirj n:o 6923/Valv 2/sal/23.5.42). ”Pataljoonan myöhemmissä vaiheissa vaikutti taisteluhengen ja aiheutti rintamapelkuruutta esim Satulinjoen ja Kotilsalammen taistelut, joista - - - jäl-kimmäisessä lupaus, että pataljoona pääsee lepäämään heti saatuaan vastahyökkäyksellä takaisin JR 45:n menettämät asemat, mutta jota lupausta ei voitukaan toteuttaa - -” (III/15.PrE:n kirj n:o II/18 sal/27.7.44). ”Vetäntymisvaiheessa komentaja sanoi, että jos asemat pidetään klo 09.00 saakka, niin Laguksen joukot tulevat avuksi. Asemat pidettiin klo 11.00 saakka, mutta apua ei tullut ja pataljoona vetäytyi. Ei olisi pitänyt mitään luvata, sillä ennen lupailua taistelu-henki oli hyvä” (ErP 13:n joukkueenjohtajan kirjallinen lausunto).

12 PM:n kirj n:o 2234/Kom 2/29 sal/3.11.41

Eversti Pajari tarkastaa JR 49:n ja ottaa vastaan ohimarssin.

2. Koulutus

Koulutus on jaettavissa kolmeen vaiheeseen, nimittäin rauhan aikana, koulutuskeskuksissa ja rintamalla suoritettuun koulutukseen. Puutteellinen tai virheellinen suoritus yhdessäkin vaiheessa jätti taistelutehohon haitallisen ja vaikeasti poistettavan jäljen. Jo rauhanajan koulutukseemme kohdistettiin moitteita¹³. Koulutuskeskuksissa annettu lyhyt alokaskoulutus ei myöskään voinut tehdä miehistä täysiä taistelijoita¹⁴. Kuinka kohtalokasta täydennyksen työntäminen rintamalle riittämättömän koulutuksen saaneena oli, tuli esille kesän 1944 tapahtumien yhteydessä, jolloin useimpien yhtymien tilinpäätös osoitti valtaosan karkureista olleen nuoria ikäluokkia, joiden rauhanomainen sotilaskoulutus oli jäänyt puutteelliseksi¹⁵. Koulutuksen puutteen erästä seurausta osoittaa myös se, että 2/3 karkureista on hukannut aseensa pakoon lähtiessään. Samaan luokkaan on laskettava joukkojen huolimattomuus muun taisteluvälineistönsä suhteen, kun kesäkuun aikana 1944 menetettiin n 200.000 lapioita, hakkua, piikkilankasaksia jne sekä 80.000 kpl näiden koteloita tai kannikkeita. Tässä suhteessa ei enää yksistään valvonta auttanut, vaan pohja olisi pitänyt saada aikanaan järjestetystä koulutuksesta. Sen osuus liitetäänkin kesän 1944 tapahtumiin eräänä perustekijänä¹⁶. Epäilemättä koulutuksella olisi voitu eliminoida sitä outoutta ja yllättävää, millä pakokauhutapauksissa oli provo-soiva vaikutus. Positiiviset esimerkit osoittavat puolestaan koulutuksen mahdollisuudet taistelutehollisen joukon luomisessa¹⁷. Mitä vaikeammat olivat erikoisolosuhteet, sitä selvemmin tuli koulutuksen puute taistelutehossa esille. Ns saaristopelko oli yleinen riittämättömän koulutuksen saaneen miehistön keskuudessa ja todettiin erityisen voimakkaana Koiviston ja Teikarsaaren taistelujen yhteydessä¹⁸.

Koulutukseen kiinnitettiin erityinen huomio jo vuoden 1941 lopulla sekä Päämajan että yhtymien komentajien toimesta. Hyvänä esimerkkinä on 15.D:n komentajan 16.12.41 laatima yksityiskohtainen ohje palveluksen järjestelystä¹⁹. Yhtymien laatimi-

---

13 Sitä kuvaa seuraava: ”Omien joukkojen epäkohdista voidaan mainita rauhanaikaisen koulutuksen lyhyys, mistä johtuu puutteellinen taistelutaito. Jos rauhanajan koulutus olisi täydellisempi, varsinkin päällystökoulutus, olisivat tappiomme huomattavasti nykyistäkin pienemmät” (JR 9:n kirj n:o 862/I/41 sal/3.10.41).

14 Sitä mm osoittaa 4.D:n komentajan lausunto saapuneesta täydennyksestä. ”Toiminnan aikana on kuitenkin ilmennyt, että ryhmänjohtajien koulutus on puutteellinen ja alokkaiden konetuliaseiden teknillinen tuntemus heikko – kuri ja sotilaallinen käytös heikkoa” (4.DE:n kirj n:o 229/III/16 sal/4.2.44).

15 Liitteessä 3a eräitä esimerkkejä karkurien jakaantumisesta ikäluokittain

16 ”Päällystön ote oli asteettain herpaantunut, kuri laskenut, työpalveluksen järjestely erittäin heikkoa ja koulutus vaja-vaista” (Maj Rautavaara Tiedotusosaston päällikölle 10.7.44). ”Taistelukoulutus laiminlyötiin eikä joukkoja näinollen oltu valmennettu sellaisten tilanteiden varalta, joihin ne Kannaksella joutuivat” (Eversti E Hämäläisen lausunto Kannaksen murtumisen perussyistä).

17 ”Uuden komentajan ottaessa pataljoonan vastaan, joukko oli täysin alakuntoinen ja hajoamistilassa. Kolmen vuorokauden tiukan ja hellittämättömän koulutuksen jälkeen pataljoona oli valmis vaikeaan hyökkäystehtävään” (3.Pr:n kompp:n päällikön kirjallinen lausunto).

18 MerivE:n kirj n:o 157/Val /I a sal/7.7.44

19 15.DE:n kirj n:o 1426/III/65/16.1.41

en täydellisten ohjeitten perusteella piti joukko-osastojen komentajien antaa tarkemmat ohjeet niin viikottaisista palvelussuunnitelmista kuin päiväpalvelusohjelmistakin. Joukko-osastot, joissa on todettavissa taistelutehon laskemista, eivät kuitenkaan näytä näin menetelleen, vaan laimensivat koulutuskäskyjä esimerkiksi jäljentämällä niistä vain tyypistettyjä otteita. Rykmentin adjutantti on hoitanut asian edelleen, kuten muutkin juoksevat asiat. Heikko väliporras olisi vaatinut aktiivisia joukkoyksikön komentajia, mutta negatiivisten lausuntojen runsaus osoittaa laiminlyöntien jatkuneen perusyksikköihin saakka. Tämä aiheutui lähinnä siitä, että nähtiin koulutuksessa etupäässä muodollinen välttämättömyys tajuamatta sen perusolemusta ja päämääriä, mihin sillä olisi päästy. Muita syitä olivat koulutuksellisesti vaikeat olosuhteet ja erityisesti reservijohtajiston tottumattomuus kouluttajina. Aktiivipäällystö olisi tässä suhteessa voinut tehdä paljon asian hyväksi. Pitäessään kuitenkin liiaksi ”kynttiläänsä vakan alla” se ei tukenut riittävästi reservipäällystöä. Päällystö kokonaisuudessaan kantaa vastuun aliupseerien arvovallan laskemisesta²⁰. Välinpitämättömyyttä koulutusta kohtaan lisäsi sekin, että saavutettujen hyökkäysvoittojen jälkeen tunnettiin oma oppineisuus riittäväksi ja oltiinhan sitäpaitsi sodassa, minkä piti olla itsessään parasta koulutusta. Rintamavastuussa olevan joukon koulutus oli myös monin verroin vaivalloisempaa kuin reservissä olevan. Tämä koski niin yhtymiä kuin joukko-osastojakin. Niinpä ”rintamayhtymät” kadehtivatkin Panssaridivisioonaa, joka pitkinä reservissäoloaikoinaan pääsi hyviin koulutustuloksiin. Tavaliselle jalkaväkiryhtymälleen ei tilaisuutta sellaiseen koulutusvaiheeseen tarjoutunut.

Koulutuksen järjestely vaati myöskin johtajistolta lisäponnisteluja ja esimies, jota ei vastuuntunne painanut, löysi kyllä kiertoteitä. Ellei kouluttaja nähnyt vaivaa uuden ja kiinnostavan keksimiseksi, vaan otti tehtävän vastaan välttämättömänä pahana, niin tulos ei tietenkään voinut olla taistelutehon kannalta rakentava²¹.

Ylempien johtoportaiden, jotka tajusivat koulutuksen merkityksen koko laajuudessaan, olisi pitänyt jatkuvasti selvittää joukoille, mitkä arvot olivat kyseessä ja mihin päämääriin oli pyrittävä. Käskeminen ei yksistään riittänyt. Sen sijaan tehokkaampi valvonta ja jopa menettelytapojenkin antaminen olisi ollut tarpeellista.

20 ”Upseerien on valvottava, että alipäällystö vaatii miehistöltä ja alemmiltaan kunniantekoa. Alipäällystön on käsitettävä, että heidän arvovaltansa on välttämättömyys armeijamme taistelukunnon parantamiseksi” (JR 10:n kirj n:o 658/Kom/20b/4.3.44).

21 Tältä taholta otettakoon eräs esimerkki. ”Mutta se tahtoo olla sellaista täällä, että pääsi kuinka helpolla hyvänsä, niin kyllä se tahtoo aina jonkin verran hatuttaa. Meidänkin olisi lähdeittävä harjoituksiin tänä iltana. Ja sekös sitten tuntuu vaikealta harjoituksiin lähtö, niinkuin tervan juonti” (Senstston ote PsD:n sotamiehen kirjeestä 31.1.44).

3. Taistelutottumus

Joukko ei ole taistelutehollinen, ellei se omaa riittävässä määrin taistelutottumusta. Koulutus voi jossakin määrin ylläpitää hankittua taistelutottumusta, mutta tuntuvin vaikutus on kuitenkin aktiivisuudella. Sodan alkua- ja loppuvaihe liikkuvine sotatoimineen suorastaan pakottivat tällaiseen toimintaan. Näin ollen aktiivisessa toiminnassa tapahtuneet laiminlyönnit voidaan ajallisesti määrätä asemasotavaiheeseen ja käsitellä siinä yhteydessä.

Aktiivisen toiminnan välittömänä tuloksena on taistelutottumus. Sen osuuden taisteluhengen Päämajakin hyväksyi määritellesään karkausilmiöiden syytä kesän 1944 tapahtumien yhteydessä ja myöntäessään taistelutottumattomuuden aiheutuneen ”tunnetuista syistä”. Taistelutottumuksen puuttumisella todettiin olevan selvästi kielteinen vaikutus taistelusuoritusten tasoon. Joukko, jolla ei ollut taistelutottumusta tai oli sen menettänyt, ei ollut myöskään virittynyt äkillistä taistelua varten ja vaati oman aikansa, ennenkuin se henkisesti, taidollisesti ja fyysillisesti oli päässyt sotatoimien edellyttämälle tasolle. Ainakin tässä mielessä venäläisten suurhyökkäys sai etumatkan, jota sitten lyhennettiin Kuuterselässä ja päästiin tasoihin Vuosalmen – Talin maastoissa. Taistelutottumuksen puute havaittiin kyllä sodan kestäessä etenkin niissä yhteyksissä, jolloin jouduttiin tekemisiin vihollisen voimakkaiden paikallisten hyökkäyksien kanssa. Niinpä oli saatettu ylijohdonkin tietoisuuteen jo 1943, miten joukot ovat tottumattomia liikkeiden suorittamiseen vihollisen tulipeitteessä ja kuinka lamauttava vaikutus on tulella todettu olevan taistelutoiminnasta jonkin aikaa poissaollessiin joukkoihin. Joukko, joka oli menettänyt taistelutottumuksensa tai ei ollut sitä omannutkaan, joutui taistelujen alettua hankkimaan sen kalliilla hinnalla.

4. Kuri

Taistelutehon tekijänä kurin merkitystä osoittaa, että sen heikkoutta tai puuttumista pidettiin taisteluhengen laskun eräänä pääsyyntä²². Asiaa käsittelevät lausunnot ovat etupäässä komentajien itsekritiikkiä vetäytymisvaiheen päätyttyä, mutta kurin merkitys tiedettiin kyllä koko sodan ajan ja jo sotaan lähdetessä²³.

---

22 Mainittakoon tässä asiaa kuvaavia sodanaikaisia komentajien lausuntoja: Eversti Hämäläinen: ”Kova kuri on taistelun ainoa perusta”. Kenraali Lagus: ”Pääsyyntä (1944 kesän murtumaan) on ollut armeijan suurin ja keskeisin heikkous: kurin puute. Kuria ei opeteta sitä vaaditaan”. Eversti Savonjousi: ”Kurista tingittiin liian paljon. Rautainen kuri luo rautaisen taistelutahdon”. Kenraali Autti: ”Tehokkain ja paras keino hiippailuilmion ehkäisemiseksi on tiukan, sotilaallisen kurin ylläpitäminen”. Kenraali Laatikainen: ”Kurikysymyksen, joka laajakantoisuutensa takia saattaa olla ei yksinomaan mielialanhoidon vaan koko taistelun avainprobleema, kipeys tunnetaan nimenomaan karkuruutena, jota onkin useimmissa tapauksissa pidettävä puhtaasti kurittomuusilmiönä”. (Lausunnot ovat Tiedotusosaston Kannaksen murtumista käsittelevistä yhteenvedoista, sota-arkisto).

23 Niinpä kenraali Pajari toteaa kesäkuussa 1941: ”Vasta sen jälkeen kun joukoissa vallitsee ehdoton kuri, voidaan siltä odottaa saavutuksia niin hyvin vaativien marssien kuin raskaiden taistelujenkin aikana” (18.DE:n kirj n:o 54/III/2 sal/26.6.41).

Joukoilta vaadittiin mielialailmoitukseen erityinen kuripykälä, missä ei kuitenkaan toteamuksen ohella esiintynyt mitään rakentavaa. Kurikysymys näyttää muutenkin sitoutuneen siinä määrin mielialailmiöihin, että se monen yhtymän ja joukko-osaston kohdalta jätettiin vaikeana tapauksena erillisenä käsittelemättä. Kuri yhdistettiin mielialaan ja ne joko kohosivat tai laskivat rinnakkain²⁴.

Melkein kaikki kielteiset ilmiöthän katsottiin aiheutuneen kurin puutteesta tai heikkoudesta. Tämän vuoksi on myös ymmärrettävää, ettei niin laajaa toiminta-aluetta voitu hallita asiaan syventymättä. Toisin sanoen kuria ja sen henkistä pääomaa ei voitu pakottamalla saada esille, vaan ne oli synnyttävä oikean toiminnan kautta. Sillä kovinkaan muodollinen kuri ei antanut takeita, että sen alaisuuteen taipunut joukko olisi ollut taisteluteholtaan luotettava. Paitsi omia esimerkkejämme, saksalaiset olivat erinomaisena osoituksena, miten muodollisen kurin taitaminen ei luonut meikäläisiin olosuhteisiin taistelutehollista joukkoa²⁵.

Vanhentunut ja käytännöstä poistettu JO I sanoo kurista, ettei se ole orjallista alistumista, vaan luottamuksellista toimintaa johtajan tahdon mukaan. Tämä tosiasia piti sodassakin paikkansa ja johtajansa tahtoa noudattava joukko oli sekä kurinalainen että taistelutehollinen. Se oli myös muodollisessa puolessa silloin moitteeton. Päämäärä oli selvä, keinot oli kunkin komentajan ja päällikön keksittävä. Kuka herkeämättä sen hyväksi ponnisteli, hänellä oli suuri mahdollisuus taistelutehollisen joukon luomiseen. Kuka ei jaksanut kysymykseen syventyä ja jätti asian vain toteamuksen varaan, hän ei kyennyt riittävässä määrin hallitsemaan taistelussa joukkoansa.

5. Rangaistukset

Rangaistusta pidettiin välittömimpänä kurin tehostamiskeinona ja usein samaistettiin kuriin. Kuten yleensäkin väärin käytetty hallintakeino, niin myös rangaistus joko ajallisesti tai asiallisesti virheellisesti toimeenpantuna on vaikuttanut taisteluhengen huonontavasti. Taistelutehon kannalta rangaistus ei ole vain yksilöön kohdistuva, vaan on nähtävä sen vaikutus suurempaan joukkoon. Tämä edellyttää verraten kovia rangaistuksia ja usein joudutaan tilanteeseen, missä yksilö on inhimillisesti katsoen uhrattava yhteisen edun vuoksi.

Edellä olevaan tulokseen on päädytty kielteisten esimerkkien johdosta, mitkä aiheutuivat nimenomaan asemasodan aikana liian lievista ”rauhanomaisista” rangaistuksista. Rangaistavia tekoja kyllä oli²⁶, mutta raskauttavienkaan asianhaarain vallitessa suorite-

---

24 Tiedotusosasto komentoesikunnan päällikölle 8.4.42 (Sota-arkisto).

25 Ev Viiklan kirjallinen lausunto 21.9.41 (Sota-arkisto).

26 Liitteessä 4 esitetty taistelutehon kannalta tärkeimmät sotilasrikokset (liitteet 4a ja 4b).

tut rikokset johtivat harvoin SRL:n edellyttämiin sodanmukaisiin rangaistuksiin. Kenttäoikeuden tuomiot olivat olosuhteiden pakosta usein ehdollisia. Tämän vuoksi jäi myös välittömiin taistelutoimintoihin liittyvien rikosten rankaisuteho niin päällystölle kuin miehistöllekin sangen epämääräiseksi. Niinpä jouduttiinkin tilanteeseen, missä kenttäoikeuden tuomiot järjestysrangaistuksista puhumattakaan, näyttivät menettäneen merkityksensä.

Esiintyi tapauksia, jolloin miehet pyrkivät kärjistämään tilanteen niin pitkälle, että heidät passitettaisiin kärsimään vapausrangaistusta päästäkseen irti rintamaelämän yksitoikkoisista epämukavuuksista²⁷. Asiantilan heikkoutta osoittaa sekin, että miehistö itse lausui paheksumisensa liian lievien rangaistusten johdosta, etenkin jos kyseessä olivat rintamatoimintaan liittyvät rikkomukset²⁸.

Taistelutehon laillista tukea järkytettiin epäilemättä silloin, kun rangaistuksissa lähdettiin kulkemaan ns mielialalinjaa. Syy on löydettävissä Talvisodan hyvähenkisyydestä, jolloin rangaistusprobleema ei tullut niinkään esille. Kuviteltiin asian olevan edelleenkin samalla tavoin eivätkä lujat otteet sopineet vielä kotirintaman ja kansanluonteen tyyliin. Vasta pakko palautti rangaistukset sodan sallimaan ja edellyttämään kovuuteen. Rintamakarkuruuden estämiseksi ja kurin palauttamiseksi nähtiin eräänä keinona vain kovat toimenpiteet aina kuolemanrangaistuksiin saakka²⁹. Rangaistuksiin yhdistettiin usein arvo- ja kunniamerkkien menetys, millä oli myös tehokas psykologinen vaikutus. Taisteluteho oli löytänyt laillisen tuen. Minkään yhtymän mielialatutkimukset eivät osoittaneet rintamamiesten reagoineen negatiivisesti kovennettuja rangaistuksia vastaan silloin, kun ne pantiin toimeen heti rikoksen tapahduttua.

6. Fyysillinen kestävyys

Fyysillisen väsymisilmiön kanssa joutuivat kaikki johtoportaat tekemisiin, joskin niiden oli usein vaikea tässä suhteessa ymmärtää toisiansa. Sillä tavallisestihan suurimmat menestykset olivat saavutettavissa silloin, kun joukot oli pakotettu yli-inhimillisiin ponnistuksiin ja kestävyysrajalle, koska vihollinenkin oli samassa tilassa ja näin ollen laadullinen paremmuus ratkaisi. Näin ylijohdon pakottamana keskijohto joutui toimimaan ikäänkuin piiskurina ja alijohto fyysillisiin vaihteluihin välittömästi sidottuna asetettiin ”selkä seinää vasten”. Fyysillinen väsymys tuo tullessaan taistelutaidollisen heikentymisen ja kun siihen poikkeuksetta liittyy myös henkinen lamaantuminen, on kysymyksessä taistelutehon laskuun voimakkaasti vaikuttava ilmiö.

27 AunRE:n kirj n:o 1650/Ttus 1.L./sal/22.6.43

28 3.DE:n kirj n:o 133/Valistuststo/1 f/sal/3.2.44

29 Liitteessä 5 on tilasto kuolemanrangaistuksista.

Fyysillinen väsymys on vaikutukseltaan ajallinen tekijä, jonka poistamiskeinojen olisi pitänyt olla johdon tiedossa. Tapaukset esiintyvät runsaimpina hyökkäysvaiheen aikana ja tulevat sen yhteydessä tarkemmin käsitellyiksi. Fyysillinen väsymys sekaantuu useimmiten muihin kielteisiin ilmiöihin, joista ensi sijassa on mainittava sosiaalipsykologisten tekijäin aiheuttamat. Näinhän oli esimerkiksi viivytysvaiheen aikana, jolloin kuolemanpelko ja muut järkytykset usein tukahduttivat inhimillisen väsymyksen. Yhteisesti fyysillisten ja psykologisten tekijäin kielteinen vaikutus tuntui myös voimakkaimpana ja seurauksena oli tavallisesti taistelusuorituksen epäonnistuminen. Tässä mielessä onkin nähtävä fyysillisen väsymyksen vaarallisuus ja estävien ennakkotoimenpiteitten merkitys.

Tulitauon aikana on tykkimiehen ajatukset siirtyneet kotiin, kirje on aloitettu, mutta paperille on vasta ennättänyt piirtyä ”Rakas X”, kun väsymys vie voiton.

B. Materiaaliset tekijät

Yksilön henkilökohtainen panos ja joukon urhoollisuus eivät pääse oikeuksiinsa, ellei samalla ole riittäviä materiaalisia ja teknillisiä edellytyksiä. Nämä yhdessä luovat takeet taistelun menestykselliseen suorittamiseen siinä tapauksessa, jos saatavissa olevaa materiaalia osataan oikein käyttää. Vertailukohdan tässä suhteessa antavat vihollisen menettelytavat ja vaikutusmahdollisuuksien arviointi. Niille on löydettävä vastapaino joko laadussa tai taidossa. Näiden paremmuudesta vastustajaan nähden riippuu suuresti taistelutehon olemassaolo ja kestävyys.

1. Aseistus

Taistelutehon erään kulmakiven muodostaa vastustajan veroinen ja käyttäjänsä hallittavissa oleva aseistus. Ellei näin ole asianlaita, niin kysymyksestä muodostuu taistelutehoa huonontava tekijä. Lukuisat esimerkit sodan alussa osoittavat, miten miehet, jotka eivät olleet saaneet riittävää koulutusta heille määrätyn aseiden käytössä, tunsivat itsensä epävarmoiksi, hermostuivat ja saattoivat täydellisesti lamaantua. Tapausten runsaus saa osittain selvityksensä siitä, että 1941 jouduttiin uuden organisation takia ottamaan perustettuihin joukkoihin miehistöä, joka ei ollut tehtävänsä koulutettu. Eikä tilanne joka suhteessa parantunut sodan kestäessäkään, sillä monin paikoin määrättiin mm raskaille aseille ampumarajoituksia a-tarviketilanteen takia. Ampumislupa oli suorasuuntausaseille saatava jopa pataljoonan komentajalta saakka. Tavallisesti jäi silloin ”herkullinen” maali ampumatta. Tällä seikalla näyttää olleen haitallinen vaikutus taistelutehoon niin henkisesti kuin taistelutaidollisestikin. Oma osuutensa tuli olemaan myös sillä, että kaikki aseet sodan aikana heikkenivät sekä kuluivat ja mahdollisuudet uusimiseen jäivät vähäisiksi.

Joukkojen havaitessa, että heidän aseistuksensa oli vihollisen aseistusta heikompi, taistelutehon perusta järkkyy. Erityisen voimakkaana tämä esiintyi kesällä 1944, jolloin panssaritorjunta-aseistuksemme todettiin riittämättömäksi, mikä teki rintamajoukkoihin masentavan vaikutuksen. Ei ole ihme, jos hätätilassa aseita käytettiin nykyisen käsityksen mukaan taktillisesti väärin. Niinpä esimerkiksi joukot tuntiessaan turvattomuutensa vaativat vähäisiä panssaritorjuntatykkeitä aivan etulinjaan³⁰. Tilanne korjaantui taisteluhengen kohdalla tuntuvasti, kun vetäntymisvaiheen loppupuolella saksalaiset lentokoneet ja rynnäkkötykit ilmaantuivat. Panssaritorjunta-aseitten yleistymisen vaikutus myöskin uutta uskoa ja on paljon komentajia, jotka väittävät, että vain tämä sai joukkojen taisteluhengen kohoamaan ja teki torjuntavoiton mahdolliseksi³¹.

30 Evltn K J Mikolan luento syksyllä 1951, muistiinpanot.

31 Asian positiivista puolta kuvaa lause kirjotteesta: ”Nyt meillä on tulossa niin hyviä pelejä, että nauraen menee taisteluun vastedes” (Senstston ote 3.D:n ups:n kirjeestä 16.7.44).

2. Asevaikutus ja taistelujen luonne

Mitä kauemmaksi joukko oli irtaantunut taistelutuntumasta ja mitä vähemmän se luotti omaan aseistukseensa, sitä otollisemman maaperän se tarjosi vihollisen asevaikutukselle. Koulutuksen avulla olisi tietenkin voitu luoda muodolliset edellytykset tykistötulen ja lentopommitusten kestämiseen ja samalla lisätä henkistäkin kestävyyskykyä. Tällöin siirtyminen hiljaisesta vaiheesta suurhyökkäyksen piiriin olisi ollut helpompaa. Asian ollessa kuitenkin toisin mursi Kannaksellakin vihollisen materiaaliyivoima voimakkuudellaan yllättäen ja häikäilemättä käytettynä paikatellen sekä asemat että taistelutehon. Pahimmin ovat taistelutehoa järkyttäneet tykistötuli ja lentopommitukset, mitä todistavat sensuroidut kirjeet sekä karkaamistapaukset.

Asevaikutus lyö leimansa taistelujen luonteeseen, joiden kovuus varsinaisesti paljastaa taistelutehon olemassaolon ja kestävyuden. Kovat ja pitkät taisteluvaiheet aiheuttavat fyysillistä väsymystä sekä henkistä järkytystä heikentäen vastaavasti taistelutehoa. Tämähän esiintyi erityisen selvänä niin hyökkäys- kuin vetäytymisvaiheenkin aikana³².

Taistelujen kovuus tuntui sitä voimakkaampana, mitä heikomman taisteluhengen omaava joukko oli kyseessä. Tähän liittyi tavallisesti joko rakentavana tai repivänä tekijänä osuus, mikä oli taistelutulosten merkityksellä. Taistelut saivat olla koviakin ja tappiot raskaita, mutta jos saavutettiin näkyvä torjunta- tai hyökkäysvoitto, niin taistelutehon todettiin lujittuneen³³. Päinvastainen ilmiö oli hyvin yleinen esimerkiksi vetäytymisvaiheen aikana, jolloin venäläisten voitot aiheuttivat masennustiloja niissäkin joukkoosastoissa, jotka eivät vielä olleet taisteluihin osallistuneetkaan. Poistaakseen tällaisen taisteluhenkeä laskevan tekijän yhtymät aikoivat suorittaa joukkojensa informointia selostamalla saavutettuja torjuntavoittoja³⁴. Tulokset todettiin sangen positiivisiksi.

3. Linnoituslaitteet

Aseistuksen rinnalle on vastaavanlaisena ja välittömänä taistelutehollisena tekijänä kohotettava linnoituslaitteet. Niiden osuus tulee esille suojana vihollisen asevaikutusta vastaan, majoituskysymyksenä ja ympäristötekijänä sekä omien aseitten toimintamahdollisuuksien parantajana. Ratkaisevasti vaikutti se, luottivatko joukot etukäteen puo-

---

32 Yksityinen rivimies tuntee ja kärsii välittömästi taistelun kovuuden, mistä eräänä tunneilmaisuuna seuraava esimerkki, mikä samalla paljastaa myös informoinnin puutteen: ”Tää nykyinen olinpaikka on täysi helvetti kun aina tärisee ympäri vuorokauden – loppuisi vaan tämä mieletön sota, olis muuten mitä tahansa, eihän meiltä mene se olematon isänmaa” (Senstston ote 4.D:n sotamiehen kirjeestä 12.7.44).

33 Kuvaavana piirteenä siitä, minkälaisen hurmioituneen taisteluhengen valtaan taistelumenestys voi miehistön saada, on seuraava ote: ”Mutta sitten käännyimme ryssiä päin, mennä jyräsimme voiton varmoina ja iskimme yhteen aattoiltana ja siitä kehittyikin hurja piirileikki – leikki oli tulinen, mutta tulos oli kaunis” (Senstston ote PsD:n sotamiehen kirjeestä 3.7.44).

34 Kenrmaj Tapola oli ensimmäisiä alotteentekijöitä (2.DE:n komento-osaston päällikön haastattelulausunto).

lustuslaitteisiinsa ja kykenivätkö ne käyttämään niitä ikäänkuin kysymyksessä olisi ollut henkilökohtainen ase. Täten on myös selvitettävissä joukkojen inhimillinen halu pysyä asemissa, joihin olivat tottuneet sekä omakohtainen innostus rakentaa niitä asemia, joissa tiesivät joutuvansa taistelemaan. Niinpä ei olekaan ihmeteltävä joukkojen taisteluhengen alenemista niiden joutuessa siirtymään uusiin aseisiin ja vieraalle kaistalle. Johtajiston kohdalla tunne purkautui esille moitiskeluna kaistalla aikaisemmin olleita joukkoja kohtaan. Tavallisesti väitettiin, etteivät nämä olleet tehneet mitään asemien hyväksi tai tehty oli taktillisesti aivan väärin.

Valaisevana esimerkkinä mainittakoon 10.D:n vaihto 18.D:n kanssa, mistä voidaan sanoa, ettei yli vuoden etulinjasta poissa ollut 10.Divisioona ennättänyt ”omaksua” asemia ennen suurhyökkäyksen alkua. Lisäksi asemien taktillinen sijoitus ja teknillinen kesto-kyky olivat sellaiset, etteivät niihin voineet luottaa enempää miehistö kuin päällystökään. Taistelutehoa oli siis jo etukäteen järkytetty ja kun epäluulot asemien toimintakelpoisuuteen nähden osoittautuivat suurhyökkäyksen alkaessa oikeiksi, niin murtui taisteluteho samassa suhteessa kuin asematkin. Sama oli oikeastaan V-T asemankin kanssa, sillä tärkeydestään huolimatta se pysyi joukoille murtumiseensa saakka vieraana. Tosin yhtymiä oli käsketty tarkoin tutustuttamaan päällystönsä tulevaan asemaan niin teknillisesti kuin taktillisestikin järjestämällä karttatarjoituksia asema-alueella. Käsky näytetään yleensä kuitatun parilla tutustumiskäynnillä, mitkä kykenivät osoittamaan vain aseman kesken-eräisyyden. Asiasta käydyissä keskusteluissa ilmeni päällystön epäluulo aseman tarjoamiin torjuntamahdollisuuksiin³⁵.

Me emme yleensäkään voi ylpeillä sodanaikaisella asiallisella linnoitustaidolla ja kun hiljainen asemasotavaihe suosi mukavuus- ja viihdytysnäkökohtia, joutui laitteiden lujuus kärsimään näiden kustannuksella. Tilanne kyllä tunnettiin ja monissa yhteyksissä havaittiin, että etulinjan poterot ja korsut eivät kestä voimakasta tykistökeskitystä. Tämän seikan todettiin vaikuttavan heikentävästi joukkojen taistelukykyyn. Parannuksiin päästiin hitaasti eikä laisinkaan kaikilla rintamanosilla. Saatujen kokemusten jälkeen onkin myönnettävä, että taistelutehon kannalta turvallisuusnäkökohdat olisi ollut ehdottomasti asetettava mukavuusnäkökohtien edelle. Samoin olisi pitänyt siirtyä vallatun alueen jälleenrakentamiseen ja puhdetyöteollisuuteen vasta sen jälkeen, kun linnoituslaitteet olisivat vastanneet taistelun vaatimuksia. Kaikkien näiden kysymysten ratkaisumahdollisuudet olivat armeijan omissa käsissä. Laiminlyönnit osoittavat, että asioiden keskinäistä tärkeysjärjestystä ei nähty oikeassa valossa.

35 Paljoa paremmin eivät linnoituslaitteet kohottaneet taisteluhenkä Itä-Karjalassakaan, mistä väläyksenä pataljoonaportaan mielipide. ”Pisin linjan tuottama pettymys alensi mielialaa. Tiestä kauempana vasemmalla oli vain esteitä ja pesäkkeitä” (III/15.PrE:n kirj n:o II/18 sal/27.7.44).

4. Huolto

Johtoportaitten kannalta huolto on selvästi materiaallinen ja taistelutaidollinen tekijä. Rivimies tuntee kuitenkin asian henkilökohtaisena ja senpätähden huollon vaikutus joukkoihin on suuressa määrin psyykillistä laatua. Huollossa aiheutuvat häiriöt ovat luonteeltaan sellaisia, että ne kykenevät tukahduttamaan taistelutoiminnan. Vaikutus taisteluhengen on kuitenkin osoittautunut tilapäiseksi ja suurin toimenpitein poistettavaksi.

Kokonaisuutena ottaen näyttää huolto armeijan piirissä selviytyneen sodan ajan vaikeuksista hyvin. Tosin on ollut joitakin erikoisolosuhteista johtuneita kielteisiä tapauksia ja täydentävän huollon kannalta kriittisiä, lähinnä vuodenaikoihin liittyviä ylimenokausia, jotka joukkojen keskuudessa ymmärrettiin ja korjautuivat jälkeä jättämättä.

Ruoka kuljetetaan etulinjaan huonoilla teillä ja metsäpoluilla miesten laittamilla reen tapaisilla ajoneuvoilla, joita nimitetään purilaiksi.

Kuormitettuja hevosia viemässä muonaa ja panoksia etulinjoille.

Välittömiin taistelun tekijöihin kuuluvat ampumatarvike- ja lääkintähuolto. Nämä huollon lajit ovat siksi tärkeitä, että niiden rinnastaminen aseistukseen on taistelutehon kannalta oikeaan osunut. Sikäli kun ratkaisumahdollisuudet ovat olleet sotilasjohdon käsissä, moitetta on vaikea löytää.

Tärkeä merkityksensä käytännössä ja mielialaan oli myös siviilipaketeilla sekä miesten omakohtaisilla huoltotoimenpiteillä. Valistustoimintakertomukset mainitsevat harvoin huollon negatiivisena tekijänä ja gallup tutkimuksen tulos jätti sodan aikanakin huollon verraten vaatimattomaan asemaan³⁶. Samaan arvoon on asetettava vuoden 1942 lopulla kireäksi kehittynyt valaistuskysymys ja ajoittain myös syöpäläisten esiintyminen, mitkä kyllä häiritsivät mielialaa, mutta mitään todisteita ei ole niiden ulottumisesta taistelutehoon. Ainoastaan silloin, kun on epäilty huoltopalvelun epätasaisuutta ja suoranaista vääryyttä, negatiivinen vaikutus taisteluhengen on ollut voimakasta ja nopeata.

Kotirintamalta on tullut paketti, josta yhteisesti nautitaan.

Jos huolto pääsee vaikuttamaan mielialaa syvemmälle tai taistelutaidollisiin tekijöihin, silloin sen huonontuva osuus taistelutehoon on ollut ilmeinen, mistä yksityiset tapaukset eri rintamilla antavat viitteen. Aina ajankohtaisena huolto tarjosi miehistölle erinomaisten kompleksien purkamiskohteen ja johti herkästi arvosteluun³⁷. Tämänlaatuisiin esimerkkeihin on sanottava, että puhuttiin enemmän ”periaatteesta” kuin asiallisuudesta. Sillä häviävän harvat ovat ne tapaukset, jolloin joukkojen huollon puutteen takia piti lähteä karkuun tai luopua taistelutehtävistä.

C. Sosiaali-psykologiset tekijät

Johtajiston mielipide psykologisten tekijäin arvosta jakaantui kahtia niin sodan aikana kuin sen jälkeenkin³⁸. Jos nämä suunnat nimetään, niin toiset edustivat ns kuri- ja toiset mielialalinjaa, joskaan ero ei ollut kovin jyrkkä. Välittäviäkin mielipiteitä esiintyi, mutta tavallisesti painopiste kallistui jommalle kummalle puolelle. Taistelutehoon vaikuttavas-

37 Tätä kuvaa esimerkiksi seuraava ote: ”Lomalla olevat sotilaat ovat näyttäneet olevan tyytymättömiä varsinkin ruuan suhteen rintamalla. Kertovat, että kyllä herroilla on, mutta tavallisella rintamasoturilla ei. Pojat tuumivat, että niillä sapuskoilla ei hyökätä” (Vesilahti 15.8.42, ote kotirintaman tiedoituksista).

38 Liitteessä 8 on yhteenvedo amerikkalaisten tutkimustuloksista joukkojen psyykkisestä reagoinnista taistelun eri vaiheissa.

sa sosiaali-psykologisessa alueessa voidaan käsittelyä varten erottaa pääryhmiksi yksilölliset mielialatekijät sekä joukkoihin vaikuttavat propagandatekijät ja kolmanneksi miehistöaines, joka muodostaa edellisten toiminnalle varsinaisen maaperän.

1. Mielialatekijät

Mielialatekijöiden osuus taistelutehoon on vaikeasti määriteltävissä niiden yksilöllisen vaikutuksen ja nopean muuttuvaisuuden vuoksi. Puolustusvaiheen aikana ajaututtiin linjalle, missä mieliala käsitettiin suunnilleen samaksi kuin taisteluhenki. Vetäytymisvaiheen kokemuksen perusteella heilahdettiin taas toiseen äärimmäisyyteen ja nähtiin mielialan palvonta pahimpana taistelutehon laskuun vaikuttavana tekijänä. Joka tapauksessa mielialakysymykset ovat merkittävällä tavalla vaikuttaneet sodan ajan ratkaisuihin ja taistelusuorituksiin. Voidaan tietysti väittää, että kaikilla tapahtumilla on osuutensa mielialaan, koska se on kerran totta. Kuitenkin on erotettavissa eräitä toimintoja tai syitä, joilla on ollut suorastaan pysyvä ja hallitseva vaikutus mielialaan. Sieltä ne ovat sitten välillisesti heijastuneet muihin psykologisiin tekijöihin.

a. Virkistystoiminta

Mielialatekijöistä virkistys- tai sodanaikaiselta nimeltään viihdytystoiminta on saanut eniten arvostelua osakseen. Puhtaan virkistystoiminnan arvoa sotaväsymyksen lieventäjänä ei voida väheksyä. Sillä sotaväsymys on eräs taistelumoraalin pahimmista vihollisista ja pyrkimys sen poistamiseen on aivan luonnollista. Sitä ei pitänyt kuitenkaan liioitella eikä lähteä epätarkoituksenmukaisen toiminnan tielle.

Viihdytystoiminnan arvoa osoittavat lukuista maininnat rintamamiesten kirjeissä³⁹. Viihdytyskiertueet eivät tietenkään yksin kyenneet kilpailemaan sotaväsymyksen kanssa, sillä lukumäärä jäi suhteellisen vähäiseksi eikä ohjelmakaan ollut aina rakentava. Tässä suhteessa keskitetyn johdon ja valvonnan puute oli tunnettua. Joukkojen asennoituminen oli sangen kriittistä ja niinpä esimerkiksi moraalittomat esitykset tuomittiin empimättä. Suorastaan kielteinen vaikutus viihdytystilaisuuksilla oli silloin, jos miehet joutuivat niitä nähdäkseen tekemään pitkiä matkoja. Viihdytystoiminnassa olisi avautunut tilaisuus isänmaallisten aatteiden läpiajamiseen ilman suomalaiselle vastenmielistä propagandan tuntua. Taistelutehon kannalta tärkeä tilaisuus jätettiin kuitenkin käyttämättä.

39 ”Siinä (tark viihdytyskiertuetta) esiintyivät hyvät taitelijat ja tanssijat. Ei ollut ikävä heidän esityksiään katsellessa, kyllä tuollaiset piristää” (Korpr S vaimolleen. PM:n kirj n:o 4165/Ttus 2/sal/21.6.43).

Jali-pelle saavuttaa yleisön suosion.

Terve virkistysmuoto oli urheilu, jota kilpailumielessä esiintyi kaikilla rintamilla. Massaurheiluun eivät olosuhteet kuitenkaan antaneet mahdollisuuksia ja niinpä urheilu jäi etupäässä lajinsa tekijämiesten harrastamaksi. Virkistysmuoto ei tullut suurten joukkojen omaisuudeksi ja erityisen ”pahaa verta” näyttää herättäneen urheilijoitten runsas lomansaanti valmennus- ja kilpailumatkoja varten tai siirto suorastaan selustajoukkoihin. Mihin olisi päästy, jos jokaisessa piilevä kilpailuvietti olisi tuotu taistelutoimintojen piiriin eikä sijoitettu sitä urheilukentän suppealle alueelle? Asia jäi meiltä laajemmalti kokeilematta. Sen sijaan vastustajiltamme ei ainakaan yrityksiä puuttunut⁴⁰.

Virkistystoiminnan jatkuvasti kasvavana osana oli ns puhdetyötoiminta, mikä johdatti maanviljelyksestä käsityöharrastuksen ja jopa tehdasteollisuudenkin kautta liiketoi-

40 Liitteessä 9 erillinen esimerkki.

minnan piiriin⁴¹. Alkuaan pelkäksi mielenvirikkeeksi tarkoitettu harrastelu paisui siinä määrin, että se alkoi kilpailla tärkeydessä suoranaisten rintamatoimintojen kanssa. Virkistystoiminta olisi pitänyt käsittää vain taistelun osasuorittajana. Sen olisi myös pitänyt palvella sodan kokonaisuutta ja tähdätä sodan loppuratkaisuun. Toiminnan liiallinen korostaminen tai aliarvioiminen vei taistelutehon kannalta väärille jäljille.

Viljanleikkuu Hurpussa (etulinjalla)

b. Taloudelliset asiat ja lomakysymys

Puhtaana mielialatekijänä kehittyi voimakkaimmaksi sodan pitkittyessä lomakysymys, mikä läheisesti liittyi lisääntyviin taloudellisiin ja kotihuoliin. Tästä antavat selvän kuvan mm ”galluptutkimus” ja valistustoimintakertomukset⁴². Missä määrin ne vaikuttivat mielialan kautta taistelutehoon, on kysymys, jonka täydelliseen selvittämiseen ei ole koskaan mahdollisuuksia. Sillä asia on enemmän yksilöllinen kuin muut käsiteltävänä olleet tekijät eikä joukkohengen vaikutuksen alainen. Kotiasioitten ollessa perheellisille jatkuvasti tärkeimpiä päivän kysymyksistä eivät ne nuoria ikäluokkia tuntuneet sanottavammin kiinnostavan.

Sotavuosien aikana huonontunut taloudellinen asema painoi kuitenkin henkisesti niin raskaasti vanhempia ikäluokkia, että se aiheutti taisteluhaluttomuutta jopa toivotomuuttakin käytävän sodan suhteen. Negatiivisen käyttäytymisen syynä tämä näyttää harvoin tulleen esille, mutta on sen sijaan vaikuttanut kiihottavasti muihin taistelute-

41 Kuvaavana piirteenä mainittakoon esimerkiksi 6.D:n puhdetyökeskus, joka oli velkaa puhdetyöntekijöille 280.000:- ja vakavasti maksuvaikeuksissa (MaaRE:n kirj n:o 320/XV/3 sal/7.1.44).

42 Liitteet 6 ja 7

hoa laskeviin tekijöihin. Heikon informoinnin syytä oli, että suomalaisen perusluonteeseen kuuluva epäluuloisuus sai vapaan vallan eivätkä katkeruutta osoittavat ilmaisut olleet suinkaan harvinaisia⁴³.

Lomakysymys oli pyritty järjestämään kaikkien mielialoja tyydyttävällä tavalla, mutta tasapuolisuuteen ei sittenkään päästy. Luonteellemme ominainen pelko epäoikeudenmukaisen kohtelun alaiseksi joutumisesta vaikutti repivästi taisteluhengen. Esimerkkejä ei puutu eri johtoportaitten ristiriitaisesta suhtautumisesta lomiin samallakin rintamanosalla⁴⁴. Sekavuutta lisäsivät vielä erilaiset lomat, kuten palkkio-, urakka-, maatalous- ja urheilulomat, mitkä epätasaisesti jakaantuneina herättivät osattomissa ainakin yhtä paljon katkeruutta kuin toisissa mielihyvääkin. Valitettavasti jälkimmäisiä oli vain murtoosa.

Pääsee, ei pääse. Kukan lehdet loman ennustajana.

43 ”Kyllä täältä on jo kaikki herrat pois siirretty. Tämä on vain sellaista pientilallista ja työmiestä, joilla nyt kaikkein vähiten on sitä puolustettavaa. Tavallisella työmiehellä kun ei ole suhteita niihin kotirintaman herroihin, niin joutuu olemaan täällä” (AunRE:n kirj n:o 958/Ttus/14/sal/11.3.44).

44 Liite 10

Puolustusvaiheen aikana, jolloin lomakysymykset olivat etualalla, ei taisteluteho joutunut koetukselle. Todettiin kuitenkin, että joukko, joka tunsi kärsineensä vääryyttä loma-asioissa, oli vaikeasti käsiteltävissä ja vähemmän halukas taistelutoimintaan. Lomalta tullut mies osoitti taas pitkän aikaa arkuutta ajatellen tavallista tiiviimmin kotiolojaan ja huoliaan.

c. Johtopäätös

Mielialan vaihtelevaisuutta ja hetkellisyttä osoittaa sekin, miten vuoden aika ja jopa hetkellinen sääkin vaikuttivat joukkojen mielialaan joko kohottavasti tai laskevasti. Mielialaa nostavia kausia olivat kevät, kesä ja joulun vaihe, kun taas päinvastainen vaikutus oli syys- ja kelirikkokausilla. Yksityiskohtiin mentynä se merkitsee sitä, että aurinkoisina päivinä on hyvä olla, mutta sateisina mieli on matalana.

Tuntemattoman sotilaan paketteja jaetaan joulujuhlassa.

Mieliala ei tärkeydestään huolimatta voi määrätä joukkojen taistelutehoa, sillä jos se rakentuisi mielialatekijöitten varaan, ei sillä olisi taistelussa tarvittavaa lujuuutta ja kestävyyttä. Tämän takia maksettiin sodassamme mielialasta liian kallis hinta ja erityisesti siitä syystä, että ”maksuvälineenä” käytettiin kallisarvoista taistelutehollista pääomaa – aikaa ja työvoimaa. Samaan päämäärään oltaisiin epäilemättä päästy tarkoituksenmukaisemmalla toiminnalla, mikä olisi rakentunut koulutuksen, linnoitustöiden ja aktiivisuuden varaan. Kokonaistulos olisi ollut varmasti positiivisempi kuin nyt saavutettu.

2. Propagandatekijät

Tähän ryhmään kuuluvat tarkastelun kohteet liittyvät läheisesti edellä selostettuihin mielialatekijöihin. Eroavaisuutena on kuitenkin voimakkaampi ja samalla kestävämpi vaikutus taistelutehoon. Tekijöitten vaikutus tuntuu myös selvemmin joukossa kuin yksilöissä.

a. Tiedotustoiminta ja oma propaganda

Ottaen huomioon sen henkisen pohjan, miltä 1941 lähdettiin sotaan, olisi jatkuva sodan päämäärää palveleva keskitetty tiedotustoiminta ollut välttämätöntä. Sen puuttuminen tuntui alusta alkaen aiheuttaneen pahoja ristiriitoja kansalaisten keskuudessa, epäröintiä päällystön kohdalla ja lopuksi joukkokieltäytymisiä miehistön taholta. Yhtymät kääntyivätkin Päämajan puoleen pyytäen tiedotusaineistoa, mikä voitaisiin ulottaa perusyksiköön saakka. Erityisesti kaivattiin ajankohtaisten kysymysten selvittelyä niin sotilaallisella, taloudellisella kuin poliittisellakin alalla. Päämaja ei katsonut kuitenkaan voivansa antaa muuta, kuin mitä päivittäisissä sanomalehdissäkin oli luettavissa. Siten tiedotustoiminnan vastuu siirtyi yhtymille ja edelleen joukko-osaston komentajalle ja vieläpä perusyksikön päälliköllekin⁴⁵. Seurauksena oli epätasaisuus tai asian laiminlyöminen eivätkä virheellisyydetkään olleet vältettävissä. Yhtymien oma poliittisluonteinen informointi epäonnistui ja Päämajan täytyi ankarin ottein kieltää tämänsuuntainen oma-aloitteisuus⁴⁶.

Ei siis ole ihme, jos kesällä 1944 taistelutehon laskusta syytettiin voimakkaasti sitä, ettei tiedotustoiminnan avulla oltu luotu yhtenäistä henkistä pohjaa. Tapahtuneen laiminlyönnin Päämaja myöntää itsekään⁴⁷. Informointiaineistoa oli saapunut kyllä pitkin kesää 1944, mutta ensimmäinen varsinainen Päämajan tiedotusaineisto on merkitty vasta päivämäärälle 24.8.44. Keskitetyn, valtakunnallisen tiedotustoiminnan puuttuminen

---

45 KanRE:n kirj n:o 1881/Valv/201 sal/18.12.42 ja MaaRE:n kirj n:o 4268/III/26/henk/24.8.42.

46 PM:n kirj n:o 28/Kom 2/12 sal/6.1.44.

47 PM:n kirj n:o 4770/Ttus 2/II b/1 sal/13.7.44.

haitallisin seurauksin oli siis tosiasia. Jos halutaan syyttää jotakin johtoporrasta, on ensin nähtävä vallitsevat vaikeudet. Marsalkka oli jo syksyllä 1942 tullut vakuuttuneeksi Saksan häviöstä⁴⁸. Sen tähden hän alkoi hakea tilaisuutta sodasta irtaantumiseen. Se ei ollut kuitenkaan mahdollista niin kauan, kun Saksa oli voimissaan ja Suomi riippuvainen sieltä tapahtuvasta tuonnista. Niissä olosuhteissa sodan päämäärän julistaminen joukoille oli vaikeata ja ylipäällikön varovainen suhtautuminen keskitettyyn tiedotustoimintaan ymmärrettävissä. Päämajan ja ylijohdon oli myös vaikea puhua asioista, joiden totuudenmukaisuudesta ei ollut tietoa. Turhan puhuminen oli suomalaiselle joukolle yhtä vaarallista ja eräiden suurvaltojen harjoittamaa ”pakkovalistusta” tuskin kukaan esimies ajatteliakaan. Näin moni rintamakomentaja jäi vaille tarvittavaa tukea ja henkinen päämäärättömyys laimensi ratkaisevalla tavalla joukkojen taistelutehoa.

Omaa propagandaa voidaan ja sitä on edullistakin jossain määrin sijoittaa tiedotustoimintaan. Jälkimmäisen puuttuessa ei edellisenkään osuus näytä kohonneen vaadittavaan määrään. Lukuisissa kirjelmissä valitetaan oman propagandan varovaisuutta ja myös virheellisyyttä, sillä tunnustettava oli sen voimattomuus vihollisen propagandaa ja huhuja vastaan. Selvitys on osittain löydettävissä suomalaisesta luonteesta, joka herkästi vaistoa omaa propagandaa siinäkin, missä sitä ei ole ja asettuu viipymättä vastahankaan. Sanomalehdistö, niin sensuurin alaista kuin olikin, palveli usein vieraita tarkoituksiperiä lainaamalla puolueettomien maiden mielipiteitä ja käymällä omaa sotaansa poliittisista tai muista erimielisyyttä synnyttävistä riitakysymyksistä. Samaan ryhmään on luettava poliittisten johtomiesten kokonaistilanteeseen sopimattomat mielipideilmaisut, jotka yleiseen tietoisuuteen saatettuina aiheuttivat sekaannusta mielialoissa. Ratkaisun painopiste yritettiin virheellisellä tavalla siirtää pois sotilaalliselta puolelta.

b. Vihollisen propaganda ja huhut

Vihollisen propagandaan ei sanottavammin sodan aikana kiinnitetty huomiota ja uskottiin, ettei suomalaiseen luonteeseen propaganda tehoa. Eri tahoilta saadut kokemukset todistavat kuitenkin tällaisen ajattelun olevan väärän ja vihollisen propaganda siihen läheisesti liittyvine kotimaisine huhukausineen kaivoi salakavalasti perustaa taistelutehon alta.

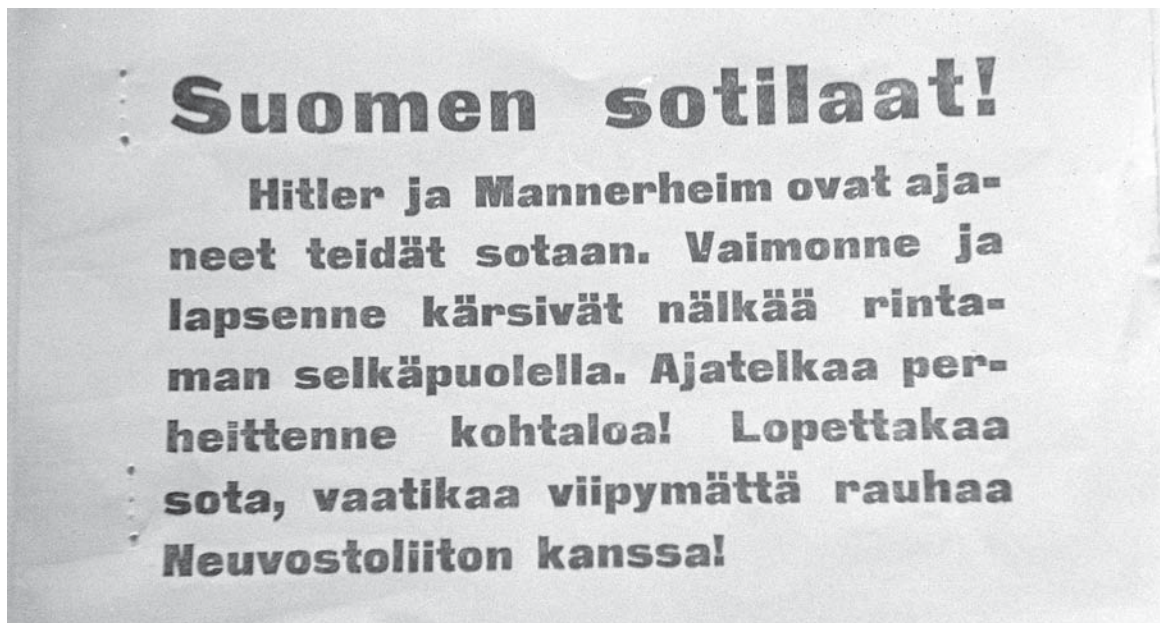
Joukoissa yleisesti kuunneltiin propagandalähetystyksiä, joiden lähetystapa ja tyyli jatkuvasti paranivat. Erityisen suosituiksi ja vaarallisiksi taisteluhengelle osoittautuivat Lontoon radiolähetykset⁴⁹. Kiitollista ja myös tehoavaa aineistoa vihollisen propaganda sai vuoden 1942 lopusta lähtien liittoutuneiden voitoista. Ne tehosivat sitä paremmin,

48 Evluutn K Lehmuksen haastattelulausunto keväällä 1952, G Mannerheim: Sotamuistelmat II, sivu 415.

49 Kenrmaj Tapola (5.DE:n kirj n:o 2473/I/10 sal/31.8.44)

mitä sotaväsyneempi joukko oli kyseessä. Monet lausunnot viittaavat yhtäpitävästi, ettei päällystön taholta puututtu alkuvaiheessa millään tavoin vihollisen propagandan esittämisiin väitteisiin eikä riittävässä määrin omilla rintamilla ilmenneeseen sodanvastaiseen kiihoitukseenkaan. Viimeksimainittua esiintyi harvoin julkisena, mutta sen sijaan asioiden pohtimisena virheellisin perustein ilmaantuen siihen näkyville mm lievänä ”purkauksena”. Osittainen selitys päällystön ja miehistön käyttäytymiseen saadaan tiedotustoiminnan puuttumisesta. Jouduttuaan 1944 tapahtuneiden tosiasioiden eteen Päämaja vahvistaa puolestaan, että meihin kohdistunut taivuttamispropaganda siihen liittyvine rauhanoffensiiveineen oli tehnyt pahaa sielullista jälkeä⁵⁰.

Itä-Uudeltamaalta löydettyjä venäläisistä lentokoneista pudotettuja lentolehtisiä.

Propagandajuliste
Karjalankadulla
Viipurissa.

50 PM:n kirj n:o 4770/Ttus 2/II b/1 sal/13.7.44

Kaukana todellisuudesta ja joka tapauksessa väärää henkeä aiheuttaneet huhut liikkivat niin kotiseudulla kuin etulinjassakin. Ne saattoivat vaikuttaa pitkäaikaisina ja vähitellen taisteluhenkeä hämääntyttävänä. Tällaisia olivat esimerkiksi rauhanoffensiivia koskevat huhut. Toinen huhujen ilmenemismuoto oli äkillinen ja vei ikäänkuin pyörteen lailla miehet mukanaan, kuten oli laita pakokauhutapausten yhteydessä. Huhujen painopiste oli negatiivisen ajatustavan puolella⁵¹.

Samoin kuin vihollisen propagandan niin ei huhujenkaan kulkua päällystön taholta pyritty tehokkaasti katkaisemaan ennenkuin sodan loppuvaiheessa, jolloin niiden todettu vaarallisuus pakotti vastatoimenpiteisiin.

c. Kotirintama ja ulkopuoliset tapahtumat

Rintaman ja kotiseudun vuorovaikutus oli jo olosuhteitten sallimana läheinen, mutta sitä lisättiin virallisesti kotiseutulähetystöjen yms kautta. Tämän vuoksi on ymmärrettävää tapahtumien ja mielialojen verraten nopea heijastuminen kotiseudun ja rintaman välillä. Jo sodan alussa esiintynyt kansan jakautuminen eri mielipidesuuntiin oli havaittavissa haitallisena ja voimistuvana tekijänä rintamajoukkojen keskuudessa. Kotiseudulla toimivien siviilien edullinen palkkatilanne, ansio- ja keinottelumahdollisuudet herättivät ansaittuakin katkeruutta rintamajoukoissa ja synnyttivät vastustusta sotaa ja sodan johtoa kohtaan. Tämä on ymmärrettävää, sillä kotiseudulla ja linnoitustöissäkin työskentelevät pääsivät moninkertaisiin päiväansioihin, jos niitä verrataan rintamamiehen päivärahan ja perhelisään. Vastaavasti aiheutti aktiivi- ja reservipäällystön kesken välien viilenemistä se, että edelliset saivat palkan ja jälkimmäiset vain päivärahan. Kotiseutu reagoi herkemmin kuin rintamajoukot negatiivisiin ilmiöihin. Se kehitteli niitä huhujensa avulla ja ”syötti” ne sitten suuresti liioiteltuina rintamalle.

Tehokkaimmin kotiseudun vaikutus siirtyi rintamalle lomalaisten välityksellä. Useilla paikkakunnilla oli metsäkaartilaisia tai heihin rinnastettavia ja heidän suojelijoitaan. Näiden vaikutus lomalaisiin ja sitä kautta eri rintamille oli taistelumoraalin kannalta haitallinen ja lisäsi osaltaan karkuruutta omassa maassa sekä pakoa Ruotsiin.

Omien rintamien ulkopuolisista tapahtumista seurattiin kiihkeimmin Saksan sotaponnisteluja. Tämä oli ymmärrettävää, sillä tavallisen kansan mielestähän sotaanlähdön eräitä perusedellytyksiä oli ollut Saksan sotilaallinen ylivoima. Sitä mukaa kuin Saksan tappiot jatkuivat, heräsi epäily omaankin voimaan ja vastaavasti kuviteltiin vihollisen voiman kasvavan. Tällä seikalla oli taistelutehollisesti ja juuri myöhempiä pakokauhutapauksia ajatellen vaarallinen ennakkovaikutus.

51 176 tutkittua huhutapausta, joista 70 % oli pessimistisiä ja pelkoa sisältäviä ja 30 % optimistisiä (sk. piirien valistusupseerien tutkimustulos juhannuksena 1944, sota-arkisto).

Liittoutuneisiin kuului valtioita, jotka rauhan aikana olivat olleet sangen läheisissä ja ystävällisissä suhteissa maahamme. Välien kylmenemisen jopa sodanjulistukseen saakka vaikutti psyykkillisesti masentavasti, vaikka käytännölliset seuraukset eivät tuntuneetkaan välittömästi. Erityisesti näin oli asianlaita Englannin ja USA:n suhteen, joista viimeksimainitun jyrkentynyt kannanmuutos tuntui 1944 taisteluhenkä painavana rintamajoukkoihin saakka.

3. Miehistöaines

Miehistöaines, joka on joutunut edellämainittujen taistelutehotekijäin alaiseksi, on eri tavoin ottanut vaikutteet vastaan. Samalla se on ollut itse osallisena taistelutehon laskuun.

a. Ikäluokkakysymys

Rintamilla ilmennyt tapausten runsaus oikeuttaa tässä mielessä ensimmäisenä ottamaan esille ikäluokkakysymyksen. Sotakokemusten yhteenvedot vuodelta 1941 osoittavat, että edellytykset nopean hyökkäyksen suoritukseen ovat olleet rauhan aikana koulutetuilla, nuorista asevelvollisista muodostetuilla joukoilla⁵². Vanhoista reserviläisistä muodostetut joukot kykenivät yleensä hyökkäämään vasta sen jälkeen, kun vihollisen tulielimet oli perusteellisesti lamautettu. Eri ikäluokkien taistelutehon rinnastamiseen oli hyviä mahdollisuuksia joukko-osaston puitteissa, sillä perustamisvaiheen jälkeen joutuivat rinnakkain toimimaan puhtaasti reserviläis- ja varusmiespataljoonat. Lisäksi hyökkäysvaiheen päätyttyä muodostettiin kotiutuviksi tarkoitetuista ns vanhuripataljoonia, jolloin ero oli mahdollisimman jyrkkänä näkyvissä. Armeijan kannalta vanhemmat ikäluokat olivat siis taistelutehoa laskevia tekijöitä. Niiden omaan sotakelpoistukseen vaikuttivat taas negatiivisesti iän kasvaessa inhimillinen psyykkilisen ja fyysillisen kestäkyvyn väheneminen, pettymykset kotiuttamistavoissa sekä perhe- ja taloushuolet. Erityisesti on vanhempia ikäluokkia ajatellen korostettava ns kotiuttamiskriisin negatiivista vaikutusta taisteluhenkäen. Tapausten painopisteen keskittyessä kuitenkin vuoteen 1942 on kotiuttamiskysymykset syytä selvittää asemasotavaiheen käsittelyn yhteydessä.

Vanhojen ikäluokkien negatiivista osuutta kuvaavat vuosien 1941-42 lukuisat joukko-kieltäytymiset. Kotiuttamistavoien perusteella muodostetut vanhuripataljoonat osoittautuivat virheteoiksi, mutta ymmärrettävistä psykologisista ja käytännöllisistä syistä korjaaminen oli vaivalloista. Vasta huhtikuussa 1944 Päämaja käski vanhenneet pataljoonat saatettavaksi henkilöstönsä iän puolesta samanarvoisiksi nuorennetun jalkaväen kanssa, suorittamalla tasaussiiroja ja sijoittamalla vanhoja ikäluokkia huoltotehtäviin.

---

52 Sodan loppupuolella taas nuorimmat ikäluokat eivät olleet riittävän sotakelpoisia, liite 3a.

Valitettavasti siirrot tapahtuivat liian myöhään ja monet joukot joutuivat jälleen jäsenymättöminä taisteluihin⁵³.

b. Miehistöaineksen alkuperä

Yksilöä niinhyvin kuin joukkoakin voidaan pitää osana ympäristöstään mukautuneena sen muotoihin ja tapoihin. Jos ympäristötekijät vaihtuvat yllättäen erilaisiksi, joudutaan sovitteluvaikeuksiin, joiden suuruus riippuu mukaantumiskyvystä. Nämä tosiasiat ovat miehistöaineksen alkuperään liittyen vaikuttaneet osaltaan taistelutehoon.

Niinpä todettiin yleisesti maaseudulta olevan sotilasaineksen parempi mukaantuvaisuus kenttä- ja erityisesti korpiolosuhteisiin. Maaseudulta lähtöisin olevat sotilaat reagoivat tosin hitaammin, mutta kestivät sen sijaan rasituksia paremmin kuin kaupunkilaiset. Vastaavanlaisena toteamuksena on pidettävä sitä, että eteläosista Suomea olevat sotilaat Lapin rintamalla joutuivat selvästi ennen pohjois-suomalaisia fyysillisen ja sitten psyykkillisen väsymyksen valtaan⁵⁴.

Ympäristötekijäin osuus on havaittavissa myös siinä, että eräiltä paikkakunnilta esiintyi suhteellisesti runsaammin karkureita, ilman että rintamatekijäin erilaisuus olisi tähän vaikuttanut. Samoin jo sodan alkuvaiheessa Helsingin, Kotkan, Kymin ja Turun seuduilta reservipalvelukseen kutsuttujen keskuudessa todettiin eniten sodan vastaisen mielialan ilmaisuja. Poliittisella vaikutuksella oli osansa eikä tehdasväestölle oltu kyetty selvittämään, mitä etua heille koituu jatkuvasta sotimisesta⁵⁵. Sodan loppuvuosina ruotsinkielisten karkurien määrä lisääntyi muita huomattavammin⁵⁶. Selitys on löydettävissä siinä, että Ruotsi pakopaikkana houkutteli voimakkaimpina lähinnä lännessä olevien ruotsalaisten paikkakuntien asukkaita.

Aivan oman ryhmänsä miehistöaineuksessa muodostivat ns vankipataljoonat. Puolustusvaiheen aikana nämä olivat yleensä rinnastettavissa muihin joukko-osastoihin, mutta niiden jouduttua hyökkäyksen kohteiksi osoittautui, ettei niillä ollut käytännöllisesti katsoen mitään taisteluarvoa⁵⁷. Suurimpana syynä täytynee pitää taisteluihin tarvittavan henkisen pohjan puuttumista. Tällaiset pataljoonat, joiden pääosa oli rintamakarkureita ja poliittisesti harhaanjohdettuja, eivät kestäneet nimeksikään tykistötulta ja pyrkivät

53 Päämaja palasi uudelleen asiaan elokuussa 1944. Todettuaan että vain nuoret ikäluokat voivat parantaa jalkaväen laadun, se käski kaikin käytettävissä olevin keinoin vaihtamaan muistakin aselajeista nuoria miehiä jalkaväkeen (PM:n kirj n:o 1982/Lkp sal/19.7.44).

54 Yhteysesik Roin kirj n:o 4831/I b/17 sal/7.11.42

55 Jos johtaja hallitsi joukkonsa, ei miehistöaines päässyt kuitenkaan negatiivisesti vaikuttamaan. Esimerkiksi Vuosalmen taisteluissa kunnostautuneessa JR 7:ssä oli miehiä n 300:sta pitäjästä.

56 PM:n kirj n:o 3861/Ttus 2/II a/2 sal/2.6.44

57 4.DE:n kirj n:o 1274/III/19 sal/11.7.44.

kaikin keinoin säilyttämään oman henkensä. Yhtymien komentajat näkivätkin ainoan ratkaisukeinon henkilövaihdossa, jolloin siirrettiin ns vankiyksikköjen miehiä ”normaalipataljooniin” ja sieltä tilalle taistelutehonsa säilyttäneitä henkilöstöä.

D. Johtopäätös

Tärkeimmäksi taistelutehoa laskevista yleisistä voimista ovat osoittautuneet kasvatukselliset ja taistelutaidolliset tekijät. Näistä taas ratkaisevin vaikutus on ollut johtoportaiden osalla. Kaikkea todettua ei kuitenkaan voida ilman muuta panna Päämajan, komentajien ja päälliköiden vastuulle. Sillä jokainen johtoporras ja johtaja tarvitsevat aineellista ja henkistä laatua olevan ulkopuolisen tuen voidakseen luoda ja säilyttää taistelutehollisen joukon. Sellaisen tuen saanti oli kuitenkin epävarmaa silloin, kun sodan päämäärät eivät olleet kirkkaina kaikkien tiedossa ja kun valtiovallan taholta poliittisista tai muista syistä ei aina tajuttu sodan vaatimaa kovuutta koko kansan kohdalla. Toisaalta yhtymä, joukko-osasto tai pataljoona, jonka päällystö ei ollut virittynyt samaan taisteluhengeen, ei voinut muodostaa taistelutehokkaan kannalta eheätä kuvaa. Johtajien henkilökohtaisen panoksen arvoa osoittaa kuitenkin, että samassa yhtymässä oli taisteluteholtaan selvästi erilaisia joukko-osastoja ja vieläpä samassa joukko-osastossakin erilaisia pataljoonia. Niinpä uusi pataljoonan komentaja saattoi luoda taisteluhengen pataljoonaansa parissa päivässä ja rykmentin komentaja vastaavasti rykmenttiinsä parissa viikossa. Taistelutehon laskeminen kävi valitettavasti monin verroin nopeammin. Mikään ei voikaan horjuttaa sitä tosiasiaa, että tärkein välittömistä taistelutehon tukipylväistä on komentaja tai päällikkö itse kulloinkin oman johtoportaansa kohdalla.

Koulutus, kuri ja fyysillinen kunto jäivät näinollen joko rakentaviksi tai heikentäviksi tekijöiksi sen mukaan, miten ne oli saatu palvelemaan taistelutehoa. Niiden tärkeysjärjestys on vaikeasti määriteltävissä, koska se vaihteli eri joukkojen kohdalla ja oli tilanteesta riippuvainen. Näiden tekijöiden vaikutus taistelutehoon oli välitöntä ja suurimmaksi osaksi armeijan itsensä määrättävissä.

Kurin perusluonteen heikko ymmärtäminen johti siihen, että kurittomuutta syytettiin jokseenkin kaikista mahdollisista kielteisistä ilmiöistä. Kuri saatiin syntymään kyllä pakokkeinoin, mutta taistelutehon kannalta sellaisella ei ollut rakentavaa merkitystä. Sitä vastoin kuri, joka syntyi toiminnan kautta, sai samalla määrätietoisien henkisen perustan ja muuttui jo itsestään taistelutehoksi kestäen niin yllättävässä kuin kovassakin taisteluvaiheessa. Tällöin ei kuri sanana eikä suppeassa merkityksessä ole enää paikallaan, vaan kyseessä on käsite, johon sisältyy oma-aloitteinen velvollisuuden tunto, luottamus esimiehiin ja välineensä hallitseva taistelija. Kukin komentaja luo kurin joukkoonsa omalla tavallaan, mutta ulospäin kurinalaisen joukon piirteet ovat kuitenkin yhtäläiset.

Ilman riittäviä materiaalisia edellytyksiä kasvatukselliset ja taistelutaidolliset tekijät jäivät voimattomiksi. Materiaalitekijäin tärkeys oli siis selvää ja käyttöperiaatteet olivat armeijan hallittavissa. Kysymys oli vain hankintamahdollisuuksista, mitkä muodostivat jo rauhan ajoista lähtien suurimman pulmakysymyksen. Ratkaisun löytäminen siihen sodan aikana oli äärettömän vaikeaa ja vastuu lankesi muualle kuin armeijan piiriin.

Välillinen vaikutus taistelutehoon oli psykologisilla tekijöillä. Pelätyin on ollut sotaväsymys, paitsi luonteensa puolesta myös sentähden, että siihen on liittynyt monia muita taistelutehoa huonontavia piirteitä. Pahimpia näistä on ollut psyykkilisen ja fyysillisen väsymyksen yhteistulos. Se ei kuitenkaan tullut yllättäen ja olisi ollut oikea-aikaisilla vastatoimenpiteillä suuressa määrin torjuttavissa. Sillä jokaisesta taistelutehon tekijästä johtaa monia yhdysteitä muihin tekijöihin, joten yhdenkin taistelutehoa laskevan ominaisuuden kurissapitäminen olisi vaikuttanut parantavasti myös muihin tekijöihin.

Lähelle edellisiä nousee tärkeydessä mielialatekijöihin sijoitettu lomakysymys, ja siihen liittyvät kotiasiat. Niiden merkitys kasvoi sodan pitkittyessä ja muodosti sotajoukkojen ja kotirintaman välille liittymäkohdan, mihin enempää valtiiovallan kuin sotilasjohdonkaan oli vaikea päästä tunkeutumaan. Näin ollen myös huonot vaikutukset saattoivat vapaasti siirtyä etulinjan ja kotiseudun välillä yllättääkseen kielteisesti taistelutehon joutuessa koetukselle. Jos tähän haetaan syyllisiä, ovat ne löydettävissä sodan olemuksesta, kansan ja valtiollisten johtoelimien suhtautumisesta vallitsevaan tilanteeseen sekä eri sotilaallisista johtoportaista. Sotilasjohdolla ei ollut vapaita käsiä lomakysymyksiä järjestäessään, vaan sen oli otettava huomioon maan taloudelliset ja kansan psyykkiliset tekijät. Mainituista syistä johtuen ei selväpiirteiseen yhdenmukaisuuteen armeijan lomakysymyksessä päästy, mikä ei voinut olla vaikuttamatta heikentävästi taistelutehoon.

Nykyajan sodat yleensä ja pienen kansan sota erityisesti on nähtävä koko kansan sota. Tämä vaatii voimakasta ja keskitettyä valtionjohtoista tiedotustoimintaa, ei vain sodan vaan jo rauhankin aikana. Siten menetellen saadaan tärkeät kysymykset näyttämään samanlaisilta koko kansan kohdalla. Suurvalloista⁵⁸ saamme lukemattomia esimerkkejä siitä, miten kansan mieli muokataan haluttuun suuntaan ja ”taotaan” kestäväksi koettelemuksia varten. Suomalainen luonne on myös taivutettavissa, mutta tämä mahdollisuus jätettiin osaksi käyttämättä haitallisin seurauksin. Syy ei ole taaskaan yksin armeijassa, vaan niissä elimissä, jotka ovat vastuussa koko kansan kohtalosta.

---

58 Pienistä valtioista voidaan mainita esimerkkinä Sveitsi.

IV Taistelutehon laskeminen sodan eri vaiheissa

A. Yleistä

Suurin osa taistelutehon tekijöistä sai alkunsa eri vaikutteista sekä voimistui ja heikkeni vallitsevien olosuhteiden mukaan. Tämän perusteella on täysi oikeus päätellä, että taistelutehohon vaikuttaneet tekijät ovat esiintyneet voimakkuudeltaan hyvinkin erilaisina sotavuosien aikana sodan luonteesta riippuen. Voidaan siis määritellä joitakin taistelutehon päätekijöitä, jotka ovat esiintyneet määrättyinä aikajaksoina niin voimakkaina, että ne ovat suorastaan hallinneet taistelutehoa. Siten ne ovat myös saattaneet antaa oman erikoispiirteensä koko taisteluvaiheelle.

Taistelutehon muuttumista ja tekijöitten erilaista vaikutusta on tietenkin mahdollisuus seurata vuosi vuodelta. Tapaukset jakaantuvat kuitenkin tasaisesti useille vuosille, joten selvän kuvan luominen vuosittaista aikajaksottelua noudattaen on vaikeata. Sen sijaan sodan luonteen muuttuminen tuo aina esille myös uusia tekijöitä. Tällä perusteella voidaankin vuosien 1941-44 sota jakaa verraten selvästi hyökkäys-, puolustus- ja viivytysvaiheeseen. Viimeksimainittuun liittyy välittömästi torjuntavaihe. Lapin sota erikoisolosuhteineen ei tuo taistelutehokysymyksessä esille uutta ja käsitellään sen vuoksi viivytysvaiheen jatkona.

B. Hyökkäysvaihe

1. Yleistä

Edellä on jo todettu, minkälaiset mielialat olivat sodan alkaessa. Erityisesti täytyy korostaa rintamajoukkojen yleistä käsitystä, että alkanut sota kestäisi korkeintaan pari kuukautta. Vastustajan tiedettiin olevan vaikeuksissa ja Saksan loistava alkumenestys antoi sotilaille oikeuden uskoa nopean ja menestyksellisen rauhan saavuttamiseen. Talvisodan pakkasiin verrattuna kesäinen vuodenaika tuntui sangen miellyttävältä. Jo ensimmäisissä yhteenotoissa saatiin sellainen tunne, että olemme venäläisiin nähden rintamillamme aseistuksen ja lukumääränkin puolesta vähintään tasaveroisia. Usko yksilön ja joukon laadulliseen sekä taidolliseen paremmuuteen kuului taas itseoikeutetusti Talvisodan perinteisiin.

Iskuryhmä etenee vihollisen varustuksiin piikkilankaesteen läpi. Korsun räjäytys kasa-panoksilla.

Moniin positiivisiin puoliin sekoittui kuitenkin alunperin negatiivisia ominaisuuksia, jotka kypsyivät vähitellen ja paljastuivat sitten niille otollisena ajankohtana. Useimpien tällaisten lähtökohtana oli juuri tuo mieliin juurtunut henkinen ehto voitokkaasta sodasta ja pikaisesta rauhasta. Alkumenestykset vahvistivat tätä toiveajattelua ja lisäsivät uskoa menestykselliseen sotaan ja pikaiseen rauhaan. Kesäisen sään vaihtuessa syystalven röntäsateiksi, vastuksen lujittuessa sekä rasiusten kasvaessa ja sodan loppumisen siirtyessä kuukaudesta toiseen, epäily ja epätoivo alkoivat kuitenkin saada jalansijaa. Nyt olttiin jouduttu uusien tekijöiden eteen, joiden tuomat vaikeudet oli ratkaistava myös taistelutehon kohdalla.

2. Tärkeimmät tekijät ja niiden vaikutus

a. Tiedotustoiminta

Keskitetyn ja selväsuuntaisen tiedotustoiminnan puuttuminen ja sen koko sodan ajan taistelutehoa heikentävä vaikutus on jo aikaisemmin todettu. Kohtalokasta kuitenkin oli, että sodan päämäärä ja sen kautta henkinen perusta jäivät alunperin epäselviksi. Sen vuoksi on oikeutuksensa tämän tekijän painopisteen sijoittamisella jo hyökkäysvaiheeseen. Niin kauan kuin toimittiin vanhan rajan sisäpuolella, tunnettiin sisimmässä moraalin velvollisuus osallistua yhteiseen taisteluun ja nähtiin laillinen oikeus menetetyin takaisinsaamisessa. Vanhan rajan tultua saavutetuksi ja hyökkäyksen jatkuessa rivimiehen mielestä päämäärää vailla, joutui taisteluteho ensimmäisen kerran varsinaiselle koetukselle koko armeijaa ajatellessa. Taistelutehon lasku esiintyi tällöin jyrkimmässä muodossaan suoranaisina kieltäytymisilmiöinä. Nämä saivat ajallisesti alkunsa joukko-esiintymisinä jo syyskuussa ja paikallisesti vanhan rajan ylityksessä⁵⁹. Yleisen tiedotustoiminnan ja paikallistilanteen informoinnin puute antoivat todella leimansa koko taisteluvaiheelle. Siitä runsaat esimerkit puhuvat puolestaan. Asianomaiset komentajatkin olisivat vielä tässä vaiheessa kyenneet hoitamaan tiedotustoiminnan tyydyttävästi, mitä osoittaa sekin, että n 80 % kieltäytyneistä oli komentajan puhuttelun jälkeen valmis taisteluun. Kaikki viittaa siihen, ettei tiedotustoimintaan oltu osattu varautua joukkojenkaan osalta eikä sen aiheuttamien seurausten alkusyytä ymmärretty. Voimakkaalla tiedotustoiminnalla olisi epäilemättä voitu vaikuttaa myös rakentavasti toiseen hyökkäysvaiheen negatiiviseen tekijään so fyysilliseen ja psyykilliseen väsymykseen.

---

59 Osoituksena siitä, millaiset suuruusluokat olivat kyseessä, mainittakoon eräitä esimerkkejä: Lähestyttäessä Karjalan kannaksella vanhaa valtakunnan rajaa oli miesten tärkeimpänä kysymyksenä: hyökätäänkö rajan ylitse? Vähitellen alkoi kuulua yksityisten miesten jopa ryhmien lausuntoja, että vanhalle rajalle saakka tapellaan, kuten käsketään, mutta siitä edemmäs ei mennä. Tämä sai alkunsa vanhemmista reserviläisistä, mutta veti nuorempiakin mukaansa. Päälystön taholta ei asiaa otettu vakavasti, ennenkuin miehet kieltäytyivät jatkamasta etenemistä. Niinpä parista rykmentistä kokonainen pataljoona kieltäytyi noudattamasta liikkeellelähtökäskyä, muissa joukko-osastoissa tapaukset rajoittuivat komppanian puitteisiin. Kieltäytymisilmiöt selvitettiin useimmiten esimiesten puhutteluilla ja eräissä tapauksissa siten, että komentaja tai päällikkö lähetti ryhmänsä kanssa tunkeutui rajan ylitse muun osaston seurattessa (JR 1:n, JR 7:n, JR 28:n, KvOs 12:n ja KvOs 16:n kompp:n päälliköiden haastattelulausunnot). ”JR 22:n pataljoona kieltäytyi osallistumasta Korpiselän taisteluihin, sillä miehillä ei ollut käsitystä sodan tarkoituksesta eikä hyökkäyksen välttämättömyydestä. Pataljoonan komentajan puhuttelu riitti pelastamaan tilanteen ja lopuksi vain 5 miestä jouduttiin pidättämään” (KTR 3:n ptrin päällikön kirjallinen lausunto). ”VI AK:n alueella syyskuun alussa erään pataljoonan kaksi komppaniaa kieltäytyivät jatkamasta taistelua. Komppanian päälliköiden, pataljoonan ja rykmentin komentajan kehoitukset eivät autaneet. Kun miehille sitten selostettiin taistelun tarkoitus ja sanottiin kieltäytymisen merkitsevän kapinaa sekä sen seurauksena ankaria rangaistuksia, riitti viisi minuuttia miettimisaikaa ja kaikki olivat valmiina lähtemään liikkeelle” (kapt Heikuran sosiologian laudaturtyö, Pv.PE:n koulutusosaston hallussa).

b. Väsymisilmiöt

Liikuntasodan luonteeseen kuuluu, että se vaatii joukoilta äärimmäisen kovia ponnistuksia. Joukkojen kesken on raskuuden tasapuolinen jakaminen vaikeata, koska niihin vaikuttavat oleellisesti vihollisen toiminta, maasto- ja säätekijät sekä taistelujen luonne. Niinpä sekä fyysillinen että psyykillinen raskuus ovat olleet Itä-Karjalassa ja Pohjois-Suomessa aivan toista luokkaa kuin Kannaksella. Väsymyksen kestoaja on joukoilla ollut erilainen riippuen koulutuksesta ja henkisestä pohjasta. Hyvin valmennetulle, taistelun päämäärästä tietoiselle joukolle ei väsymysrajan ylittämisenkään tarvitse merkitä taistelutehon loppumista. Sen sijaan ei voi olla epäilystäkään väsymyksen taistelutehoa heikentävästä osuudesta, kuten monet esimerkit kaikilta rintamilta osoittavat.

Hyvällä omallatunnolla nukkuu tykkien jyskiessäkin. Omeliasta itään.

Päämaja kiinnitti ensi kerran huomiota marraskuussa 1941 väsymysilmiön aiheuttamiin vakavalaatuisiin kurittomuuksiin jopa joukkoesiintymisiinkin. Jokaista esimiesasemassa olevaa kehoitettiin saamaan henkilökohtainen kosketus joukkoihin ja siten etukäteen tajuamaan niiden sisäisen hengen muutokset. Parannuskeinoina fyysillisen väsymyksen aiheuttamaan lamaanukseen nähtiin ensin valistustyön avulla poistettava psyykillinen väsymys ja varmana keinona ruumiillista väsymystä osoittaneen joukko-osaston saaminen lepoon. Jo tätä ennen joukot olivat joutuneet syyskuusta lähtien tekemisiin väsymysilmiöiden kanssa kaikilla rintamilla ja nimenomaan Itä-Karjalassa sekä pohjoisrintamalla, mikä oli vain oikeassa suhteessa taistelualueen laajuuteen ja maastollisiin vaikeuksiin. Väsymyksen aiheuttama negatiivinen käyttäytyminen esiintyi tavallisesti siten, että kieltäydettiin suorittamasta annettua tehtävää ja etenkin jos kyseessä oli hyökkäyksen tai vastahyökkäyksen suorittaminen. Kieltäytyvän joukon suuruus vaihteli yleensä joukkueesta pataljoonaan. Komentajan puhuttelun tai mikäli mahdollis-

Taistelun päättyttyä Hallaperän kylässä, miehet lepäävät ennen uutta yritystä.

ta tilapäisen levon jälkeen joukko yleensä oli valmis taistelusuorituksiin. Erilaisista olosuhteista valittujen tutkimuskohteitten antamat tulokset osoittavat yhtäpitävästi johtajan panoksen ja oikean informoinnin merkityksen, vaikkei ennakoivaa toimintaa olisikaan suoritettu⁶⁰.

Kaikki esimerkit osoittavat väsymyksen vaikutuksen kasvaneen kiihtyvästi sitä mukaa kuin säät huononivat, välimatka kotiseutuun lisääntyi ja sodan loppuminen siirtyi hämäärään tulevaisuuteen. Väsymyskohtauksen alkuvaiheessa vuorokauden tai lyhempikin lepo ovat saattaneet joukon taistelutehon entiselleen. Jos väsymys oli sen sijaan päässyt vähitellen ja ilman vastatoimenpiteitä tunkeutumaan joukkoon niin, että kestoraja saavutettiin, vaadittiin pitkähkö lepoaika, ennenkuin menetetty taisteluteho oli palautunut.

c. Lupailuilmiot

Tiedotustoiminnan puuttuminen ja väsymys veivät taistelutehoa siinä määrin alaspäin, että edessä olevien taistelutehtävien suoritus tuotti vaikeuksia. Väliaikainen, mutta käyttäjälle itselleen lopuksi vaaralliseksi osoittautunut keino oli lupausten antaminen miehistölle. Tällaiseen ei asianomaisella useinkaan ollut edes oikeutta ja vielä vähemmän lupaustensa toteuttamismahdollisuuksia. Seurauksena olikin melkein poikkeuksetta taistelutehon täydellinen laskeminen ”narrauksen” kohteeksi joutuneissa joukoissa. Esimerkeistä ei ole puutetta⁶¹.

Erittymisen voimakkaana lupailuilmiot esiintyivät vuosien 1941-1942 vaihteessa kotiuttamiskäytösten ja hyökkäyksen loppuvaiheiden yhteydessä⁶². Lupailun suurin vaara oli

60 Asian luonnetta valaisevat seuraavat esimerkit: ”22.9.41 VI AK:n erästä rykmentistä kaksi komppaniaa kieltäytyi lähtemästä taisteluun, mutta päällystön puhuttelu sai väsyneet miehet lähtemään liikkeelle. Samoin erästä pataljoonasta 138 miestä kieltäytyi ylittämästä vanhaa rajaa, suurin osa suojeluskuntalaisia. Levättyään yönsä sotapoliisin luona olivat kaikki valmiita jatkamaan”. (Esimerkit kapt Heikuran sosiologian laudaturtyöstä). ”5.10 erään rykmentin 8. ja 9. komppania jättäytyivät jälkeen Syvärin ylityksessä ja kyseessä luultiin olevan tottumattomuuden ylimenohyökkäyksessä ja pelon. Asian perussyyn todettiin kuitenkin olevan sekä psyykkisessä että fyysisessä väsymyksessä ja vuorokauden levon jälkeen yksiköt olivat jälleen taistelukelpoisia”. Vastaavanlainen esimerkki on evlunut Susitaipaleen kirjassa ”Rykmentti taistelee” siv 230: ”Lokakuun puolivälissä henkinen ja ruumiillinen ylläsuruttaminen rykmentissä johti Äänislinnassa oltaessa joukkokurittomuuksiin. Kun 15.10 pataljoonat hälytettiin osallistumaan pohjoisessa käytyihin taisteluihin lukuisat miehet jopa aliupseeritkin kieltäytyivät lähtemästä liikkeelle. Taisteluun lähteneissä vajalukuisissa joukoissa ei ollut hyökkäyshalua ja mieliala oli matalalla”.

61 ”Väsyneille miehille oli Äänislinnassa pidetty puhe, missä luvattiin nyt käsissä olevan ajan, jolloin kivääri voitiin vaihtaa lapioon. Joukko-osasto joutui kuitenkin 17.10 suorittamaan raskaan marssin Juksoskojaan ja ryhmittymään taisteluun. Tällöin oli miesten mielestä mitta täysi ja mm yhdestä pataljoonasta kieltäytyi 74 aliupseeria ja miestä suorittamasta taistelutehtävää 70 suostui puhuttelun jälkeen jatkamaan, mutta 4 oli tuomittava kuolemaan” (Kapt Heikuran sosiologian laudaturtyö).

62 ”Karkea lupailuilmio esiintyi JR 26:n ”Ässärykmentin” tapauksen yhteydessä Karhumäessä, jolloin koko rykmentti kieltäytyi menemästä etulinjaan. Rykmentti siirrettiin Äänislinnaan ja Päämajan edustaja (kenr Heinrichs?) kävi ottamassa yhteyden rykmenttiin” (JR 35:n patl:n komentajan kirjallinen lausunto). ”Niinpä marraskuussa 1941 vanhoja ikäluokkia keskitettäessä samoihin pataljooniin, luovuttavan pataljoonan komentaja lupasi miehille jo päivänkin, milloin he kotiutuvat. Tämän vuoksi ”kotiutuville” vaihdettiin mm huonoimmat kesävarusteet, vaikka talven kylmyys jo tuntui. On ymmärrettävää, millainen näiden miesten taisteluteho oli, kun lupaukset eivät toteutuneetkaan (JR 1:n komppanian päällikön kirjallinen lausunto).

siinä, että se vei luottamuksen joukon ja johtajan väliltä, eikä sellainen joukko ole sotakelpoinen. Sillä ei myöskään voi olla taistelutehoa koettelemuksia varten. Eri johtoportaat eivät olleet varautuneet pidättäytymään lupailuista ja tehty virhe oli vaikeasti korjattavissa. Toisaalta voidaan sanoa, että moni esimies oli tilanteessa, minkä selvittämiseen ei näyttänyt olevan muuta mahdollisuutta kuin luvata tulevaisuudessa parempaa. Tällaiseen asemaan ei pidä joukkoa saattaa, vaan on pyrittävä torjumaan laskevat tekijät jo niiden esiintymisen alkuvaiheessa. Inhimillisesti katsoen tähän on ollut mahdollisuuksia kaikissa tutkimuksen alaisiksi joutuneissa tapauksissa.

3. Johtopäätös

Hyökkäysvaiheen kielteisten käyttäytymisilmiöiden tarkastelu antaa osittain vastauksen kysymykseen, missä määrin virallisesti taistelutehoa laskevat tekijät ovat armeijassa vaikuttaneet⁶³. Lukua voidaan pitää vähäisenä huomioonottaen moninaiset tekijät. On kuitenkin huomattava, että vain osa kieltäytymisistä on tullut julkisuuteen. Sen sijaan pääosa ja erityisesti vähempiarvoiset taistelutehon laskuilmioista on käsitelty asianomaisissa johtoportaisissa ilman, että niistä olisi tehty virallista asiakirjaa. Tätä todistaa haastattelulausuntotulosten ja arkistolähteiden vertailu. Näinollen on täysi syy olettaa, etteivät taistelutehoa laskevat tekijät olleet vieraita millekään joukko-osastolle. Niiden vaikutus vain on ollut erilainen riippuen siitä, miten joukon sisäiset vastustusvoimat ovat kyenneet ne torjumaan.

Taistelutehtävät tulivat kuitenkin menestyksellisesti suoritetuiksi yhä vaikeammassa olosuhteissa. Tämä ei olisi ollut mahdollista, ellei kokonaisuutena ottaen joukkojen taisteluteho olisi säilynyt. Yksityisinä tapauksina on näin ollen pidettävä niiden joukkojen kielteisiä esiintymisiä, joissa taisteluteho laski siinä määrin, että se esti annettujen taistelutehtävien suorittamisen. Hyökkäykselle edullisen lähtökohdan huomioonottaen ja esimerkkeihin nojautuen on todettava, että joukkojensa taistelutehon laskusta hyökkäysvaiheessa komentajat ja päälliköt saavat itse kantaa suurimman vastuun. Sillä pulmat olivat vielä siksi yksinkertaisia, ettei niiden ratkaisemiseen olisi tarvittu välikäsiä.

C. Puolustusvaihe

1. Yleistä

Siirtymisvaihetta hyökkäyksestä puolustukseen elähdytti jatkuvasti toivo sodan pikaisesta päättymisestä. Tunnettiin omalta kohdalta tarpeeksi tehdyksi, ja vaikka sota oli

---

63 Liitteessä 11 yhteenveto hyökkäysvaiheen kielteisistä ilmiöistä.

kin venynyt odotettua pitemmäksi, uskottiin Saksan minä hetkenä tahansa saavuttavan ratkaisevan voiton. Näihin toiveisiin liittyi vahvistavana ja taistelutehoon nopeasti vaikuttavana tekijänä eräiden ikäluokkien kotiuttaminen. Silloisten mielialojen vallitessa joukkojen oli vaikea asennoitua pitkäaikaista sotaa varten, joten lähtökohta puolustusvaiheelle oli hyvinkin epämääräinen ja sen tähden hyökkäysvaiheen vaikeudet pääsivät siirtymään perintönä seuraaville vuosille.

Kotirintaman taloudellinen asema heijastui rintamajoukoissa tehden mielet levottomiksi ja lisäksi epävarmuutta. Tällaiset olosuhteet sisälsivät mitä kiitollisimman maaperän taistelutehoa heikentäville tekijöille. Omaa rintamaamme pidimme sivusotanäyttämönä ja sen mukaisesti odotettiin ratkaisun tapahtuvan muualla. Luonnollista olikin sen vuoksi, että eräänä tärkeimmistä tehtävistä nähtiin sotaväsymyksen torjuminen. Riittämätön näkemys kokonaistilanteesta johti kuitenkin virheellisten torjuntakeinojen hakemiseen. Seurauksena olikin eräiden joukkojen joutuminen toimettomuuden tai epätarkoituksenmukaisen toiminnan tielle. Tähän liittyen laiminlyötiin aktiivista toimintaa ja ennen kaikkea koulutusta sekä linnoitustöitä, joihin kuitenkin sodan luonteen huomiottaen olisi tarjoutunut hyvä tilaisuus.

2. Kotiuttamiskriisi ja asemasodan alkuvaihe

Ylipäällikkö ei varmaankaan olisi suostunut 180.000 miehen kotiuttamiseen⁶⁴ vuosien 1941 – 1942 vaihteessa, elleivät taloudellinen asemamme ja työvoimatilanteemme olisi siihen pakottaneet. Suorituksen lähdettiin vain liian herkästi ja edullisen sotatilanteen innoittamana. Suotuisten olosuhteiden keskeytyminen ensimmäisen sotatalven saapuesssa sekoitti kotiuttamissuunnitelmia siinä määrin, ettei tasapuolisuutta voitu noudattaa. Suomalaisen luonteen synnynnäinen epäluuloisuus sai täyden vallan, kun todettiin, että eri rintamilta ja jopa saman rintaman eri yhtymistä ikäluokkia oli kotiutettu epätaisisesti⁶⁵.

Kotiuttamispettymyksen aiheuttamat negatiiviset ilmiöt esiintyivät kieltäytymisinä, karkaamistapauksina ja adressihankkeina. Mikään rintamanosa ei säästynyt näiltä esiintymisiltä, sillä melkein kaikissa joukoissa oli kotiuttamista odottavia ikäluokkia. Eri

64 G. Mannerheim: Muistelmat II, sivu 374

65 Otettakoon tästä pari esimerkkiä: ”Mutta ennen kaikkea! Mitä teemme lopulta, vaikka aikanaan kuinka hyväksi joukoiksi osoittautuneilla pataljoonilla, jos niissä palvelevien miesten mieliala on aste asteelta lamaanunut jatkuvien perhehuolien takia ja sydämet katkeroituneet siitä ilmeisestä epäoikeudenmukaisuudesta, minkä alaiseksi he katsovat joutuneensa? Tulee olla suuri optimisti voidakseen odottaa enää sellaiselta joukolta riittävää taistelumoraalia” (Kenrmaj Pajari, 18.DE:n kirj № 3198/Kom/Henk/13.5.42). ”Varsinkin tieto, että toimettomina olleet joukot, kuten JR 14:n Ahvenanmaalla ollut pataljoona oli saanut kotiuttaa kaikki v 1911 syntyneet ja vanhemmat, kun sen sijaan rykmentin rintamalla olleet pataljoonat eivät saaneet kotiuttaa mitään, herätti luonnollisesti katkeruutta” (Kenrmaj Siilasvuo ylipäällikölle, III AKE:n kirj n:o 217/Adj/2 henk/13.3.42).

suunnilta otetuilla esimerkeillä voidaan osoittaa, millaisista kielteisistä käyttäytymisistä painopisteaikana tammi – huhtikuulla vuonna 1942 oli kyse⁶⁶.

Vuoden 1942 loppupuolella oli tapahtunut jo selvää tilanteeseen mukautumista, jokaan ”kotiuttamiskelpoisten” ikäluokkien kunto ei enää kohonnut entiselle tasolle. Kotiuttamiskriisi ei ollut yhden johtoportaana ratkaistavissa. Paljosta voidaan kuitenkin syyttää paikallista päällystöstä siitä, ettei se suorittanut käytettävissä olevin mahdollisuuksin riittävän aikaista ja jatkuvaa informointia. Siten olisi voitu hälventää joukoissa vallitsevaa epä tietoisuutta ja epäluuloa. Tätä vaihetta voidaan tarkastella ikäänkuin vaikeana ylimenokautena hyökkäyksestä puolustukseen tai suunnitelmallisesta ajasta epämääräiseen tulevaisuuteen.

Kriisin vaikutus tunnettiin läpi armeijan, sillä vanhempien ikäluokkien erilainen kotiuttaminen aiheutti vaikeita konflikteja, ei vain miehistön ja päällystön välillä, vaan jopa yhtymien komentajien ja ylipäällikön sekä kotiseudun ja armeijan välillä⁶⁷.

3. Toimettomuus ja epätarkoituksenmukainen toiminta

Niinkauan kuin oltiin liikkuvissa sotatoimissa, ei ollut pelkoa toimettomuuden tuottamista haitoista, sillä pakollista toimintaa oli liikaakin. Asemasodasta sen sijaan puuttui tuo hyökkäyssodan liikunnallinen toimintamuoto, mikä oli ollut sellaista suuruusluokkaa, että sen korvaaminen muilla tekijöillä oli vaikeata. Vanha totuus toimettomuuden tuomasta pahenuksesta oli kaikkien komentaja-asemassa olevien tietoisuudessa. Senpä tähden ei olekaan löydettävissä joukko-osastoa, missä ei miehistöä olisi ainakin yritetty pitää toiminnassa. Kävi kuitenkin niin, ettei toiminnan painopiste kokonaisuuden kannalta osunut läheskään aina oikeaan eikä turmiollista toimettomuuttakaan voitu kaikkialla välttää. Sen seurauksia olikin moraalin⁶⁸ höltyminen, mikä puolestaan johti kurittomuuteen ja erilaisiin rikkomuksiin. Haitallisimpia niistä on ollut alkohoolin vä-

66 Karjalan Kannas: III/JR 28:n lähetystö pataljoonan ja rykmentin komentajan puheilla pyytään selvitystä kotiuttamiskysymyksessä. III/JR 47:n komppanioiden edustajat kääntyivät pataljoonan komentajan puoleen pyytäen kotiuttamisasiansa saattamista eteenpäin. Aunuksen Kannas: Kotiuttamisesta johtuen mieliala täysin matalalla I/JR 51:ssä. KvPsto 10:n 60 miehen allekirjoittama adressi kotiuttamisesta divisioonan komentajalle ja ylipäällikölle. III/JR 24:n 1906-11 syntyneet kieltäytyivät lähtemästä etulinjaan. Karhumäen ja Maaselän suunta: Kotiuttamiskysymys on pahin mielialan laskija vieden pohjan taistelumoraalilta. JR 25:n 178 aliupseeria ja miestä on kieltäytynyt rintamapalveluksesta vaatien kotiuttamista. Itärintaman keski- ja pohjoiskaista: II/JR 32 ja 22. Tykk lähettäneet kotiuttamista koskevat adressit ylipäällikölle. Kotiuttamisen epätasaisuudesta aiheutunut mielen apeus johtanut kurittomuuksiin useissa rykmenteissä, divisioona J:ssä 141 selustaan karkaamistaapausta. – Tällaisia esimerkkejä on löydettävissä jokaisesta vanhasta reserviläisjoukosta. (Esimerkit perustuvat valvontaosaston yhteenvetoihin ja ao joukkojen sotapäiväkirjoihin.)

67 Ylipäällikön kirj n:o 1130/Kom 2/21 henk/29.3.42

68 Montgomery: Von der Normandie zur Ostsee, sivu 10, sanoo moraalien merkityksestä: ”Ich halte die Moral für den ausschlaggebenden Faktor im Kriege. Hohe Moral beruht auf Disziplin, Selbstachtung und auf dem Vertrauen des Soldaten in seine Vorgesetzten, seine Waffen und in sich selber. Ohne hohe Moral kann kein Erfolg erzielt werden mag der strategische oder taktische Plan noch so gut sein”.

Uutta käskyä odottamassa juoksuhaudassa!

rinkäyttö, jonka välillistä vaikutusta taistelutehoon ei voida kieltää; sen välitön vaikutus on sen sijaan ollut jokseenkin olematon⁶⁹.

Syytökset toimettomuutta vastaan ovat olleet hyvin voimakkait⁷⁰. Erityisesti on rauhanaikaisena jälkiarvosteluna nähty virhettä siinä, ettei joukkoja pantu riittävän asialliseen toimintaan sodan edellytysten mukaisesti. Kuinka laajalle nämä negatiiviset ominaisuudet olivat levinneet armeijassa ja millaisista suuruusluokista oli todella kyse, ei voida numerollisesti määritellä. Sillä aikakirjat eivät anna oikeutta sellaiseen eikä kaikki-

69 Tätä osoittavat haastattelulausunnot, mielialailmoitukset ja komentajien sodanaikaiset lausunnot.

70 ”Päällystön heikon otteen johdosta miehille suotiin liian paljon vapaata aikaa, joka oli omiaan yhä herpaannuttamaan taistelutehoa” (4.-10.7 PM:n suorittaman kyselyn yhteenvedosta Kannaksen murtumisen syistä, Tiedotusosasto, sota-arkisto). ”Työnjohto oli hyvin heikkoa. Pidettiin kiinni 8 tunnin työajasta, vaikka sodassa olisi vaadittava vähintään 10, ehkä 12 tuntia, ajoittain 16 tuntia. Urakatöitä ei pystytty järjestämään” (Kenrmaaj Savonjousen lausunto 10.7.44, Tiedotusosasto, sota-arkisto).

en tosiasioitten tunteminen kunkin joukon kohdalla ole mahdollista. Sen sijaan on kyl- lä osoitettavissa yhtymiä ja joukko-osastoja, joiden voidaan katsoa käyttäneen voiman- sa toisin, kuin sota olisi vaatinut. Laiminlyönti ilmeni vasta sitten, kun tällainen joukko joutui koetukselle. Silloin paljastui hyvinkin ehyen ulkokuoren alta sangen vajavainen taisteluteho.

Lukuunottamatta kokonaisuuden rinnalla vähäistä partio- ja taistelutoimintaa oli joukkojen päivä jaettavissa vartiopalvelukseen, linnoittamiseen, koulutukseen, virkistys- toimintaan ja lepoon. Vartiopalveluksen raskauttavaa ja turruttavaa vaikutusta ei ku- kaan voine kieltää. Jos vartiopalvelus vaatii 8 tuntia mieheltä vuorokaudessa, oli hänen muu aikansa vuorokaudesta varattava lepoon. Erimielisyyttä ei tässä ollutkaan, mutta sen sijaan siinä, miten reservissä olevien joukkueiden, komppanioiden, pataljoonien jne päiväpalvelus järjestettiin. Mitä tekivät tykistö-, ilmatorjunta- ja pioneerijoukot, jotka vuosikaupalla olivat samalla alueella ja suureksi osaksi vailla rintamavastuun tuomaa ra- situsta? Sangen monessa tapauksessa täytyy vastata: puhdetöitä, maanviljelystöitä ja ase- velitaloja. Niin hyvää tarkoittavia kuin nämä toimintamuodot olivatkin ja niiden vaiku- tus kohtuuden rajoissa harjoitettuna positiivinen, mentiin niissä liiallisuuksiin. Silloin

Jr 9:n viljelysalue. Kyntämistä hevosilla.

muodostuivat seuraukset taistelutehon kannalta haitallisiksi, koska epätarkoituksenmukaisessa toiminnassa oleva joukko vieraantui yhä enemmän sodasta. Vastaavasti kärsivät linnoitustyöt ja koulutus, mitkä juuri olisivat olleet taistelutehon tukipylväitä. Asian todenperäisyyttä osoittivat tärkeinä pidettyjen rintamasuuntien painopistealueet, joissa ei kahdenkaan sotavuoden jälkeen oltu vielä saavutettu tyydyttävää kenttälinoittamisastetta.

Haettaessa perussyitä toiminnallisten tekijäin väärinkäyttöön kiintyy huomio vastuunalaisiin komentajiin sen vuoksi, että oli joukkoja, jotka käyttivät aikansa tarkoituksenmukaisesti ja rinnalla joukkoja, jotka suuressa määrin olivat harhaantuneet toisarvoiseen toimintaan. Viimeksimainittuun syyllistyivät komentajat, jotka eivät selvästi nähneet koettelemusten ja sodan ratkaisutaistelujen olevan vielä edessä. Eri rintamansilla vastustavien tekijöiden runsaus kyllä vaihteli, mutta rinnakkaiset esimerkit osoittavat, että ne olisivat olleet voitettavissa. Tältä osalta taistelutehon kohentaminen oli armeijan määrättävissä. Päämaja ei kyennyt kuitenkaan yhdistämään toimintaa ja niin oli usein yhtymienkin laita. Joukko-osasto oli jo tässä suhteessa yhdenmukainen ja niin jäi sen komentajasta riippumaan, kuinka korkealle hän taistelutehoa näiden tekijäin avulla kohotti.

4. Aktiivinen toiminta

Sodan yleiseen luonteeseen ja voiton edellytyksiin kuuluu aktiivisuus, mikä puuttessaan vie aloitteen mennessään ja luo tappiomielen tai vieroittaa joukon sodan tuntu-masta. Lukuisat esimerkit osoittavat, että tämän osuus taisteluhengen laskemisessa on ollut erittäin huomattava. Vaikutus ei voinut räikeästi tulla esille asemasotavaiheen hiljaiselossa, mutta näkyi sitäkin selvemmin venäläisten suurhyökkäyksen alettua. Niinpä yhteenveto joukkojen selostuksista Kannaksen murtumisen syihin osoittaaakin ensimmäiselle sijalle asetetun sen, että päällystö ja miehistö olivat hiljaisessa taisteluvaiheessa tuudittautuneet väärään turvallisuuden tunteeseen, josta oli seurauksena ratkaisutaistelun mahdollisuuksien unohtaminen⁷¹.

Esimerkkejä on runsaasti siitä, miten aktiivinen toiminta on vaikuttanut positiivisesti taisteluhengen. Niinpä puolustusvaiheen aikana on kaikilla rintamilla esiintynyt halua partiointiin, mitä kyllä paikoitellen liian herkästi pidettiin hyvän taistelutahdon osoituksena. Sillä halukkaita oli pääasiassa nuorempien ikäluokkien keskuudessa ja erityisesti silloin, kun onnistumisen edellytykset olivat ilmeiset. Selvästi oli myös todettavissa, mi-

71 Sama ajatussuunta heijastuu myös luonnepohjaltaan terveesti ajattelevan miehistön mielialassa, mistä läpileikkauksena esitettäköön seuraava: ”Oli saamarin hyvä, että tämä toiminta alkoi. Saa olla asian puolesta touhussa. Se rauhanaikainen toiminta teki vähitellen kaikista hulttioita” (Sensston ote PsD:n alikersantin kirjeestä 27.6.44).

ten vastahyökkäykset kesällä 1944, murron aiheuttaman pelästyksen hävittyä, lisäsivät joukkojen itseluottamusta ja samalla kohottivat taisteluhenkä.

Aktiivisen toiminnan puuttumisen eräitä syitä oli yleinen käsitys, että sota ratkaistaan muualla, ja siksi oli turha panna henkeä vaaralle alttiiksi omalta kohdalta. Aktiivisuuden vähentyminen on myös ymmärrettävissä siten, että johtoportaitten toimintaa sidottiin liiaksi. Olihan jo joukkueenvahvuista toimintaa varten saatava lupa ainakin yhtymästä saakka sekä esitettävä yksityiskohtaiset suunnitelmat ja vahvat perustelut. Suoranainen virhe tapahtui siinä, että aktiivisiin toimintoihin otettiin etupäässä vapaaehtoisia tai käytettiin vain samoja joukkoja. Rakentavinta olisi tietysti ollut, jos partiointia ja iskujoukkotoimintaa olisi pidetty kaikille luonnollisina eikä pyritty vain osasta tekemään ammattisotureita. Rintamasuuntien komentajien keskinäisissä neuvottelutilaisuuksissa todettiin kyllä aktiivisuuden puutteen aiheuttamat haitat. Suurehkojakin yrityksiä asian parantamiseksi tehtiin aina Karjalan kannaksen kiinteistä linjoista lähtien. Useimmiten pyrittiin edullisemman puolustusmaaston valtaamiseen, mutta ylijohdo ei kuitenkaan näihin suostunut⁷².

Samalla kun syytetään taistelukyvyyn alenemisesta aktiivisuuden puutetta on nähtävä ne usein voittamattomat vaikeudet, mitkä olivat tällaisen toiminnan esteenä. Tappiovaara ja sen merkitys niin miehistön mielialan kuin kotiseudunkin kannalta oli aina otettava huomioon. Rajoitettujen voimavarojen tähden oltiin pakotettuja tiukkaan materiaalin säännöstelyyn ja erityisesti tiiviin puolustuksen kaistoilla pieninkin hyökkäysyritys vaati runsaasti ampumatarvikkeita. Oli myös sellaisia kaistoja, joilla maasto tai vihollisen asemien laatu tekivät aktiivisen toiminnan inhimillisesti katsoen mahdottomaksi. Itsetarkoituksena harrastettu taistelutoiminta nostatti taas miehistön helposti vastarintaan, jolloin seurauksena oli päinvastoin taistelutehon huononeminen. Taistelutehollisesti positiiviseen tulokseen päästiin vasta silloin, kun miehistö käsitti partioinnin, väkivaltaisen tiedustelun tai paikallisen hyökkäyksen tarkoituksen.

Venäläiset olivat meitä aktiivisempia, mutta heidän ei tarvinnut olla tappionarkoja, eikä ottaa huomioon kansan herkkää reagointia. Uhrivalmius pakotettiin näkemään luonnollisena ja kasvoi sotavuosien mukana. – Meillä sen sijaan asia ei ollut näin yksinkertainen. Taisteluhautojen etupuolelle meneminen ei kuulunut ”luonnolliseen” vartiotoimintaan, minkä vuoksi ”ei kenenkään maa” pyrki jäämään vieraaksi, eikä taistelutottumusta saatu tätä kautta hankituksi. Tällöin korostuu koulutuksen arvo myös rintamalla entisestään, koska sen avulla muodollisesti voidaan säilyttää asemasodassakin välttämättömän tuntuma taistelutaitoon.

72 Päämajakin lienee ollut kysymyksen edessä voimaton, mitä osoittaa jo ”häätähuutona” pidettävä käsky, minkä ak-porras näyttää yleensä lähettäneen sellaisenaan eteenpäin eivätkä seuraavakkaan johtoportaat voineet asialle juuri enempää. ”Sen johdosta, että vihollinen pyrkii jatkuvasti ja erittäin aktiivisesti ottamaan vankeja ja on usein onnistunutkin, käsketty Ylipäällikkö vielä kerran kiinnittämään asiaan mitä vakavinta huomiota ja tekemään kaiken voitavan vankimennytysten estämiseksi” (PM:n kirj n:o 1178/Op 1/5 d sal/20.9.42).

5. Johtopäätös

Toiminnalliset tekijät, aktiivinen toiminta ja siihen liittyvä koulutus olivat kulmakiviä, joiden varaan taisteluteho asemasodan aikana oli rakennettavissa. Kaksi kolmasosaa mahdollisuuksista on ollut armeijan omassa keskuudessa ratkaistavissa ja vain aktiivinen toiminta on osittain jäänyt mahdollisuuksien ulkopuolelle. Täten kohooa johtoportaiden osuus näiden tekijäin kohdalla ratkaisevasti ensimmäiselle sijalle taisteluhengen ylläpitäjänä. Mitä ylempiin johtoportaisiin tullaan sitä suurempi on ollut vastuu mahdollisuuksien luomisessa alaisille joukoille, jotta ne olisivat voineet käyttää oikeassa suhteessa hyväksi noita rakentavia tekijöitä. Vastuun karttaminen tai eri toimintojen virheellinen korostaminen on vienyt taistelutehoon nähden kielteiseen tulokseen.

Perussyy onnistumiseen tai epäonnistumiseen taisteluhengen kannalta on ollut kuitenkin siinä, näkikö vastuunalainen komentaja väistämättömien ratkaisutaistelujen olevan vielä edessäpäin ja saattoiko hän alaisensa tämän mukaiseen toimintaan. Tarkastettaessa yhtymiä ja joukko-osastoja erikseen sekä niiden saavutuksia, on sanottava meillä valtaosan olleen tässä suhteessa myönteisiä komentajia. Komentajalta, jolla ei ollut oikeaa näkemystä sodan kulusta, ei voinut vaatia myöskään ymmärtämystä taistelutehoa kohtaan.

D. Vetäätymisvaihe

1. Yleistä

Vetäätymisvaiheesta voidaan sanoa, että se tuli kansalle ja valtaosalle armeijaa yllättäen, meni nopeasti ohitse sekä jätti jälkeensä sekasortoa ja kirvelevät haavat. Tuona jatkuvaa toimintaa vaativana ajankohtana taistelutehoon vaikuttavat tekijät olivat suurimmaksi osaksi välittömiä. Missä joukossa taistelutehoa ei ennestään ollut, sinne sitä oli mahdotonta luoda vihollisen asevaikutuksen alaisena ja paniikkimielialan herkistämässä ilmapiiirissä. Puolustusvaiheessa oli ollut riittämättömästi tilaisuuksia kokeilla taisteluhengen kestävyyttä. Senpätähden venäläisten suurhyökkäyksen alkaessa jouduttiinkin ”kylmitään” tuomaan esille, mitä hyvää tai huonoa pääomaa kukin joukko oli itsellensä luonut pitkän asemasotavaiheen aikana.

2. Johtoportaiden osuus

Päämajan edustajien suorittamassa yhteenvedossa Kannaksen ”katastrofin” syistä tuodaan eräänä pääsyynä esille korkeamman johdon osuus heikkoon valmiustilaan ja Kannaksen merkityksen aliarvioimiseen⁷³. Jos otetaan huomioon vain vetäytymisvaihe, niin on luonnollista, että komentajilla oli ensisijainen mahdollisuus päästä vaikuttamaan taistelutehon tekijöihin. Joukot olivat sitä millaiseksi ne asemasotakautena oli muokattu eivätkä armeijan ulkopuoliset voimat ajan lyhyiden ja taistelujen kiivauden takia päässeet rintamalla sanottavammin tuntumaan.

III AK:n divisioonien komentajat sekä 54 eri asteista komentajaa olivat huhtikuussa 1944 todenneet yhteisessä neuvottelutilaisuudessa, että mieliala vihollisen propagandan sekä rauhanhuhujen johdosta on suuresti herkistynyt ja epäedullisten vaikutteiden ilmaannuttua on odotettavissa nopeitakin muutoksia⁷⁴. Mitä konkreettisia toimenpiteitä tämä toteamus aiheutti eri johtoportaiden kohdalla, siitä eivät viralliset asiakirjat mainitse. Komentajien mielipidettä vahvistaa samanaikainen sensuuritoimiston yhteenveto, mikä osoittaa jyrkähköä heilahtelua joukkojen mielialassa negatiiviseen suuntaan. Mielialailmoitukset ovat sen sijaan tapansa mukaan sangen positiivisia, mitä on pidettävä vain eräänä todistuksena niiden epäluotettavuudesta.

Etulinjatiedustelun antamat ja ainakin rintamajoukkojen mielestä hälyyttävät vihollistiedot saatuaan on Päämajalla ja ylijohdoilla pitänyt olla riittävästi aineistoa, niin että se olisi voinut arvioida tilannetta taistelutehonkin osalta. Miksi tätä ei tehty? Kahteen vastaukseen ovat perusteet olemassa: Ei haluttu katsoa pahinta mahdollisuutta silmiin ja määräävässä asemassa olevien esimiesten yhteistoiminta ei ollut kitkatonta. Tämän takia myös ylemmät johtoportaat joutuivat yllätetyiksi samalla tavoin kuin rintamamieskin. Yleinen ja lähtökohtatilanne olivat taistelutehon kannalta erittäin epäedulliset.

Seurauksena olikin, että joukkojen kestävyys suhteessa hyökkääjän voimaan ei osattu oikein arvioida nimenomaan alkutaistelujen aikana. Joukot pakotettiin murtumisrajalle saakka, jolloin taistelutehon palauttaminen oli hidasta ja vaikeata. Tosin tähän oli usein pakko mennä tietoisestikin tilanteen pakottamana. Yllätystä kuvaa toimintasuunnitelmien puuttuminen, minkä vuoksi yhtymänkin komentaja näki usein vain päivän kerrallaan, tietämättä huomisen päivän suunnitelmista mitään. Taktillinen johtaja, joka henkilökohtaisesti piti kiinni joukkoansa koskevista taistelutehon tekijöistä, joutui toimimaan vastaavasti vielä suuremmassa tietämättömydessä. Edellytykset niin taistelutaidollisille kuin psyykkillisillekin laskutekijöille olivat suotuisat. Komentajien henki-

---

73 Maj Rautavaara Tiedotusosaston päällikölle 10.7.44 (sota-arkisto). Arvioidessaan 6 vuotta myöhemmin vetäytymisvaihetta eversti Viljanen tulee samoihin tuloksiin. Jaoiteltuaan yhtymien osuuden rintaman murtumisissa hän toteaa: ”Tuskinpa mikään korkeampikaan johtoporras tulee saamaan aivan täydellistä synninpäästöä” (Sotilasaikakauslehti n:o 6/50 siv 21).

74 Maj Rautavaara Tiedotusosaston päällikölle 10.7.44 (sota-arkisto).

lökohtaiset ominaisuudet ja se, mitenkä joukon taisteluhenkä oli asemasodan aikana lu-
jitettu, määräisivät taistelusuoritusten tulokset⁷⁵.

3. Asevaikutus ja taistelutottumus

Vetäntymisvaihe alkoi venäläisten suurhyökkäyksen murrettua rintamamme. Hyökkää-
jän ylivoimaisuus oli lähinnä tulen keskittämisessä, mihin riittävää vastapainoa omalla
aseistuksellamme oli alkuvaiheessa mahdoton saada. On sangen luonnollista, että rinta-
mamies tunsu turvattomuutta, mikä ei voinut olla myöskään heikentämättä taisteluhen-
keä, vaikkakaan rintaman murtumisen ei sinänsä tarvinnut merkitä joukkojen taistelu-
tehon murtumista.

Täydellisimpänä taistelutehon laskemismuotona on pidettävä karkuruutta. Sen välit-
tömänä aikaansaajana taas on ollut vihollisen asevaikutus. Venäläisten aseylivoiman seu-
rauksena tappiot lisääntyivät ja taistelujen kovuus kasvoi, joilla kaikilla on negatiivinen
vaikutus taistelutehoon. Pahin on tilanne, kun siihen liittyy yllätys. Tällöin asevaikutus
kohtaa myös taisteluhengen valmistumattomana ja murtuminen on vastaavasti nopeam-
pi. Asia voidaan sanoa niinkin, että ellei ennätetä päästä riittävään taisteluvireeseen vas-
tustajan toimenpiteisiin nähden, voi hyväkin joukko menettää otteensa. 10. Divisioona
on monessa suhteessa käyttökelpoinen esimerkki, minkä asiallisuus ei ole riippuvainen
joukon laadullisesta arvioimisesta.

Asevaikutuksen kestäminen rakentuu suuresti taistelutottumuksen varaan. Jos jou-
koilla voidaan sanoa olevan taistelutottumusta, niin silloin ne myös ovat ainakin jossain
määrin virittyneet taistelua varten. Tämä koskee niin yksilöä kuin joukkoakin. 10. Divi-
sioona sopii vielä kerran kielteiseksi esimerkiksi. Sillä ei ollut runsaan vuoden kestäneen
ja melkein siviiliväestön keskuudessa suoritettun työvaiheen jälkeen vastustajaan nähden
läheskään samanlaista taistelutottumusta. Keväällä vaihtona ja täydennyksenä saapunut
henkilöstä oli jäsentymätöntä, eivätkä miehet tunteneet omakseen joukko- eikä aina pe-
rusyksikköään, minkä riveissä joutuivat suorittamaan taistelunsa. Sitäpaitsi pääosa täy-
dennyksestä oli riittämättömän rintamantakaisen koulutuksen saaneita nuoria ikäluoki-
a, joilla ei ollut taistelutottumusta. Samat tekijät aiheuttivat myös saarroksiin jäämisen
pelkoa, minkä seurauksena olivat asemista luopumiset ja paniikki-ilmiot.

Asevaikutus kaikessa kovuudessaan oli jo vuodesta 1942 lähtien koettu Saksan rin-
tamilla. Sentähden on syytä kysyä, miksi näitä kokemuksia ei otettu oman armeijamme
toiminnan pohjaksi? Syy oli siinä, ettei komentajiamme lähetetty tai heitä ei päästetty

---

75 Eräänä esimerkkinä joukko-osaston ja pataljoonan komentajan merkityksestä taistelutehon ylläpitäjänä mainittakoon seuraava: ”Raskaan viivytysvaiheen sitkeissä taisteluissa joukkomme ovat yli-inhimillisten ponnistelujen jälkeen menettäneet osan taistelukuntoaan. Asetan jokaisen johtajan tinkimättömäksi velvollisuudeksi, omalla esiintymisellään, luottavaisuudella ja johdonmukaisella kovuudella joukkonsa taistelukunnon ja -uskon nostamisen. Erityisesti rykmentin ja pataljoonien komentajien on käytävä yksiköissä valvomassa” (4.DE:n kirj n:o 1139/III/2 sal/23.6.44).

Saksan itärintamalle seuraamaan paikan päälle suurhyökkäyksen luonnetta⁷⁶. Havaintojen perusteella suurtaistelusta olisi voitu myös arvioida armeijamme taisteluhengen kestävyys oikeassa valossa. Asevaikutusta vastaan oikein valmennetun joukon kestävyys on suuruudeltaan toista luokkaa kuin tässä suhteessa yllätetyn joukon. Meidän on myönnettävä, että joukkomme verraten nopeasti toipuivat alkutaistelujen aiheuttamasta lamaannuksesta. Vihollisen keskitetty asevaikutus oli myös taistelujen laajennuttua pakostakin pienentynyt ja omat vastatoimenpiteet alkoivat päästä vaikuttamaan.

4. Torjuntavaihe ja ”Lapin sodan” erikoispiirteet

Menestyksellinen ja suhteellisen lyhyt torjuntavaihe ei tarjoa enää esimerkkejä taistelu-tehoa laskevista tekijöistä. Todettuihin virheisiin oli nyt tartuttu lujin ottein. Seurauksena olikin taistelutehon näkyvä vahveneminen, minkä aikaansaaneet tekijät ovat selvästi todettavissa. Päämaja pyrki edustajiensa kautta kiinteään rintamatuntumaan. Eri asteiset johtoportaat eivät päästäneet enää käsistänsä joukkojaan. Komentajille oli yhä enemmän kirkastunut kurin merkitys ja tinkimättömyys, mikä siinä suhteessa vahvasti huomattavasti armeijan henkistä selkärankaa. Keskitetty tiedotustoiminta ulotettiin läpi armeijan ja sodan päämäärä pyrittiin tekemään kaikille samannäköiseksi. Tärkeä paikallinen ja tehtävään liittyvä miehistön informointi yleistyi. Tästä esimerkkinä mainittakoon Ilomantsin suurtaistelu, missä joukkueenjohtajia myöten oli perustellen selvitetty jopa operaation tarkoitus. Se loi koko rintamaan yhteishenkeä ja sai joukot ymmärtämyksellä suhtautumaan niihin rasituksiin, mitä heiltä vaadittiin.

Lapin sotaretki on siksi erillinen ja erikoinen, ettei sen rinnastaminen muuhun sodanvaiheeseen anna asiallista tulosta. Taistelutehoa laskevat tekijät eivät myöskään ole yleispäteviä vaan paikallisten olosuhteiden värittämiä. Näistä voidaan luettelomaisesti ottaa esille eräitä päätekijöitä⁷⁷. Toisia joukko-osastoja kotiutettaessa toisten oli edettävä taistellen, ja vaikka olosuhteiden sanelema pakko ymmärrettiin, ei viimeksi mainittuja sovi moittia, jos taisteluhengi olikin laskusuunnassa. Joukko-osastot eivät olleet lähelläkään määrävahvuutta ja täydennyksenä saapuneella henkilöstöllä ei ollut taistelutottumusta. Lisäksi olivat taisteluhenkeä omiansa laskemaan pitkien marssien ja vaikeiden maasto- ja sääolosuhteiden aiheuttama fyysillinen liikarasittuminen, mihin liittyivät vielä huollolliset vaikeudet. ”Sodan päämäärä” oli nyt kuitenkin ehdoton ja selvä, mikä suorastaan pakotti ponnistelemaan äärimmilleen muuten huomattavasti vaikeammassa olosuhteissa kuin menneinä sotavuosina oli ollut.

76 Korkeimpiin esikuntiin oli kyllä otettu yhteyttä, mutta se ei antanut todellista kuvaa, esim kenraali Heinrichs 1942 (G Mannerheim: Muistelmat II, sivut 376-377).

77 Yhteenveto n 50 upseerin haastattelulausunnosta.

5. Johtopäätös

Olimme hävinneet poliittisesti sodan jo keväällä 1944.

Silloin julkisuuteen saatetut rauhanehdot olivat hätkähdyttävällä tavoin paljastaneet maamme heikon aseman. Sillä ehdot olivat sellaiset, jotka vain ylivoimainen voittaja saattoi hävinneelle sanella. Tämän aiheuttama henkinen järkytys tuntui ennen venäläisten suurhyökkäystä sekä sen aikana. Sanomalehdistö oli myös pitänyt huolen siitä, että vastustajan voima tunnettiin. Sotilaallinen asemamme oli kiristynyt Saksan tappioiden seurauksena ja erityisen vaarallista oli Baltian maiden joutuminen sotatoimien piiriin. Yllätyksellinen materiaaliylivoima pääsi entistään herkemmin näissä olosuhteissa järkyttämään yksilöiden ja joukkojenkin taistelumoraalia. Ottaen huomioon armeijan ja kotiseudun ajatuskannan ”ei tuumaakaan taaksepäin” oli ylemmillekin johtoportaille vaikea antaa oma-aloitteisesti vetäytymiskäskyä, vaikka paikallinen tilanne olisikin osoittanut sen parhaaksi menettelytavaksi. Pelättiin niin kotiseudun kuin rintamankin moraalin romahtamista, jos olisi luovutettu maa-alaa viholliselle.

Kukaan ei voi vaatia joukolta murtumattomuutta tuhoavan materiaaliylivoiman edessä. Meillä yritettiin tietämättömyydessä tai tahtomattaan sellaista ja epäonnistuttiin. Osittain hajallelyödyt joukko-osastot ja 5338 virallista⁷⁸ karkuria ovat tästä eräinä esimerkkeinä. Täysi tunnustus on annettava siitä, että johtoportaat pääsivät yllätyksenkin jälkeen tilanteen tasalle hämmästyttävän nopeasti. Joukot puolestaan oppivat luottamaan omiin aseisiinsa, käyttämään uusia panssaritorjunta-aseitaan ja palautuivat nopeasti sotatottumuksen piiriin. Seurauksena olivat torjuntavoitot, joihin liittyi osoitus myös hyökkäyskyvystä.

---

78 Pv.PE:n antama yhteenveto marraskuulta 1944. Karkureitten lukumäärä on ollut huomattavasti suurempi, sillä osa karkureista palasi takaisin ennen virallista karkuriksi julistamista.

V Yhteenveto

Taistelutekijäin aikaansaajina voidaan käsittelyn perusteella erottaa kaksi voimaa, mikä samalla määräsivät, muodostuiko tekijöistä positiivisia vai negatiivisia. Ensimmäisenä sekä vaikutukseltaan välillisenä oli kansa kokonaisuudessaan ja sen johdossa valtiolta. Näiden tehtävänä oli luoda armeijalle toiminnan edellytykset. Toisena voimana oli armeija itse, jonka käsissä on ollut pääasiassa välittömiä taistelutehon tekijöitä. Näiden kahden voimaryhmän kesken voidaan siis jakaa vastuu taistelutehon laskemisesta. Samalla on muistettava myös ulkopuolisten voimien vaikutus, joista ensimmäisenä ja tärkeimpänä oli vihollisen jatkuva uhka yllätyspanoksineen.

Kansa joutuu vastuuseen miehistöaineksensa alkuperästä ja luonteenominaisuuksien sa sopivaisuudesta taistelutehoon. Näiden tekijöiden laadulliselle olemassaololle se ei sodan alkaessa voinut mitään. Ne olivat kehityksen tulos ja saattoivat muuttua ainoastaan ajan mukana. Miksikään pulmakysymykseksi niiden ei tarvinnut muodostua, sillä johdon ja esimiesten määrättävissä on ollut, minkälaiseksi suhde taistelutehoon on kehittynyt. Kirkko on ollut meillä vuossatoja kurin ja yhteishengen ylläpitäjä. Sen rinnalle ovat nyt nousseet koululaitos ja työväenjärjestöt. Kaikki nämä antavat myös valtion johdolle mahdollisuudet kansallisten tekijäin ohjaamiseen. Tätä seikkaa sekä propagandaa, vapaaehtoisuutta ja kuria hyväksikäyttäen voidaan jo rauhan aikana muokata mieliä tulevia tapahtumia varten.

Näin lankeaa huomattavan suuri vastuu valtiollisille ja poliittisille johtoelimille. Niille lähinnä kuului luoda myös edellytykset materiaalisten tekijäin saamiseksi armeijan käyttöön. Sodan sytyttyä mahdollisuudet tässä suhteessa olivat sangen rajoitetut ja syytös lankeakaan yleisesti tunnetuihin rauhanaikaisiin laiminlyönteihin. Materiaaliset ja sosiaali-psykologiset tekijät ovat tärkeydessä rinnastettavissa toisiinsa. Ulkonaisesti tehokkain on kuitenkin ollut asevaikutuksen osuus, mikä kykeni murtamaan rintamat – taistelutehon ei silti tarvinnut murtua. Vihollisen materiaaliivoimaan voidaan parhaiten vastata aseistuksella, linnoituslaitteilla ja muilla materiaalitekijöillä. Valtio, joka nykyisin joutuu sotaan ilman, että näitä tekijöitä on rauhan aikana järjestetty, on jo etukäteen tuomittu häviölle. Vastuun kantavat silloin ne valtiolliset johtoelimet, joiden käsissä ratkaisu on aikanaan ollut.

Sotamme ei ollut suinkaan armeijan asia, vaan koko kansaa koskeva yhteinen koettelu. Tämä pyrittiin herkästi unohtamaan ja sodan kokemusten kirkastama totuus on nyt jälleen päästetty himmenemään. Talvisodassa oli yksi armeija – Suomen kansa, vaikkakin ”organisatio” oli muodostunut kovin myöhäisessä vaiheessa. Sodassa 1941-1944 meillä ei ollut enää tällaista yhtenäistä armeijaa, sillä osa kotirintamasta kävi erilaisten

lippujen alla yksityistä sotaansa ja tämän ”taistelun melske” tuntui haitallisena etulinjoille saakka. Kansallinen armeija ei voi olla taisteluteholtaan ehyt, ellei koko kansa ajattele samalla tavoin sotaa koskevista kysymyksistä. Asian järjestäminen olisi kuulunut valtion johdolle. Oliko sillä mahdollisuuksia poistaa nämä sosiaali-psykologiset taisteluhenkeä haittaavat tekijät? On vastattava myöntävästi, sillä edellytykset siihen kyllä olivat ja sota antoi valtuudet.

Olisi tarvittu lujaa ja syvälle luotaavaa otetta, mikä olisi jakanut paineen kaikkien kesken tasan kaunistelematta enempää tulevaisuutta kuin vallitsevia vaikeuksiaan. Kansan ja armeijan täytyy sodassa samaistua ei vain periaatteessa vaan käytännössäkin. Voidaan väittää, että valtiollinen johtomme hallitsi tilanteen ja kansa kesti sodan yli-inhimilliseltä tuntuvan paineen. Kysymys ei olekaan tästä, vaan siitä, mitä olisi vielä voitu tehdä. Kaikkea mahdollista ei oltu suinkaan tehty. Sillä kansalliset, taloudelliset ja poliittiset kysymykset muodostuivat jatkuvasti kompastuskiviksi Päämajalle, jonka olisi päinvastoin pitänyt saada noista tekijöistä ensimmäinen tukensa.

Armeijan johtoportaiden oli vastattava lähinnä kasvatuksellisista ja taistelutaidollisista tekijöistä. Ylemmille johtoportaille kuului luoda edellytykset alaisilleen komentajille, niin että näillä oli paras mahdollinen tuki taistelutehokysymyksiä ratkaistessaan. Alemman johtoportaana, joka näki kirkkaimpana omat kysymyksensä ja ”taisteli” niiden puolesta, täytyi ymmärtää ylemmän vaikeudet, jolla oli ratkaistavanaan lukuisa määrä vastaavan suuruisia kysymyksiä. Missä näin ei tapahtunut, siellä ei myöskään taistelutehosta päästy yhteisymmärrykseen.

Siirryttäessä joukkoihin on todettava, että taistelutehoa ei kyetä luomaan eikä ylläpitämään, ellei voida myös seurata sen jokahetkistä vaihtelua. Vain komentajalla ja päälliköllä, joka säilyttää rauhallisessakin vaiheessa tuntuman joukkoonsa, on mahdollisuus arvioida sen taistelutehoa ja kestävyyttä. Seurattaessa tätä tietä vahvistuu edelleen se toteamus, että tehokkain ja välittömin taistelutehon tekijä on ollut joukkonsa kohdalla päällikkö tai komentaja itse.

Divisioonasta pataljoonaan komentajien välitön osuus taistelutehoon on ollut ratkaisevin. Heillä on ollut mahdollisuus jo pelkän esiintymisensä ja esimerkkinsä kautta vaikuttaa alaisiinsa, nähdä omin silmin eri tekijäin vaarallisuus, vaistota niiden esiintyminen ja ryhtyä suoriin toimenpiteisiin niitä vastaan. Komentaja, joka ei ole näitä mahdollisuuksia hyväksynyt, on ollut suurin syyllinen taistelutehon laskuun. Voimakkaimpana johtajien keskeltä työntyy esille joukko-osaston komentaja, koska hän jokseenkin poikkeuksetta on toiminut henkilökohtaisin käskyin ja on niiden suoritusta valvoessaan voinut nähdä alaisensa viimeistä miestä myöten. Sitäpaitsi tavallisesta miehestä kompanian päällikköön saakka organisatorinen maailma on rajoittunut joukko-osaston puitteisiin. Tuossa piirissä tapahtuvan taistelutoiminnan jokainen suomalainen sotilas saattoi ajatuksissaan laajuuden puolesta hallita. Sen voitot hän tunsikin omikseen ja sen tappioista

hän joutui kantamaan osansa. Tästä saa selvityksensä myös joukko-osastohengen arvo taistelumoraalin kohottajana. – Kasvatuksellisten ja taistelutaidollisten tekijäin merkityksen toteaminen nostaa rauhan ajan keskitetyn johtajakoulutuksen mahdollisimman tärkeään asemaan. Miehistökoulutuksessa on korostettava erityisesti joukkojen taistelukoulutusta ja taisteluharjoituksia, koska ne lähinnä vievät sodanmukaiseen tuntumaan.

Yhteenvetona ja johtopäätöksenä taistelutehon laskuun vaikuttaneista tekijöistä sodan 1941-1944 aikana on sanottava, että ne saivat alkunsa hyökkäysvaiheessa ja vahvistuivat verraten rauhassa puolustusvaiheen aikana. Niiden aikaansaamat tulokset paljastuivat sitten viivytysvaiheen kestäessä. Torjuntavoitot taas todistavat, että armeijan piirissä oli päästy taistelutehoa laskevien tekijäin herraksi ja että nämä tekijät olisivat olleet jo aikaisemminkin poistettavissa. Taistelutehoon vaikuttivat samat tekijät joko kohottaen tai laskien riippuen siitä, miten niitä käytettiin. Ne esiintyivät samanaikaisesti ja samanaalaisina kaikilla rintamillamme ja niiden vaikutuksesta joukkomme olivat taisteluteholtaan erilaisia. Taistelutehoa voitiin luoda rauhallisissa olosuhteissa, mutta sen suuruus ja kestävyys todettiin vasta taistelussa. Kokonaisuutena ottaen eivät taistelutehoa laskevat tekijät päässeet uhkaamaan armeijamme voimaa, mistä todistuksena ovat tuntustusta ansaitsevat taistelusuoritukset. Tuntuvaan osaheikentymisen ne ovat kuitenkin armeijassa aiheuttaneet. Tämän vuoksi on oikeus sanoa, että taistelutehoa laskevat tekijät ovat huomattavasti vaikuttaneet sodan kulkuun, millä puolestaan on ollut oma osuutensa sodan lopputulokseen.

Liite 1 kapt P Junttilan diplomityöhön

Suoritetut haastattelut

Haastateltavat	Pääasiallinen toimintasuunta sodan aikana			Huom
	Karjalan kannas	Itärintama	Molemmat pääsuunnat	
<u>Joukko-osastojen (vast) komentajat</u> <u>Yht 10</u> Ev A Ehrnrooth Ev G Ehrnrooth Evlt n P Hirvelä Evlt n K Lehmus Evlt n K Lyly Ev V Nordgren Ev L Sotisaari Ev Y Tikka Ev R Wiberg Ev T Viljanen	1 1	 1 1 1 1	1 1 1	Yhtymän esikpääll Päämaja
<u>Pataljoonien (vast) komentajat</u> <u>Yht 15</u>	5	6	4	
<u>Komppanioiden (vast) päälliköt ja joukkueiden johtajat Yht 120^{x)}</u>	Jakaantuvat tasaisesti eri rintamasuuntien kesken ja aselajittain seuraavasti:			^{x)} Näistä on 51 kirjallista lausuntoa, jotka ovat kirjoittajan hallussa.
	Jalkaväki		95	
	Tykistö		6	
	Rannikko- ja merivoimat		7	
	Pioneerit		5	
	Viesti		4	
	Huolto		3	

Haastattelussa kiinnitettiin huomio seuraaviin pääkysymyksiin

A. Joukko-osastojen ja pataljoonien (vast) komentajat

Vastauksien perusajatus:

1.	Oliko yleensä todettavissa joukoissa taistelutehon laskua? Milloin se ensi kerran todettiin? Mitkä olivat tärkeimmät syyt?	Oli, aikamäärät ja syyt vaihtelivat.
2.	Oliko teillä mahdollisuus luoda itsenäisesti ja vapaasti joukkoonne taisteluhenki? Ellei, niin mitkä tekijät olivat esteenä?	Oli, ylemmän johtoportaan antama tuki on erittäin tärkeä.
3.	Mikä johtoporras on mielestänne voinut tehokkaimmin vaikuttaa taistelutehoon ja mistä syystä?	Se ylin johtoporras, joka on päässyt henkilökohtaiseen kosketukseen joukon kanssa.
4.	Mitkä seikat olivat yleensä suurimpana esteenä joukon hallinnalle ja taistelutehtävien suorittamiselle?	Vastaukset erilaisia taistelutilanteista ja olosuhteista johtuen.
5.	Oliko päällystöllä selvillä sodan päämäärä sotaan lähdetessä ja sen aikana?	Ei
6.	Voitteko mainita jonkin positiivisen tai negatiivisen esimerkin taistelutehollisesta joukosta?	Esimerkkejä taisteluteholtaan erilaisista joukoista oli verraten runsaasti.
7.	Mitkä vaikeudet esiintyivät voimakkaimpina joukkojen johtamisessa - hyökkäysvaiheessa, - puolustusvaiheessa, - viivytysvaiheessa?	Vastaukset erilaisia taistelutilanteista ja olosuhteista johtuen.

B. Komppanioiden (vast) päälliköt ja joukkueiden johtajat

1. Voitteko mainita joukon, missä taisteluhenki ei ollut hyvä ja mitkä olivat ne syyt, jotka aiheuttivat (tilapäisestikin) taistelutehon laskemista? Ylivoimaisesti tärkein osuus on ollut komentajalla ja päälliköllä. Taistelutehoa laskivat eniten seuraavat tekijät:
  - Kurin puute
  - Koulutuksen laiminlyönti
  - Aktiivisuuden puute
  - Tappiot
  - Vanhat ikäluokat ja kotiuttamiskysymys
  - Toimettomuus
  - Alipäällystön arvovallan täydellinen laskeminen

2. Olisiko silloisissa olosuhteissa ollut mahdollisuus palauttaa tai kohottaa joukon taistelutehoa?

3. Voitteko mainita esimerkin hyvän taistelutehon omaavasta joukosta (erillisessäkin taistelusuorituksessa) ja mitkä olivat tärkeimmät syyt tähän?

Liite 2 kapt P Junttilan diplomityöhön

Esimerkki joukko-osaston komentajan henkilökohtaisesta kirjelmästä alaisilleen (ote)

(Rykmentillä korpikaista leveys n 50 km)

4250

24.6.1944

Komentaja

Rykmentin käsky

Viime päivinä on rykmentissä ja sille alistetuissa joukoissa sattunut muutamia pelkuruudesta johtuneita karkaamistapauksia. Nämä pelkuriraukat, jotka vihollisen propagandan hämääminä ja sen kehoituksia noudattaen pyrkivät säilyttämään kurjan henkensä pakenemalla kotiseudulle, tullaan saattamaan Sotaväen rikoslain mukaiseen edesvastuuseen.

Tulen, kaikkia Sotaväen rikoslain ja Järjestyssäännön ankarimpia määräyksiä käyttäen, lopettamaan tällaiset kurjat, vihollisen hyväksi tapahtuvat teot. Vaadin, että alaiseni päällystö tinkimättä, mitään inhimillisyyšnäkökohtia ymmärtämättä, täyttää velvollisuutensa tämän joukon taistelumoralia järkyttävän rikollisen pelkuruuden lopettamiseksi kaikella sillä ankaruudella, johon Sotaväen rikoslaki esimiehelle sodassa ja taistelun aikana antaa valtuudet.

Asian selventämiseksi kertaan seuraavassa näiden Sotaväen rikoslain pykälien sisällön:

70.§

98.§

Sotaväen järjestyssääntö 5.§

Päällikkö, joka ei vihollisen läheisyydessä ryhdy kaikin käytettävissä olevin keinoin estämään karkaamista tai pakoa tai pakoita kuuliaisuuteen, tuomitaan Sotaväen rikoslain 72.§:n perusteella kuritushuoneeseen kahdeksaksi (8) vuodeksi.

Vaadin, että alaiseni päällystö tinkimättä täyttää velvollisuutensa Sotaväen rikoslain hengessä. Tarpeen vaatiessa on käytettävä ampuma-asetta jos alainen ei muuten ymmärrä velvollisuuksiaan. Talvi- ja tämän sodan alkuaikojen hölläkätisyys ei saa toistua, sillä se johtaa siihen, että lurjukset ja hulttiot saavat rauhassa karata ja joukon paras aines saa verellään ja hengellään maksaa heidän roistontyönsä. Upseerit, jotka lyövät laimin velvollisuutensa tässä suhteessa tulen asettamaan syyteeseen kenttöoikeudessa.

Tämä käsky kokonaisuudessaan on saatettava kaikkien alaisten tietoon 26.6 klo 21 mennessä ja siitä on kirjallisesti ilmoitettava RE:aan 27.6 klo 21 mennessä.

Liite 3a kapt P Junttilan diplomityöhön

Esimerkki karkureiden jakaantumisesta iän, asuinpaikan (ja perhesuhteiden) mukaan

(karkaamistapaukset kesä-heinäkuulta 1944)

Sk-piiri	Tutkimuksen kohteina olleiden karkureiden yhteismäärä	Ikäluokat			Perhesuhde		Huom
		1921 - 1926 %	1915 - 1920 %	1907 - 1914 %	Naimissa %	Naimaton %	
Vaasa ²⁾	400 ¹⁾	60	28	12	14	86	¹⁾ 1924-26 syntyneitä oli n 25 % kokonaisuudesta.
Jyväskylä	146	35	30	35			
Länsi-Pohja	143	47	23	30	21	79	²⁾ Karkureita oli eniten seuraavista kunnista: Närpiö 17 % Korsnäs 10 % Koivulahti 8 % Munsala 8 % N 17 % pakeni Ruotsiin
Vakka-Suomi	55	45	20	35	—	—	
Helsinki	105	64	13	23	—	—	
Oulu	68	44	24	32			

Kirjoittajan huomautus: Esimerkit ovat mielivaltaisesti valittuja ja pääpiirteinen tarkastelu muiden suojeluskuntapiirien kohdalla osoittaa lukujen keskinäisen suhteen samansuuntaiseksi. Ikäluokkaryhmät 1921-1926 ja 1915-1920 voidaan pitää palvelusvahvuudeltaan jokseenkin yhtäsuurina. Numerotietojen perusteella tulnaisiin näinollen seuraaviin tuloksiin:

1. Nuorimmat ikäluokat riittämättömän koulutuksen saaneina ja vailla sotakokemusta ovat huonoimmin kestäneet sodan yllättävän iskun. Heitä ovat lähellä seuranneet vanhat ikäluokat, jotka ovat jo sivuuttaneet parhaan henkisen ja fyysisen joustavuutensa. Taistelukykyisimpiä ovat olleet ikäluokat 1915-1920, jotka ovat käyneet lävitse rauhan aikaisen koulutuksen ja saaneet sotakokemusta.

2. Naimattomien karkureiden suhteellisen suuri lukumäärä on huomattava. Voidaan kysyä, lisäkö perheellisyys vastuuntunnetta myös rintamalla? Samoin on maanviljelijöiden määrä hämmästyttävän pieni. Esimerkiksi Pohjois-Uudenmaan suojeluskuntapiirin 176:sta karkurista vain 5 on ollut maanviljelijöitä.

Edellä esitettyjä tuloksia vahvistaa Päämajan samansuuntainen toteamus sodan aikana: PM:n kirj n:o 5702/Ttus 2/II a/2 sal/18.8.44.

Vertailumielessä on mielenkiintoista todeta amerikkalaisten tutkimuksen tulos sotakelpoisuuteen vaikuttavista tekijöistä, liite 3 b.

Liite 3b kapt P Junntilan diplomityöhön

Yhteenveto amerikkalaisten tutkimustuloksista, miten ikä, koulusivistys ja perhesuhteet vaikuttavat sotakelpoisuuteen⁷⁹

(Ny militär tidskrift n:o 1/52, ss 20 – 21)

Eri tekijät	Sotakelpoisuuden laatu		
	Hyvä %	Keskinkertainen %	Huono %
<u>Ikä</u>			
35 vuotiaat ja vanhemmat	24	18	15
30-34 vuotiaat	40	33	32
25-29 vuotiaat	20	32	28
22-24 vuotiaat	12	12	17
21 vuotiaat ja nuoremmat	4	5	8
<u>Koulusivistys</u>			
Korkeakoulu	5	5	4
Oppikoulu	24	22	19
Keskikoulu (vast)	34	28	28
Kansakoulu	14	15	18
Kansakoulun läpikäymättömät	23	30	31
<u>Perhesuhteet</u>			
Naimisissa olevat	65	58	52
Naimattomat	35	42	48
	100	100	100

79 Tutkimukset on suoritettu sodan aikana ja kohteena on ollut pääasiassa yksi jalkaväkirykmentti.

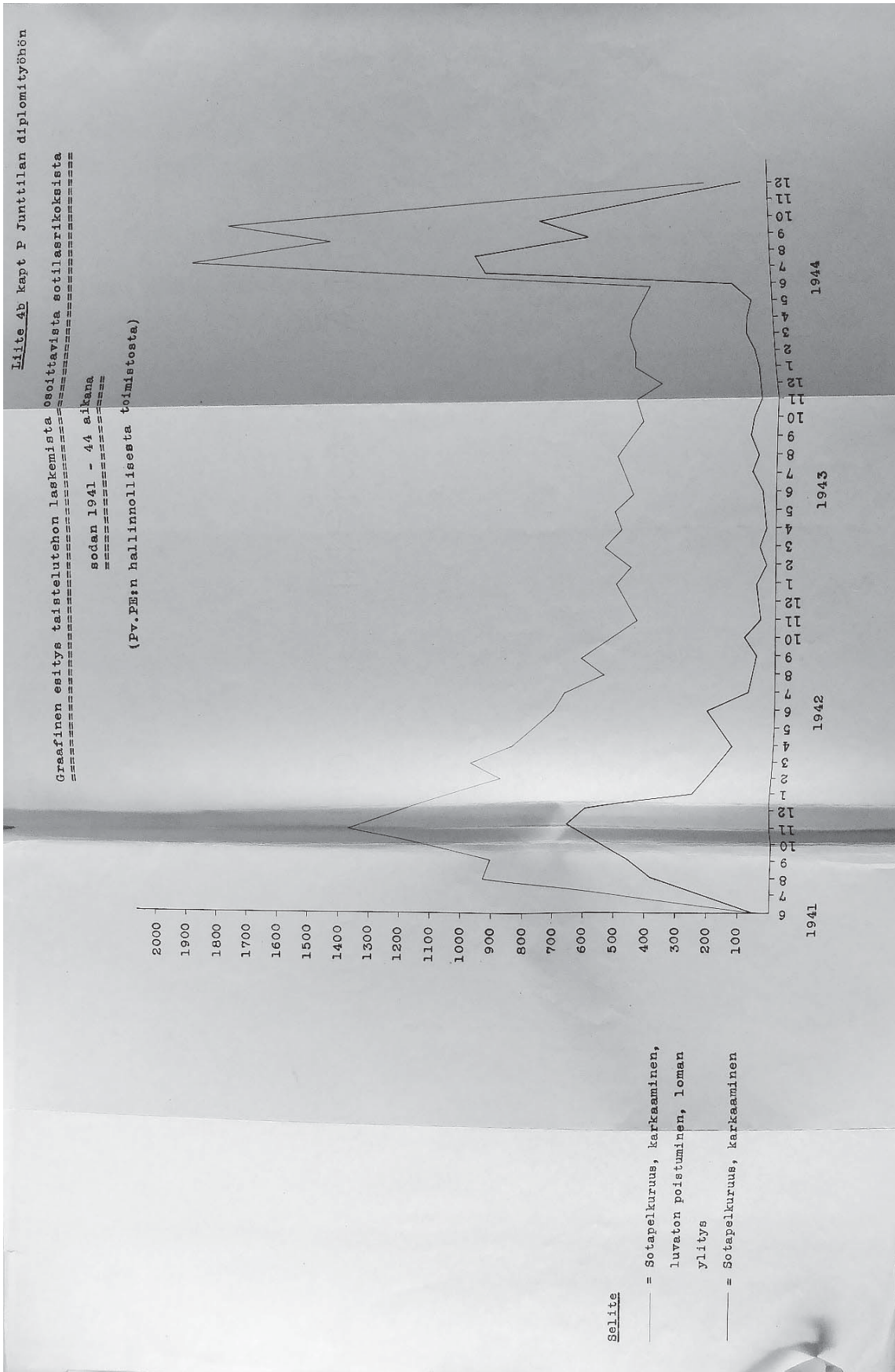
Liite 4a kapt P Junttilan diplomityöhön

Yhteenvedo taistelutehon laske-
mista osoittavista sotilasrikok-
sista sodan 1941-44 aikana

(Kapt E Suorsan diplomityön
perusteella, tarkistus PvPE:n
Hallinnollisesta toimistosta)

Rikoksen laatu (SRL:n luvut)	1941			1942			1943			1944			1941-1944		
	Rintamat	Selusta	Yht	Rintamat	Selusta	Yht	Rintamat	Selusta	Yht	Rintamat	Selusta	Yht	Rintamat	Selusta	Yht
1. Karkaaminen sekä luvaton poisjääminen palveluksesta (8.luku)	1637	3301	4938	2660	5026	7686	1742	3520	5262	358	5117	8655	6397	16964	23371
2. Sotapetos ja -pelkuruus (7.luku)	1060	284	1344	342	359	801	118	134	252	1276	273	1549	2836	1050	3886
3. Sotakuuliaisuuden rikkominen (11.luku)	798	423	1221	717	577	1294	501	541	1042	487	565	1052	2503	2106	4609
4. Kapina (10.luku)	182	—	182	58	5	63	—	—	—	54	33	87	294	38	332
Yhteensä	3677	4008	7685	3777	5767	9844	2361	4195	6456	2675	5998	10343	12030	20158	32188

Liite 4b kapt P Junttilan diplomityöhön

Liite 5 kapt P Junttilan diplomityöhön

Sodan aikana julistetut kuolemanrangaistustuomiot

(Kapt E Suorsan diplomityön perusteella tarkistus PvPE:n Hallinnollisesta toimistosta)

A. Yleisesti

1941	48 kuolemantuomiota	2 kieltäytymistapausta, muut vakoilusta tai vastaavasta
1942	89 kuolemantuomiota	Kaikki vakoilusta tai vastaavasta
1943	36 kuolemantuomiota	Kaikki vakoilusta tai vastaavasta
1944	75 kuolemantuomiota	47 karkaamistapausta, muuta vakoilusta tai vastaavasta

B. Karkuruus tai kieltäytymistapaukset, joista on ilmoitettu PM:lle 28.8.44 mennessä

<u>Yhtymä</u>	<u>Tuomittu kuolemaan</u>	<u>Ammuttu (SJ:n 5 §:n perusteella)</u>
1.D	2	2
2.D	6	
3.D	2	
4.D	2	
5.D	5	
6.D	6	4
7.D	3	
8.D	1	
11.D	4	
12.D	5	
18.D	3	1
PsD	—	1
3.Pr	2	
15.Pr	2	
20.Pr	1	1
21.Pr	1	2
RvPr	2	
Yhteensä	47	11

Kirjoittajan huomautus: Yhteenvedo osoittaa, miten 1944 rintamalla taistelutehon laskeminen pakotti kovennetun rangaistuksen tielle. – Merkille pantavaa on, että asemansa jättäneessä 10.D:ssa ei esiinny kuolemantuomiota.

Liite 6 kapt P Junttilan diplomityöhön

Yhteenvedo valistustoimintakertomusten ja mielialailmoitusten mainitsemista tärkeimmistä tekijöistä, jotka ovat vaikuttaneet miehistön mielialaan joko kielteisesti tai myönteisesti

(1942 – 1943)

	Negatiiviset tekijät	Positiiviset tekijät	Keskiarvo joukkojen mielialasta (ilmoituksen mukaan)
Kannaksen ryhmä	<ul style="list-style-type: none"> – Huhut – Kotiasiat – Saksalaisten tappiot (1943) – Sotakuukausipalkka – Taloudelliset huolet – Vihollisen propaganda 	<ul style="list-style-type: none"> – Kotiseudun edustajien käynnit – Kevään tulo – Saksalaisten voitot itärintamalla (1942) – Lomat – Onnistuneet maanviljelystyöt 	Hyvä, tai hieman sen alle
Aunuksen ryhmä	<ul style="list-style-type: none"> – Vihollisen propaganda – Palkkahuolet ja kotiseudun korkeat palkat – Omien sanomalehtien kirjoittelu – Sisäpolitiikan kiristyminen – Syksyn tulo 	<ul style="list-style-type: none"> – Lomat – Huolto – Koulutus – Saksan voiton odotus (1942) – Työkilpailut 	Erittäin hyvä
Maaselän ryhmä	<ul style="list-style-type: none"> – Kotiasiat – Saksan tappiot – Omien sanomalehtien kirjoittelu 	<ul style="list-style-type: none"> – Metsätyöt – Hiihto – Säännöllinen palvelus – Kevään tulo 	Erittäin hyvä
Merivoimat	<ul style="list-style-type: none"> – Taloudelliset huolet – Päiväraha – Vihollisen propaganda – Kelirikko – Huhut – Kalustotappiot 	<ul style="list-style-type: none"> – Kevään tulo – Lomaproentin nostaminen – Saksan voitot – Juhla- ja merkkipäivien saapuminen – Parantuneet majoitusolot 	Hyvin tyydyttävä
Ilmavoimat	<ul style="list-style-type: none"> – Päiväraha – Vihollisen propaganda – Taloudelliset kysymykset 	<ul style="list-style-type: none"> – Lomat – Sään paraneminen ja toiminnan vilkastuminen – Saksan voitot 	Hyvin tyydyttävä

Kirjoittajan huomautus: Ylläolevasta yhteenvedosta voidaan tehdä seuraavat johtopäätökset:

- Mielialailmoitukset kykenivät tuomaan esille monia ulkonaisia ja yleisiä puutteita sekä antoivat positiivisia viitteitä epäkohtien korjaamiseen.

- Tärkeimmät positiiviset mielialaan vaikuttaneet tekijät ovat olleet:

Hyvä sää

Lomatilanteen paraneminen

Saksan voitot

Määrätyt toiminnalliset tekijät, joihin on tunnettu kiinnostusta.

- Tärkeimmät negatiiviset tekijät ovat olleet:

Taloudelliset huolet ja kotiasiat

Päiväraha- ja palkkakysymykset

Vihollisen propaganda ja huhut

Saksan tappiot

- Mielialatekijät olivat herkästi vaihtelevia ja niin kevyin perustein muuttuvia, etteivät ne voineet missään tapauksessa määrätä taistelutehon arvoa. Ne eivät myöskään kyenneet osoittamaan, millainen taisteluteho joukoilla oli.

Liite 7 kapt P Junttilan diplomityöhön

Mielialaan haitallisimmin vaikuttaneet tekijät

(Tutkimuksen kohteena n 600 ups oppilasta UK:n kirj n:o 408/I/2 a/sal/21.3.44)

<u>Tekijät</u>	<u>Keskinäistä suhdetta osoittava pistemäärä</u>
1. Kotihuolet ja taloudelliset asiat	<u>3004</u>
a) huolet omasta tulevaisuudesta	1635
b) huolet omaisista	1369
2. Lomakysymys	<u>1586</u>
3. Esimiesten välitön osuus	<u>886</u>
a) vastuuttomuus ja huonot elämäntavat	441
b) suosikkijärjestelmä	240
c) väärä suhtautuminen alaiseen	205
4. Huoli maan poliittisesta ja sotilaallisesta tulevaisuudesta	<u>858</u>
5. Huolto	<u>711</u>
6. Ympäristötekijät, toverien vaikutus ja "korsuperspektiivi"	<u>334</u>
7. Viihdytystoiminnan laiminlyönti	<u>331</u>
8. Moraalin höltyminen, alkohoolin vaikutus ja siveettömyys	<u>261</u>
9. Palveluksern raskaus	<u>167</u>
10. Aliupseerien arvovallan lasku	<u>127</u>
11. Syöpäläiset	<u>118</u>
12. Huoltorahojen pienuus ja palkkauksen epäsuhde	<u>50</u>
13. Huhut, vihollispropaganda	<u>37</u>

Kirjoittajan huomautus: Vastauksen antajat ovat pääosaltaan perheettömiä ja nuoria ikäluokkia, mikä selvittää ensisijaisen huolen omasta tulevaisuudesta. Vihollispropagandan vähäinen osuus saa selvityksensä oppilasaineuksen tietopuolisesta ja älyllisestä kehittyneisyydestä sekä siitä, että oppilaat oli valittu rintamaominaisuuksiensa perusteella.

Liite 8 kapt P Junttilan diplomi-työhön

Amerikkalaisen sotilaan psyykkillistä laatua oleva reagoiminen hyökkäyksen vaiheissa

(Maisteri Helavuon alustuksesta 15.1.48, perustuu kahden lääkärin tutkimuksiin Normandian maihinnousun aikana)

Kirjoittajan huomautus: Kuten tunnettua ko taisteluvaihe on ollut veraten kiivasta ja jatkuvaa. Esimiehet, jotka sodassamme ovat joutuneet seuraamaan alaisiaan hyökkäyksen eri vaiheissa tuntevat hyvinkin samansuuntaisia tapauksia. – Tutkimus on tietävästi ollut ainoa laatuun ja antaa määrättyjä perusteita joukon sotakelpoisuutta arvioidessa taistelun eri vaiheissa.

		Taistelu			H = Ylitys	Taistelun odotus	Taistelutehon heikkenemistä osoittavat ilmiöt
		Sopeutumisvaihe 1 - 10 vrk	Tasaantumistila 10 - 20 vrk	Laskukausi 20 - 30 vrk			
		– Sielulliset tasapainohäiriöt – Toiminnalliset häiriöt	– Psyykillinen jäännittyneisyys yksilöissä, mutta hallitsevat tilanteen (ulkonaisesti positiivinen aika, jolloin olla saavutettu itse- luottamusta ja määrätty taistelutottumus)	– Yliherkkä reagointi psyykkillistä laatua olevissa kysymyksissä	– Apaattisuus		
		– Loma-anomukset – Kotiasioiden voimakas esilletyöntyminen – Uskonnolliset herätykset – Kurittomuuden lisääntyminen – Sairauksien (myös luuloteltujen) lisääntyminen					

Liite 9 kapt P Junttilan diplomityöhön

Esimerkki venäläisten psyykkillisestä taistelutehon kasvattamisesta, jolla on taistelutaidollinen päämäärä

(12.PrE:n n:o 1669/II/3.d/2/14.9.42)

Lupaus

Minä sotilas 1:n ryhmän, 3 j:n 00-14 sissiosaston toveri Titov, N.T. aion suorittaa velvollisuuteni ja annan seuraavat lupaukset:

- 1) Mallikelpoisesti valmistaudun retkeä varten
  - a) Jalkineet ja vaatteet laitan kuntoon. Hankin sopivankokoisen repun viimeistään 22.7.42 patruunoita ja muonaa varten
- 2) Hoidan jalkani, etteivät ne hankaudu ja tule kipeiksi koko retken aikana
- 3) Noudatan juomaveden käyttöohjeita marssin aikana ja säännöstelen elintarpeita
- 4) Täydellisesti perehdyn konetuliaseiden käyttöön ja niiden hoitoon
- 5) Ilman väitteitä suoritan täsmälleen komentajien ja politrukkien käskyt
- 6) Noudatan kuria retken aikana ja lupaan olla hiljaa ja turhaa lörpöttelemättä tuntemattomassa maastossa

Lupaan noudattaa kaikkia yllämainittuja pykäläitä ja vaadin kilpailemaan niiden suorittamisessa 3 j:n 1 ryhmästä toveri Ponemorovin, V.G.

22/VI -42

Stm N.F. Titov

Otan vastaan haasteen

22/VI -42

Stm Pnemorov

Kirjoittajan huomautus: Esimerkki osoittaa tunnustettua venäläistä kekseliäisyyttä, missä todennäköisesti on otettu huomioon niin ajalliset kuin ympäristötekijätkin. – Tämä ei sovi suomalaisen luonteelle, mutta puute oli, ettei kilpailuviettä taistelutoimintoihin liittyen hyväksikäytetty.

Liite 10 kapt P Junntilan diplomityöhön

Esimerkki johtoportaiden eriävistä mielipiteistä lomakysymyksessä

(Ote 15.PrE:n kirjelmästä n:o 380/X/4/sal/23.3.44)

”- lohkolla on 15.Prikaatia edeltäneessä PsD:ssa ollut voimassa useita määräyksiä koskien loman siirtämistä ja peruttamista. Tämän johdosta on 15.Pr:n komentaja kirjelmällään n:o 381/X/6 sal/23.3.44. määrännyt kaikki mainitunlaatuiset PsD:n kirjelmät lakkaamaan olemasta voimassa 15.Prikaatissa sekä sen alaisissa joukoissa, sekä että voimassa ovat vain PM:n, AunRE:n, VI AKE:n ja 15.Pr:n antamat käskyt ja määräykset - - - lomavuoron sivuuttaminen rangaistuksena on kielletty”

(Ote JR 10:n komentajan kirjelmästä n:o 658/Kom/20 b/4.3.44)

- ”Käsken kaikissa perusyksiköissä 10.3.44 alkaen, johon mennessä tämä käsky on saatettava jokaisen miehen tietoon, noudattamaan kunnianteon laiminlyöjään nähden seuraavaa:

1. Kunnianteon tahallisesta laiminlyönnistä lykkäytyy laiminlyöjän lomavuoro kuukaudella. Upseerilta ja aliupseerilta, joka lyö laimin puuttua tällaiseen tahalliseen kurittomuuteen lykkäytyy myös lomavuoro kuukaudella.

2. Kunnianteon laiminlyöjältä, joka osoittaa mieltään, soittaa suutaan tai muuten käyttäytyy epäsotilaallisesti esimiehen huomauttaessa hänelle rikkomuksestaan tai vaatiessa häneltä kunniantekoa, lykkäytyy lomavuoro kahdella kuukaudella.

3. Edellisiä vielä törkeämissä tapauksissa menettää asianomainen lomavuoronsa kokonaan ja on häntä sen lisäksi rangaistava tuntuvalta järjestysrangaistuksella. – Korostan tässä yhteydessä erityisesti, että vuoroloma ei ole muonaan ja vaatetukseen verrattava luontoisetu. – Huonosti käyttäytyvän ja niskuroivan alaisen lomaa esimies on oikeutettu lykkäämään tai kokonaan kieltämään sen asianomaisen käytöksestä riippuen.

Liite 11 kapt P Junttilan diplomityöhön

Yhteenvedo taistelutehoa laskevien tekijäin aiheuttamista kielteisistä ilmiöistä (%) hyökkäysvaiheen ajalta

(Kapt Heikuran sosiologian laudaturtyön perusteella)

Kuukausi	Rintamasuunta	Hyökkäyksestä kieltäytyi	Vanhan rajan ylityksestä kieltäytyi	Adressi hankkeisiin osall.	Kielteiset ilmiöt yhteensä
Syyskuu	Äänislinna	1,15	–	0,2	1,35
	Syväri	0,17	0,03	–	0,2
	Karjalan kannas	–	0,53	–	0,53
	Uhtua-Rukajärvi	–	–	0,51	0,51
Lokakuu	Itä-Karjala	0,39	–	0,18	0,57
	Muut suunnat	–	–	–	–
Marraskuu	Itä-Karjala	0,56	–	–	0,56
	Muut suunnat	0,01	–	–	0,01
Joulukuu	Itä-Karjala	0,34	–	0,5	0,84
	Muut suunnat	–	–	–	–

Kirjoittajan huomautus: Negatiivisiin ilmiöihin osallistuneiden % määrä on arvioitavissa ylläolevia lukuja kaksi kertaa suuremmiksi, sillä pääosa tapauksista selvitettiin joukon omassa keskuudessa virallista ilmoitusta tekemättä. Syyskuussa Syvärin suunnan pieni % määrä saa selvityksensä siitä, että pääosa oli nuoria ikäluokkia ja moottoroituja joukkoja, joiden fyysillinen rasitus vähäisempi. Itä-Karjalan muita suuntia suurempi osuus johtuu hyökkäyksen jatkumisesta ja maastovaikeuksista.

Maanpuolustuskorkeakoulu

PL 7, 00861 HELSINKI

Puh. +358 299 800

www.mpkk.fi

ISBN 978-951-25-2724-3 (sid.)

ISBN 978-951-25-2723-6 (PDF)

Puolustusvoimat
The Finnish Defence Forces